

MASTEROPPGAVE

Emnekode: BE 328 E

Navn på kandidat: Ida Sørås Lægroid

Økologisk økonomi i praksis?

Bofellesskapet Vindmøllebakken

- Et Gaining by Sharing prosjekt.

Dato: 08.06.2017

Peace & Live

Drømmen

Tenk om jeg kunne våknet på morgenkvisten, kjent gleden ta tak umiddelbart og lokket meg ut i livet

Tenk om jeg kunne latt varmen fra sollyset følge meg ut til mine venner allerede før frokost ...

Tenk om jeg kunne invitert en venn i bare t-skjorten på en glovarm kopp kamillete akkurat nå ...

Tenk om jeg kunne smile til ganske mange koselige mennesker i det øyeblikket jeg hadde et smil å gi ...

Tenk om jeg kunne tatt en tur til en by som bare lå noen minutters spasertur borte og gått hjem når jeg ville ...

Tenk om jeg kunne latt alle ensomhetsbekymringer fare og snarere tvert imot latt sjelen juble av samliv ...

Tenk om jeg kunne vært glad i noen som jeg egentlig bare ville være glad i uten å si det ...

Tenk om jeg endelig kunne lært meg å bake boller uten egentlig å ha skjønt gjærens idé ...

Tenk om jeg kunne levd sammen med andre og likevel vært meg selv ... og vel så det ...

Tenk om jeg kunne latt lidenskapen tatt fyr i meg fordi jeg var i en helhet som lokket meg til lyst og gav meg tro

...

av Frode Isachsen

Abstract

Sustainable housing is an interesting theme in a society where much of our consumption is linked to how we choose to live. In Norway we have gone from 3.3 people per household in 1960 to 2.2 in 2011 and the same in 2015. (Statistics Norway, 2017). At the same time, we have increased our living space from 36 m² per person in 1980 to 52 m² in 2002, 58 m² in 2013 and 60 m² in 2014 (Statistics Norway, 2017). Stavanger is characterized by a large proportion of detached, semi-detached and row houses, and we seem to prefer to be surrounded by an ample private space. With building space in short supply in several towns, and farmland under pressure from development, more people see that something must be done. Gaining by Sharing (hereafter GbS) tries to propose a more sustainable way of organizing homes and living. Shared living space has always been a practical way of living. Scarce resources meant that for most people sharing and living in relatively small units was a virtue of necessity. In today's Norwegian society, scarce resources is no longer our biggest challenge, instead our new challenge is non-sustainable consumption. The study will examine the GbS model and investigate whether its values coincides with ecological economics.

Vindmøllebakken, the GbS pilot, is to be built in Stavanger and it is the first community of this type. It may contribute towards an ecological economy in several areas, which is why I find it interesting. It covers not only one but several areas; reduced land use, common use of resources and sharing. The community emphasizes environmental aspects of use of materials, but also human aspects associated with the use of materials - how we experience materials and the how they impact us. User involvement is strong, and social interaction may result in a society with better public health and less loneliness. Participation and being important to someone is a human need. It is important to social sustainability. Vindmøllebakken will also enrich the local community, as well as considering its global context. When the study was initiated, I did not know whether the project would be realized. Following the process from the sidelines to see whether a community like this would find a market in Stavanger, has been exiting. It is initiated by the developer and the architect; it is supply-driven, not demand-driven. As of spring 2017, 17 of 26 units are sold and start-up is approved.

In the study I have talked with the project's "owner side" as well as the "buyer side". It covers businesses with a traditional market economy approach, businesses with a broader value base and private individuals. The theoretical basis of the study is ecological economics, network theory and a small section on the "home". It has been an organic process where I started out with scientific theory, to try to define my view of the world, man and science. Next I made a

rough sketch for method, and then worked on theory and interviews in an intermingled process. As I acquired new knowledge, either through reading or via the informants, I went back and reprocessed the issues. The process has been very instructive, and having sufficient time to mature issues and concepts has, in my case, been absolutely necessary. Finally, I have tried to conclude and reflect on how my findings can be used.

Førord

Prosessen med å fullføre studiet i økologisk økonomi med en masteroppgave, har vært en lang reise. Nå er jeg i mål, men målet føles mer som en start enn en slutt.

Det er mange mennesker jeg vil takke for at oppgaven kunne realiseres.

Først og fremst Arild, Herbert og Regine, mor og far, dere har vært tålmodige, hjulpet og holdt ut. Dere har vært uunnværlige!

Så takker jeg på det dypeste mine informanter som stilte opp og brukte av sin tid for å fortelle sine historier om Gaining by Sharing og Vindmøllebakken. Uten dere hadde jeg ikke hatt noe å skrive om. Takk Kristin for at jeg fikk komme til deg i Atelier Ilsvika! Takk Siv Helene for at du tok deg tid! Takk Sissel for åpenhet, tid og inspirasjon!

Veileder Are fortjener en stor takk for kyndig veiledning og tålmodighet.

Og sist, men ikke minst, takk til de gode menneskene rundt meg som bare er der.

Sammendrag

Bærekraftige boformer er et interessant tema i et samfunn der mye av forbruket vårt er knyttet til hvordan vi velger å bo. I Norge har vi gått fra 3,3 personer per privathusholdning i 1960 til 2,2 i 2011 og det samme i 2015. (Statistisk sentralbyrå, 2017). Samtidig har vi fått bedre plass fra 36 m² boareal per person i 1980 til 52 m² i 2002, 58 m² i 2013 og 60 m² i 2014 (Statistisk sentralbyrå, 2017). Stavanger er preget av en stor andel eneboliger, eneboliger i rekke og rekkehus og det kan se ut til at vi foretrekker å ha godt med privat rom rundt oss. Med mangel på areal i flere byer og nedbygging av landbruksarealer, ser flere at noe må gjøres. Gaining By Sharing (heretter GbS) forsøker å komme med forslag til en mer bærekraftig organisering av boformen. Bofellesskap har til alle tider vært en praktisk måte å organisere seg på. For de fleste var det å dele og bo i relativt små enheter en dyd av nødvendighet fordi det var knapphet på ressurser. I dagens norske samfunn er ikke dette lenger den største utfordringen, men vi har møtt på nye utfordringer i form av et ikke bærekraftig forbruk. Oppgaven vil se på modellen GbS og undersøke om det er sammenfallende verdier med økologisk økonomi. Vindmøllebakken bygges i Stavanger og er piloten til GbS, det første bofellesskapet av denne typen. Bofellesskapet vil kunne bidra i retning økologisk økonomi gjennom flere områder, det er derfor jeg finner det interessant. Det dekker ikke bare ett men mange felt; Redusert arealbruk, sambruk av ressurser og deling. I dette bofellesskapet er det også lagt vekt på miljøaspektet i materialbruk, men også det menneskelige aspektet knyttet til materialbruken - hvordan vi opplever materialene og hvilken effekt de har for oss. Brukermedvirkning står sterkt og den sosiale samhandlingen kan gi et samfunn med bedre folkehelse og mindre ensomhet. Det å være betydningsfull for noen og delta i en sammenheng er et behov for alle mennesker. Det er viktig for den sosiale bærekraften. Vindmøllebakken vil også være en berikelse for nærmiljøet og ta hensyn til den globale sammenhengen bofellesskapet står i. Da jeg startet med oppgaven visste man ikke om prosjektet kunne la seg realisere. Det har vært spennende å følge prosessen på sidelinjen for å se om det ville være marked for et bofellesskap i Stavanger. Det er initiert av utbygger og arkitekt, det er tilbudsstyrt, ikke etterspørselsstyrt. Våren 2017 er 17 av 26 enheter solgt og prosjektet er besluttet igangsatt.

Jeg har hatt samtaler både med «eiersiden» og «kjøpersiden» i prosjektet. Det innbefatter bedrifter med en tradisjonell markedsøkonomisk tankegang og bedrifter med et bredere verdigrunnlag og privatpersoner. Det teoretiske grunnlaget i oppgaven er fra økologisk

økonomi, nettverksteori og et lite avsnitt om «hjemmet». Arbeidet har vært en organisk prosess der jeg startet med vitenskapsteorien for å forsøke å definere mitt syn på verden, mennesket og vitenskapen. Så la jeg opp en grovkisse for metode, deretter gikk jeg inn i teorien og intervjuene om hverandre. Etter hvert som ny kunnskap kom, enten gjennom lesning eller via informantene, gikk jeg tilbake og bearbeidet stoffet videre. Prosessen har vært svært lærerik og det å ha tid for modning av stoffet har vært helt nødvendig i mitt tilfelle. Til slutt har jeg forsøkt å konkludere og komme med noen betraktninger rundt hva funnene kan brukes til.

Begrepsavklaring og ordliste

Bærekraft – Daly og Farley definerer bærekraftig utvikling slik: Kvalitativ forbedring av evnen til å tilfredsstille behov uten en kvantitativ økning i gjennomstrømming ut over miljøets bæreevne. Bæreevnen er antallet mennesker som kan bli opprettholdt av et gitt økosystem ved et gitt forbruksnivå med en gitt teknologi. Grenser for vekst betyr ikke nødvendigvis grenser for utvikling. (Daly & Farley, 2011, s. 6)

Oikos – opprinnelsen til øko, forstavelse i både økonomi og økologi. Stammer fra gresk og betyr «hushold» eller «husholdning» og refererer til jordens husholdning, eller nærmere bestemt: studie av relasjoner som forbinder alle medlemmene av jordens husholdning. Denne termen ble laget av biologen Ernest Haeckel i 1866. s.33 (Capra, 1997)

Velferd – «Trygge livsvilkår med hensyn til sosiale goder.» (Språkrådet - Universitetet i Bergen, 2017) «Velferd er en metode for å rangere levestandarden for et samfunn, hvor levestandard defineres som den samlede nytte av varer og tjenester som vi forbruker. Med andre ord er det flere faktorer som kommer inn i bildet når man skal rangere velferd. Et av disse er økonomisk handlekraft til å kjøpe de varene og tjenestene man ønsker, hvilket gjør sysselsetting viktig. Andre faktorer inkluderer offentlige tilbud som utdanning, helsevesen, sosial støtte og så videre.» (definisjoner.no - velferd, 2017)

Konvensjonell økonomi – Dagens rådende (vestlige) økonomiske syn preget av nyliberalisme og kapitalisme, med innslag av statlige reguleringer og eierforhold.

Kapitalisme – et økonomisk system basert på at økonomisk virksomhet organiseres av kapitaleiere, som benytter sin kapital til å anskaffe produksjonsmidler, råvarer og til lønnet arbeidskraft. (Stolz, 2017)

Nyliberalisme – en samlebetegnelse for økonomiske teorier som er preget av markedsøkonomisk tenkning, som heller mot privatisering av offentlig sektor og liten inngripen og offentlig regulering i form av skatter og avgifter. (Thorsen, 2017)

Sirkulær økonomi – «I motsetning til en lineær økonomisk modell, basert på at man utvinner ressurser, produserer, bruker og kvitter seg med dem via deponi/forbrenning, så er en sirkulær økonomi basert på gjenbruk, reparasjon, oppussing/forbedring og materialgjenvinning i et kretsløp hvor færrest mulig ressurser går tapt (closing the loop) – og hvor produktene og ressursene de består av blir høyt verdsatt. En sirkulær økonomi begrunnes både økonomisk og

miljømessig. Positive effekter ventes blant annet for naturmangfold og helse, parallelt med å sikre ressurstilgangen.» (Regjeringen.no, 2017). Denne økonomitankegangen er også basert på å økonomisk vekst og resultatene, i form av lavere CO2 utslipp, er tenkt å komme gjennom ny teknologi, produktdesign og nye rapporteringsmetoder (ulike sertifiseringsordninger og krav).

Økologisk økonomi – et transdisiplinært fagfelt som består av blant annet filosofi, samfunnsfag, termodynamikk, økonomi, nettverksteori og biologi. Begrunnelsen for bruken av økologibegrepet er tanken om at alt henger sammen, har en egen verdi og er avhengig av hverandre akkurat som i naturens økosystem. I den økologiske økonomien vil ikke natur eller kultur bli økonomisert (gå inn på økonomiens premisser og måles i økonomisk verdi), men vil ha en egen verdi selv om de også kan inngå i økonomiske transaksjoner. Dette vil være umulig uten å gi verdi, etikk, moral og praktisk tilnærming en annen plass enn det vi har hatt til nå. Det krever et paradigmeskifte.

Figurer og tabeller

Figur 1 Nettverkskart basert på samtale med Leire 2017.....	5
Figur 2 Sektorer, verdisystemer og verdisoner (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004).....	22
Figur 3 Den integrerte kretsløpsmodellen (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004).....	25
Tabell 1 Økologisk økonomi-konvensjonell økonomi.....	23
Tabell 3 (Capra, 1997, s. 10).....	26
Tabell 4 Økologisk økonomi – Gaining by Sharing	58

Innhold

Abstract	ii
Forord	iv
Sammendrag	v
Begrepsavklaring og ordliste.....	vii
Figurer og tabeller	viii
1 Innledning	1
1.1 Bakgrunn og formål.....	1
1.2 Problemstilling.....	2
1.2.1 Avgrensning	3
1.2.2 Oppbygging av oppgaven.....	4
2 Gaining by Sharing	4
2.1 Gaining by Sharing en modell for bærekraftig bofellesskap.....	4
2.1.1 Menneskelig bærekraft	7
2.1.2 Prosess og brukervedvirkning	7
2.1.3 Ressursforbruk og miljøvennlighet	9
2.1.4 Arkitektoniske løsninger	10
2.1.5 Økonomi og organisering.....	11
2.1.6 Salg og formidling.....	12
3 Vindmøllebakken.....	12
4 Teori.....	15

4.1	Økologisk økonomi	15
4.1.1	Historisk kontekst.....	15
4.1.2	Perspektivskifte	19
4.1.3	Kretsløpsøkonomi	21
4.2	Nettverksteori	25
4.3	Hjemmet – et sted å bo – et sted å leve	27
5	Vitenskapsteori	29
5.1	Ontologi	30
5.2	Epistemologi - kunnskapssyn	31
6	Metode	32
6.1	Forskningsdesign – den kvalitative metoden.....	33
6.2	Datainnsamling og kildevalg	33
6.2.1	Gjennomføring og planlegging av intervjuet	34
6.2.2	Analysemetode – den hermeneutiske sirkel	34
6.3	Validitet	35
6.4	Etikk.....	35
7	Empiri	35
7.1	Gaining by Sharing	36
7.1.1	Hvilke verdier fremkommer i den empiriske studien av GbS?	36
7.2	Vindmøllebakken.....	39
7.2.1	Hvilke verdier fremkommer i den empiriske studien av Vindmøllebakken?	41
7.2.2	Hva fremholder potensielle kjøpere som fordelene ved denne formen for hjem?50	
7.2.3	Hva er det største ankepunktet kjøpere har til denne boformen?	52
7.2.4	Hva har opplevdes som utfordrende for initiativtaker i prosessen?	52
7.2.5	Hva har initiativtakerne lært av prosessen?.....	55

8	Tolkning.....	55
8.1	Spørsmål 1) Er verdiene fra økologisk økonomi og GbS sammenfallende?.....	56
8.2	Spørsmål 2) Følges verdiene og intensjonene fra GbS opp i Vindmøllebakken?	59
8.3	Spørsmål 3) Hva fremholder kjøpere som fordelene ved denne formen for valg av hjem.	64
8.4	Spørsmål 4) Hva er det største ankepunktet potensielle kjøpere har mot å flytte inn i Vindmøllebakken?.....	66
8.5	Spørsmål 5) Hva opplevdes som utfordrende for initiativtaker i prosessen og hva har de lært underveis?.....	67
9	Konklusjon og oppsummering.....	68
	Litteraturliste.....	72
	Vedlegg.....	75

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

I mitt daglige arbeide som regnskapsfører møter jeg mange bedrifter som driver godt. Det er små og store ideelle og helt vanlige bedrifter, det er bedrifter som i hovedsak har som mål å ha en anstendig inntekt, eller en størst mulig inntekt for seg og familien. Mange er opptatt av å ta gode valg både for sine ansatte og for samfunnet generelt. På økonomistudiet ble vi opplært til å tenke at vi måtte sørge for overskudd for å kunne investere eller leke. Først yte og så nyte. En tydelig etisk og moralsk forankret holdning. Min bakgrunn den gang var fra kulturen – teater, film og billedkunst og jeg ønsket meg også tilbake dit fordi det opplevdes meningsfullt. Flere av lærerne ved universitetet møtte dette med hoderisting og sukk. Det vakte et sterkt personlig engasjement for å forstå økonomiens vesen og for å forstå hvilke mekanismer som settes i gang når mennesket befatter seg med økonomi og økonomifaget. Hvorfor ønsker de fleste fred, men synes samtidig det er helt legitimt å tjene penger på våpenindustri? For det første er det rasjonelt i et tradisjonelt økonomisk perspektiv og for det andre distanserer vi oss fra produktet; våpenet skal ikke brukes til å drepe «vårt barn». Vi er oppdratt til, og kanskje er vi bare sånn fra fødselen også, at vi klarer ikke å tenke helhet, vi splitter opp virkeligheten og tilpasser bitene til den virkeligheten som passer oss. Med disse tankene som bakgrunn var det en lettelse og øyeåpnende oppdagelse å finne faget økologisk økonomi, som nettopp forsøker å se på helheten og sammenhengene.

Byplanlegging, folkehelse, kultur og miljø er tema som opptar meg, så da jeg fikk tilgang til et case som inneholdt alt dette var det flott å kunne skrive en oppgave om det. Formålet og hensikten med oppgaven er å undersøke om store kommersielle aktører kombinerer ordinær forretningsdrift med økologisk økonomisk tankegang. Kan det tenkes nytt og hva skal eventuelt skal til for å klare det? I studiet er vi blitt vist mange gode eksempler på bedrifter som i økende grad tenker i retning sirkulærøkonomi og at det er et ønske om å ta samfunnsansvar, men samtidig henger de store igjen i et verditankesett, hvor vekst (eller avkastning) er det viktigste. Oppgaven er innenfor fagfeltet økologisk økonomi- jeg har ingen kompetanse innenfor arkitektur, derfor har jeg valgt å ikke gå så mye inn i det området. Mitt hovedfokus er om økologisk økonomi kan operasjonaliseres i et prosjekt som dette.

1.2 Problemstilling

Når økonomi, menneske og natur skal leve sammen i en organisk virkelighet, ser jeg levende strukturer, hvor det er rom både for det planmessig strukturerte og det organisk overraskende. Jeg ser små spirer, store elver, rette veier, små og store bygg og infrastruktur. Jeg ser et nettverk. Jeg ser trær og blomster, dyr og ulike mennesker. Alle med sine unike behov, men også med felles behov.

Et behov vi alle har, er å ha et hjem – et hjem å føle seg hjemme i. (Lange, 2015). «Hjemme» kan ha ulik form og det trenger ikke en gang å være knyttet til en fast adresse. Det er mulig å føle seg «hjemme» selv om det ikke er ens bosted og det er fullt mulig å ikke føle seg hjemme i sitt eget hus. I en økologisk kontekst er tilknytning og relasjon viktige begreper, derfor er det naturlig å hevde at også hjemmet må gå inn i en slik tankegang. Uten en tilhørighet og uten å føle en relasjon til hjemmet, er det vanskeligere å ta vare på det. Da blir det en distansert, praktisk, mekanisk innretning. I bofellesskapet tenker jeg at det må være et mål å oppnå både en relasjon til selve boligen men også til menneskene som bor der. Med et utgangspunkt der det forutsettes et lavere forbruk er vi avhengig av menneskelig medvirkning og vilje til å leve annerledes enn vi gjør i Norge i dag. Dette er det vanskelig å gjøre alene og sosiale strukturer er derfor viktigere.¹

Basert på dette vil jeg undersøke:

«Kan økologisk økonomiske prinsipper brukes i oppbyggingen av et bærekraftig bofellesskap?»

Jeg tar utgangspunkt i en modell for bærekraftig bofellesskap, utviklet av Helen & Hard, Indigo vekst og Gaia Trondheim, kalt «Gaining by Sharing» (heretter GbS) og den første realiseringen av et boligprosjekt etter denne modellen; Vindmøllebakken.

Med denne konkretiseringen kommer forskningsspørsmålene:

Spørsmål 1) Er verdiene fra økologisk økonomi og GbS sammenfallende?

For å kunne analysere dette må jeg kartlegge verdiene i GbS. Dette er en modell og et teoretisk verdiforankret forslag til en bærekraftig boform. På samme måte som økologisk

¹ Ref: «Keping up with the Jonses» og Easterlin paradokset

økonomi har definerte mål og verdier i sin teoretiske form, vil jeg se om GbS også har det. Disse vil kunne sammenlignes og jeg vil kunne se om de i noen form sammenfaller.

Spørsmål 2) Følges verdiene og intensjonene fra GbS opp i Vindmøllebakken?

Her vil jeg undersøke operasjonaliseringen av ideene fra GbS, særlig med tanke på at kommersielle aktører er involvert. Det vil være prosessen med Vindmøllebakken så langt det er kommet som blir utgangspunktet for denne undersøkelsen. Her er alle informantenes synspunkter med, fordi det vil si noe om hvilke ledd det er grunnlag for å hevde at økologisk økonomi kan brukes som plattform.

Spørsmål 3) Hva fremholder kjøpere som fordelene ved denne formen for valg av hjem?

Her ønsker jeg å kartlegge om noen av det beboere anser som fordeler sammenfaller med verdier fra økologisk økonomi. For å kunne definere om verdiene i GbS sammenfaller med økologisk økonomi, er brukerperspektivet viktig. Deres opplevelse av å bli lyttet til og bli involvert i beslutninger er av stor betydning.

Spørsmål 4) Hva er det største ankepunktet potensielle kjøpere har mot Vindmøllebakken?

Her vil jeg kartlegge hvilke utfordringer man kan møte på når man planlegger et bofellesskap som ønsker å være bærekraftig. Vil det være så store motforestillinger at man ikke kan si at det er økologisk økonomi til stede? Eller kan økologisk økonomi benyttes, selv om det er motforestillinger mot prosjektet?

Spørsmål 5) Hva oppleves som de største utfordringene for initiativtaker?

Her er målet å kartlegge hva som gjør det vanskelig å arbeide etter nye verdier og metoder. Særlig verdiene samarbeid og helhet, fordi det er det jeg oppfatter som de sterkeste verdiene knyttet til økologisk økonomi. Her vil det også være viktig å kartlegge om det er så store utfordringer knyttet til den måten prosjektet er forsøkt gjennomført på, at jeg ikke kan konkludere med at det er mulig å benytte økologisk økonomiske prinsipper.

1.2.1 Avgrensning

Studien avgrenser seg til å undersøke modellen GbS og prosessen mot igangsettelse av piloten. Jeg legger til grunn at modellen GbS i teorien er et bærekraftig bofellesskap. Vindmøllebakken er en pilot og jeg er nysgjerrig på hvordan teorien omsettes til praksis når en konservativ og tradisjonell byggebransje er medaktør. Jeg har valgt å fokusere på de

menneskelige og økonomiske aspektene i et bærekraftig bofellesskap og går ikke inn på byggetekniske og klimamessige forhold.

1.2.2 Oppbygging av oppgaven

I kapittel 2 og 3 presenterer jeg henholdsvis Gaining by Sharing og Vindmøllebakken. Kapittel 4 har teori om økologisk økonomi, nettverksteori og et avsnitt om hjemmet. Kapittel 5 tar for seg vitenskapsteori basert på caset og teorien og deretter kommer metodebeskrivelse i kapittel 6. Kapittel 7 tar for seg empirien – hva har studien av Gaining by Sharing og Vindmøllebakken vist og i kapittel 8 tolkes funnene. Til slutt i kapittel 9 kommer konklusjon og forslag til videre forskning.

Noen av modellene er tegnet for hånd, fordi jeg ønsker noe av organisk karakter inn i oppgaven.

2 Gaining by Sharing

I dette kapittelet blir studien og modellen GbS presentert. Her har jeg gjennomgått studien som ble publisert i 2013, nettsiden www.gainingbysharing.no og så har jeg gjennomført intervjuer og samtaler med Sissel Leire, Siv Helene Stangeland og Kristin Wigum, som sto bak studien (se nedenfor). Der jeg har brukt andre kilder vil dette fremkomme. Presentasjonen her har samme inndeling som studien.

2.1 Gaining by Sharing en modell for bærekraftig bofellesskap

Studien er gjennomført med tanke på økt bærekraft i samfunnet, både menneskelig, sosialt og miljømessig. «Målet med modellen er å skape sosiale, miljømessige, økonomiske og arkitektoniske gevinster, gjennom fellesskap og deling.» (Gaining by Sharing, 2017)

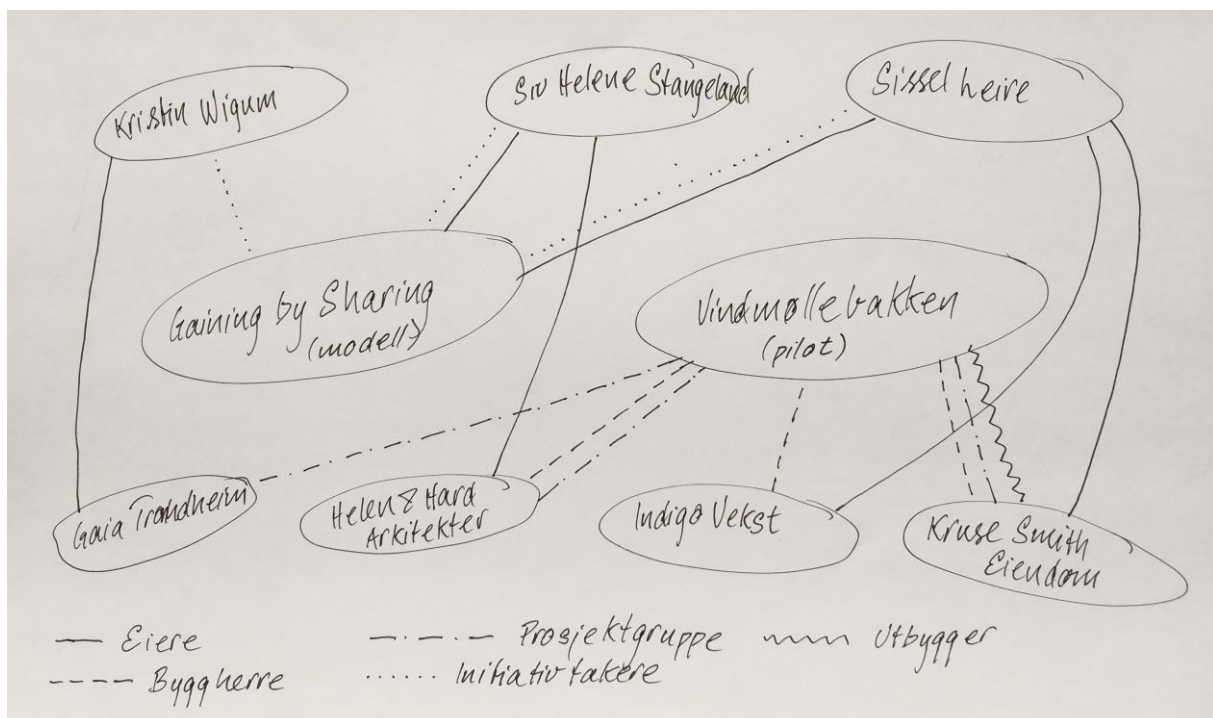
Utredningsperioden var fra 2011-2012 og studien ble publisert i 2013. Medvirkende til modellen Gaining by Sharing var en arbeidsgruppe bestående av Indigo Vekst v/Sissel Leire, Helen & Hard v/ siv.ark. MNAL Siv Helene Stangeland, dipl.ing. Reinhard Kropf, siv.ark. Ute Groba, Gaia Trondheim v/ industridesigner PhD Kristin Støren Wigum, Kruse Smith Eiendom v/Jorunn Austbø og Isachsen Kommunikasjon v/ Frode Isachsen.

Erfaringsinnhenting fra andre bofellesskap ble foretatt ved Gaia Trondheim. Teksten ble

produsert av Gaia Trondheim og Siv Helene Stangeland v/Helen & Hard. Indigo Vekst, Helen & Hard og Gaia Trondheim har copyright på modellen (Wigum & Stangeland, 2013).

Idéen til Gaining by Sharing startet med at Sissel Leire og Siv Helene Stangeland hadde en felles visjon og idé. De ønsket innovasjon i byggebransjen og for bokonsepter. Siv Helene Stangeland er partner i arkitektfirmaet Helen & Hard Arkitekter og Sissel Leire er eier og styreleder i Kruse Smith Eiendom og Indigo Vekst. De satt derfor på en felles kompetanse og kapital som ga dem muligheten til å sette i gang en studie. Med seg på laget, for å utvikle studien, fikk de Kristin Wigum som driver Gaia Trondheim. Wigum har bakgrunn som industridesigner og har en doktorgrad i industridesign og bærekraft. Hun har arbeidet mye med koblingene mellom livskvalitet, økologi og design.

I utviklingsfasen bidro alle med det de kunne bidra med, alle tre med sin spesialkompetanse og tid og Sissel Leire med kapital. Nå når modellen er etablert som eget foretak, er det satt en strek over alle kostnader som har vært hittil i utviklingen av prosjektet. I penger, har utviklingskostnaden vært mellom 2-3 millioner. «Så var vi gründere enige om at vi setter strek på det. Det er ingen som skylder noen noe, alle er gründere og alle har gitt på forskjellig vis.» (Leire, p.m., 2017)

Figur 1 Nettverkskart basert på samtale med Leire 2017

Nettverkskartet er relevant å ha med for å vise hva enkeltpersoner kan sette i gang, men ikke klare alene. Gjennom relasjonene har prosjektet fått sin kraft og kunnet bli realiseres. Dette skriver jeg mer om i kapittelet om nettverksteori.

Etter hvert har det vist seg å være interesse for modellen og behovet for en formalisering av organisasjonen og eierforholdet har meldt seg. Gaining by Sharing AS er derfor opprettet. Det eies av Siv Helene Stangeland (Helen & Hard) og Sissel Leire (Indigo Vekst), men tanken er at Helen & Hard etter hvert kan overta hele aksjeporteføljen. Kristin Wigum gikk ikke inn i eierskapet, men hun vil alltid ha førsteretten til å være moderator i nye prosjekter hvis hun ønsker. Randi Hana Augestein som har vært arkitekt for Vindmøllebakken, er ansatt som daglig leder. Sissel Leire går inn med en startkapital og yter i tillegg lån om det blir nødvendig. Men så skal bedriften etter hvert klare seg selv og bli bærekraftig. (Leire, p.m., 2017) Arbeidet med modellen har gitt mye kunnskap og de har bestemt seg for å være åpne om den. «Økonomien i selve modellen er jo interessant, for vi prøver å selge den som en modell inn til forskjellige settinger. Nå jobber vi med en beboergruppe som allerede har funnet hverandre i København og de har bare funnet modellen på nettet og vil ha hjelp til å bygge. Mens andre steder er det jo utbygger som har tro på at her skulle det være gunstig med et kollektiv, men som ikke har beboere. Da blir det mer som i Vindmøllebakken hvor vi setter opp prosjektet og finner beboere underveis, så det er to helt forskjellige måter. I det ene tilfellet blir det at vi selger modellen, slik at de kjøper retten til å bruke oppskriften vår og så får de en slags prosjekthjelp og ledelseshjelp i de fasene det er aktuelt, men der kobler vi oss på en lokal entreprenør.» (Stangeland, 2017) Det er konkrete interessenter både fra København og Berlin og interessen for modellen generelt er stor.

Kongstanken og den store visjonen med GbS er at det blir et relativt stort antall bofellesskap som kan ha en felles digital plattform der de kan dele inspirasjon og lagrer kunnskap om hvordan de kan møte praktiske utfordringer. Det kan være deling av oppskrifter og organisering av bildeleordningen. Så enten du bor i Stavanger, Oslo, København eller et annet sted, skal du vite at det finnes «en liten verdigjeng der som drives av mye av det samme og har en erfaringsbank som knytter dem sammen». Strukturen rundt dette skal være slik at du kan føle deg trygg i forhold til byggekvalitet, det juridiske og at du kan være sikker på at her forsvinner ingen «haier» med det du har investert i. «Tilhørighet er viktig for oss mennesker. Det er de to parameterne; det å høre til og det å gi noen tilbake- da er du fri.» (Leire, p.m., 2017)

Modellen er delt opp i seks områder presentert under:

2.1.1 Menneskelig bærekraft

Å være – å ha omsorg for – å dele

Dette handler om et skifte fra å eie til å «være», om omsorg som en grunnstruktur i «å være» og at omsorgen gjør at vi kommer i nærmere forbindelse med naturen, andre mennesker og oss selv. Målet er at vår mentale og emosjonelle innstilling til oss selv skal gå fra en isolerende og selvtilfredsstillende holdning til en mer inkluderende og relasjonell holdning. Å dele settes i denne sammenhengen med både materielle og ikke-materielle verdier. Det legges til rette for tillitsbaserte deleløsninger.

I modellen har man tatt utgangspunkt i Manfred Max-Neefs (Chilensk økonom, født 1932, tilhørende University of California, Berkley) analyse av menneskelige behov: Substans, beskyttelse, kjærlighet, forståelse, identitet, deltagelse, kreativitet, avslapning og frihet og fire ulike former for eksistens: Å være, å ha, å gjøre, å interagere med. (Wigum & Stangeland, 2013)

Wigum har intervjuet folk i bofellesskap for å finne ut hva som gjorde det sosialt bærekraftig- hva som gjorde bofellesskapene til gode plasser å bo. Det hun fant ut var at det var viktig at hver enkelt fant sine grenser, behov og rammer – «hva er det jeg trenger for å kunne i neste rekke gi til andre?»

2.1.2 Prosess og brukermedvirkning

I studien hevdes det at det at boligproduksjonen i Norge

«domineres av kommersielle aktører som tilbyr et homogent boligspekter og som i liten grad lar forbrukeren være medspiller i utviklingsprosessen. Det skapes en situasjon hvor tilbudet bygger på etablerte oppfatninger og hvor brukerpåvirkning skjer i liten grad eller hovedsakelig på interiørnivå.» (Wigum & Stangeland, 2013, s. 23)

I GbS –modellen lanseres det tre ulike etableringsscenarier for et boligprosjekt. En der boligutvikler er initiativtaker og bistår hele prosessen. En der boligutvikler fanger opp interesse hos en eksisterende gruppe og bistår i hele eller deler av prosessen. Den siste vil være der en tredje part tar kontakt fordi det er ønske om å benytte modellen. Her vil arkitekt og utvikler bistå byggherre i hele prosessen. Uansett i hvilket scenario modellen blir brukt, er

profesjonell styring i brukermedvirkningen essensiell. Sluttbruker/kjøper skal involveres fra start for å samkjøre forventninger og idéer. «Når det gjelder den kollektive boformen blir medvirkningen særlig sentral i forhold til å bygge opp forståelse av hva den kollektive boformen innebærer, å få eierskap til modellen.» «Det er i denne prosessen en mer helhetlig og ressursbevisst boform kan utvikles.» (Wigum & Stangeland, 2013, s. 24) Tidlig i fasen er det viktig å styrke fellesskapet og bærekraftige, kollektive verdier. Samt å finne arkitektoniske kvaliteter som er fellesskaps- og identitetsskapende. Andre områder som kan være med i medvirkningen er: nabolag, felles interesser og synergier, programmering av fellesarealer ute, kartlegge gruppens egne ressurser, som for eksempel ferdigheter materialtilgang og organiseringsmodell og husregler. Nabolaget og at naboene inviteres inn er viktig i brukermedvirkningsprosessen. I studien kom det frem at naboforhold kan bli utfordrende og at dårlige relasjoner og en dårlig start kan være vanskelig å endre. Det ble også pekt på at bofellesskapet kunne bidra til positive endringer i nærområdet, med for eksempel nye lekeplasser, forsamlingshus eller opparbeidede uteområder. «At det nye bygget eller fellesskapet bidrar til positive endringer i nærområdet, på en eller annen måte, bør være en naturlig følge av å dyrke kjerneverdier for et bærekraftig kollektiv.» (Wigum & Stangeland, 2013, s. 26) For å få en god brukermedvirkning er det satt opp tre punkter med underpunkter som bør følges: 1. God forberedelse mot utvalgt målgruppe – hensikten med brukermedvirkningen må være klar, informasjonen tydelig og gruppen representativ. 2. Gjennomføring og ledelse – tiden må samsvare med hva deltakerne skal gjennom, det må settes av tid til å bli kjent, diskusjoner må styres slik at alle blir hørt og prosessledelsen må ikke påvirke deltakernes uttalelser og synspunkter. 3. Leveranse og bearbeiding av innspill – arbeidet bør avgrenses slik at det kan bli avsluttet og levert i løpet av samlingen. Faremomenter i brukermedvirkningen er at deltakerne føler at tiden og deres bidrag er bortkastet. Dette kan skje hvis prosjektet ender opp med å bli annerledes enn først forespeilet eller slik deltakerne spilte inn. Det kan også skje dersom prosjektet ikke blir realisert. Det er ulike måter å organisere arbeidet på, blant annet kan man ha en *visjonsutvikling* der potensielle beboere ser for seg en hverdag i bofellesskapet og lager en historie. Dette krever trygghet blant deltagerne, men kan være en aktuell måte å gjennomføre brukermedvirkning på selv om ikke alle har forpliktet seg til kjøp. Når det har dannet seg en gruppe med beboere som har inngått en forpliktende avtale, er Manfred Max-Neef metode – Human scale developement foreslått.

Den ser slik ut:

1. Inndeling av grupper, maks 10 personer.
2. To timer til utfylling av hver kolonne i behovsmatrisen² i forhold til nåtid og de negative tilfredsstillerne³, på hver dimensjon: å være, å ha, å gjøre, å interagere.
3. Frivillige sammenstiller behovsmatrisene
4. Oppdeling i ni grupper, en for hvert behov. Gruppen får en remse fra matrisen med de negative tilfredsstillerne og finner den mest alvorlige.
5. Disse sammenstilles og diskuteres i plenum
6. Dersom tid, skal trinn 1-5 gjentas, ut fra deltageres Utopia, uten å se på den negative matrisen.
7. Til slutt skal deltagerne se mulighetene for å bygge broer som går fra den negative til den positive⁴ matrisen. (Wigum & Stangeland, 2013, s. 29)

«Vi tullet litt med det, at med kursene (beboerkursene) vi har hatt skal du finne både deg selv og din bolig.» (Wigum, p.m., 2017)

2.1.3 Ressursforbruk og miljøvennlighet

«Prosjektets mål er ikke å sette et eksakt måltall for CO₂-reduksjon men å forsøke gjennom en rekke integrerte tiltak å skape en boligmodell som i størst mulig grad bidrar til å skape en boligmodell som i størst mulig grad bidrar til å redusere forbruk totalt sett.» (Wigum & Stangeland, 2013, s. 31) Den kollektive boformen kan være en motkultur til individualismen og frigjøringen fra husholdet. I økologisk tankegang representerer kollektivet samspillet mellom menneskeholdet og husholdet. «Forskjellen til menneskenes kretsløp er at det drives av vilje, følelse og hjertet.» (ibid, s. 31) For å redusere energibruken rundt bolig, bør transportbehovet reduseres og det gjøres ved å bygge mer kompakt. Det vil også være viktig å redusere arealbruken per beboer. Tanken i GbS er at boligen skal sees på som et system og ikke bare som et enkelt objekt, der det vil være mulig å finne nye løsninger på en del av dagens utfordringer. Det er meningen å legge til rette for deling av både produkter og også menneskelige ressurser og at det vil inspireres til endret atferd til en mer miljøvennlig livsstil. I GbS har man valgt å ikke følge en sertifiseringsordning og begrunnelsen er at disse

² De ni behovene: Substans, beskyttelse, kjærlighet, forståelse, identitet, deltagelse, kreativitet, avslapning og frihet.

³ Hva som gjør at behovene ikke dekkes.

⁴ Hva som skal til for at behovet dekkes.

(BREAM, LEED, TEK10⁵) ikke har et helhetlig regnskap. Det er heller ikke i særlig grad tatt hensyn til eksempelvis: robusthet i teknologi, funksjonell arkitektur og miljøvennlige materialvalg. Dette er momenter GbS i stor grad vektlegger i sin modell for økonomisk og sosial bærekraft. Modellen ønsker å legge til rette for aktivhusstandarden fremfor passivhusstandarden. Begrunnelsen for dette er at passivhusstandarden kun har ett formål og det er å redusere energiforbruk pr kvadratmeter i driftsfasen. Det sier ingenting om inneklime, materialforbruk, transport og arealforbruk. Aktivhuskonseptet som er utviklet av Gaia-nettverket tar inn alle disse faktorene og har som måloppnåelse å redusere forbruket vårt til en tiendedel. Huset skal være lavteknologisk og brukervennlig slik at drift og vedlikehold skal være enkelt, det skal bygges av fornybare ressurser, bli bygget energieffektivt med tanke på arealeffektivitet, isolasjon og vindtetthet, det skal være høy grad av fornybare energikilder, byggematerialene skal være sunne med tanke på inneklime, det skal bygges fuktregulerende gjennom bruk av fuktregulerende materialer og diffusjonsåpne konstruksjoner, det skal tenkes «vugge til vugge» - produksjon, drift og gjenbruk. Huset skal også være stedstilpasset (ibid, p.37).

2.1.4 Arkitektoniske løsninger

Arkitektoniske løsninger vil gjøre at et bofellesskap kan føles som en merverdi og de skal legge til rette for frihet til å velge sosial omgang. Det skal være rom for både privatliv og fellesskap. Målet er å oppnå «Gaining by Sharing». Starten av prosessen vil være å klarlegge ambisjonene med bofellesskapet. Hvor mye skal være felles og hvor skal miljøbesparelsen være, blant annet. Gode planløsninger med gode overganger mellom privat og felles sfære vil være viktig. Design har stor betydning for funksjonalitet og tilrettelegging for deling. Infrastruktur og riktig materialbruk er avgjørende for akustikk og atmosfære og konstruksjonsvalg har betydning for muligheten til selvbyggeri og endringer senere. Hvordan fellesarealene skal utformes er avhengig av formålet med dem og hvilket fellesskap man ønsker. Når hovedfunksjoner som kjøkken og stue deles legges det til rette for mer samvær enn hvis det kun er spesialrom som vaskerom og verksted som deles. Fellesarealene som er lett tilgjengelige blir også brukt mer. For uteområdene gjelder det samme. Alt etter hvor tett kollektivet er deles også mat og det vil være behov for felles matboder og kjølerom.

⁵ Tek10 er en lovpålagt forskrift som må følges, derfor følges den.

Når familien endres vil det gjerne være behov for en annerledes boenhet enn dem man opprinnelig flyttet inn i. Den arkitektoniske utformingen vil ha mye å si for hvor lett det vil være å kunne bli boende i kollektivet, selv om familiesituasjonen eller dine egne behov endres. Det kan handle om rent fysiske ting som tilgang til og størrelse på leilighet, men også det sosiale aspektet med hvor mye sosial omgang eller deling man ønsker.

2.1.5 Økonomi og organisering

I punktet om økonomi og organisering refereres det til Ove Jakobsen, Holbæk - Hansen og økologisk økonomi som en mulig løsning. I praksis ser man for seg at det samarbeidende nettverket i bofellesskapet skal bidra i denne retningen. Det er et ønske at boligen skal gå fra å være et personlig investeringsobjekt med høyest mulig forventet utbytte, til å bli en investering i langtidsrelasjoner og nettverksbygging. Boligen blir en del av det å ta et ansvar for fellesskapet. Der det i et beboerstyrt kollektiv kanskje ikke gir mulighet for samme avkastning i form av penger ved salg av boligen, kan det kanskje veie opp ved at alle får delta og si noe om sammensetningen i bofellesskapet. Og at den ikke-materielle verdien ved å bo der er høyere, fordi man får noe mer enn bare et tak over hodet. Det er også en tanke om prisregulering slik at de som trenger et rimeligere botilbud kan få det gjennom lånegaranti eller lavere innskuddsterskel. Man ser også på muligheten for at det offentlige kan gi et form for bidrag for å sikre rimeligere boliger i et kollektiv. En form for borettslag anbefales for å få realisert merverdien av fellesskapet og minske risiko. (Wigum & Stangeland, 2013)

I studien har Wigum lest både Ove Jakobsen og Margrit Kennedy for å se om det finnes konkrete måter å organisere og strukturere forvaltning og økonomi.

«Og endelig synes jeg det var noen (Kennedy) som var konkret, for nå har jeg jobbet i over 20 år med resirkulering og gjenvinning på et mer ikke-industrielt nivå, med mye håndverk og du ser det er helt umulig i vårt bilde å holde på sånn. Med en gang du får mange arbeidskrevende prosesser, kan du bare glemme det. Da handler det om den store økonomiske strukturen, så da blir jeg ganske hissig når jeg hører om sirkulærøkonomi som egentlig er økodesign som vi holdt på med for 25 år siden. Det har vi prøvd og jobbet masse med det, men det fungerer i avfallsbransjen når du har disse store mengdene som kvernes og smeltes om, men når det kommer til gjenbruk og redesign, så blir det bare....det er ikke økonomisk bærekraftig i dag.»

Hun tror på et samarbeid der verdiene flyter sammen i et samspill i stedet for at en spiser opp en annen og stadig blir større. Hun har tro på at bankene har en viktig rolle og at det kan lages systemer som underbygger snill-og grei- og delekultur. «Det er klart det bygger på helt andre

verdisett i mennesker, helt andre drivere, det er liksom ikke den grådigheten mer, men det er delekultur og det er jo et menneskelig utviklingsprosjekt».

2.1.6 Salg og formidling

Uansett hvordan og hvem som igangsetter prosjektet, vil brukermedvirkning fra en tidlig fase være nødvendig. Er det en allerede definert gruppe som har definert sine behov og ønsker, så vil arbeidet med utbygger i større grad innebære forhandling om pris og realisering. Hvis bofellesskapet er initiert av utbygger vil salget innebære en prosess der potensielle beboere inviteres til å delta i prosessen. Bruker er svært viktig i denne prosessen. Dette for at beboer skal vite hva de kjøper, men også fordi man gjennom medvirkning oppnår eierskap og mulighet for et godt fungerende kollektiv. Bruker vil altså komme inn i prosessen på et mye tidligere tidspunkt enn ved vanlige boligprosjekter. Salgsmøter foreslås som seminarform, der aktuelle problemstillinger som dagens boligsituasjon, ressursbruk og det spesifikke prosjektet. Internett og sosiale medier kan være en god plattform for oppdatering av prosjektet og et sted der alle involverte parter i prosjektet kan kommunisere og informere. Samtidig vil arbeidsgrupper og workshops være hovedarenaene for utvikling av bofellesskapet. Det er viktig å formidle at boligen skal svare til dagens behov, men at den også er fremtidsrettet. Modellen vil gjerne legge til rette for at boligkjøp i en kollektiv boform kan være en bevisstgjøringsprosess om verdier og viktige veivalg i livet.

3 Vindmøllebakken

Vindmøllebakken er et pilotprosjekt der GbS forsøkes realisert. I denne prosessen ble det klart at eierne av GbS selv måtte opprette et selskap som kunne være byggherre.

Byggherrefunksjonen ser de på som en nøkkelfunksjon. Det er viktig at byggherre «eier» prosjektet. (Leire, p.m., 2016) 30.april 2017 ble prosjektet vedtatt realisert. Bofellesskapet er planlagt til 40 boenheter hvorav 26 inngår i første byggetrinn. Beliggenheten er i østre bydel i Stavanger, i gangavstand fra sentrum og nær sjøen. Det umiddelbare nærområdet har vært relativt belastet og har ikke vært et attraktivt boligområde. Utviklingen skjer raskt og de siste årene har området gått i en retning preget av entreprenørskap, kunst og kultur og urbanitet. Dette har vært en kombinasjon av styrt byutvikling⁶ og beboerdrevne initiativ eller lite

⁶ <http://stavanger.kommune.no/no/Arkiv-aktuelt/Levekarsoftet-er-i-gang-a-Storhaug/> 16.04.17, <http://urbansjofront.no/hjem/> 16.04.17

kapitalsterkt nærings- og kulturliv som har ønsket å etablere seg her. Det litt større området har også hatt en del tunge og massive boligprosjekter.

(Gaining by Sharing, 2017)

Piloten Vindmøllebakken var før igangsettelsen et prosjektselskap i Kruse Smith Eiendom. Når 70% av leilighetene er solgt, finansieringen er på plass og prosjektet igangsettes, opprettes det et eget aksjeselskap for prosjektet. Dette er for å minimere kostnader og risiko. Helen og Hard Arkitekter, Indigo Vekst og Kruse Smith Eiendom er byggherre. Kruse Smith Eiendom er i dette tilfellet utbygger og juridisk ansvarlig. Gaia Trondheim er ikke med som byggherre, men i prosjektgruppen. At ulike roller også går inn som byggherre er et innovativt ledd, som har ført med seg nye samarbeidsformer og arenaer. (Leire, p.m., 2016)

Vindmøllebakken vil bli organisert som et privat borettslag. Ved videresalg, selges det til høystbydende, men fordi det er viktig å få inn folk som er interessert i felleskapstanken og verdisettingen som er etablert, vil det foretas intervju av kjøper.

For å få med Kruse Smith Eiendom som byggherre og utbygger måtte Leire arbeide hardt og legge sin tyngde som eier og styreleder bak. Eiendomsutviklingsbransjen er konservativ og tradisjonelt maksimaliseringstenkende. Det har krevd ekstra innsats fra GbS eierne fordi det både har vært både kulturkrasj og annerledes tankegang. Det har heller ikke vært tradisjonelt lønnsomt. Argumentasjon fra Leire er at dette er innovasjon og kan være nyttig senere. Dessuten ser hun det positive i et forbedret «grønt» omdømme for Kruse Smith Eiendom.

«Dette gjør at kunder spør etter grønnere produkter og muligens oppnår man «grønnere» ansatte, eller kanskje ikke?». Leire opplever nå at KS er stolte og er med på en viktig endring. (Leire, p.m., 2016) I prosessen har hun også opplevd at makt kan være positivt, fordi mange er ikke interessert i å lytte til og ta ansvar for nye ideer, men det er helt greit å ta imot en bestilling. Som nevnt over er eiendomsutvikling en konservativ og risikoavers bransje. Innsalg av nye idéer og konsepter er derfor vanskelig og tidkrevende. Det vil bli satt krav til utbygger om kompetanse innenfor miljøbygg. Kravspesifikasjonen vil være tydelig. Dermed vil noen falle fra, mens andre vil bli med og finne det interessant og utviklende.

I Vindmøllebakken jobbes det aktivt med hvordan de kan få inn «yogalæreren med barn» og det å finne prismodeller som gjør at disse personene har råd til å kjøpe seg inn i prosjektet. (Leire, p.m., 2016). I følge prosjektleder fra Kruse Smith Eiendom er også prisene på leiligheten beregnet for familier justert ned og pris er forhandlet individuelt. (Øksendal, 2017).

Bofellesskapet

Oppgaven konsentrerer seg om første byggetrinn. Det er det som selges nå og det er dem som har kjøpt seg inn i dette, eller har vurdert det, jeg har intervjuet. Det er 26 enheter og alle enhetene har eget kjøkken/stue og bad. Planlagte fellesarealer består av atrium, kjøkken, gjestehybel, takterrasser, hagestue og veksthus. Det er også lagt opp til bildeleordning med syv parkeringsplasser til 40 boenheter. Planleggingen av fellesarealene inngår i brukermedvirkningsprosessen og er derfor ikke helt fastlagt. I starten av prosjektet var det lagt opp til 16 boenheter, men en så at det ga et veldig begrenset fellesareal og valgte derfor å utvide. Dette har sammenheng med hvor mye kjøpere er villige til å betale for fellesarealer. Fellesarealene er også redusert underveis (Stangeland, 2017).

Foreløpig er kjøpermassen i et aldersspenn fra 23 år -ca 70 år og så langt finnes det par, enslige og enslige med barn.

Vindmøllebakken skal bygges mest mulig i tre og med pustende vegger. Det vil være tre både innvendig og utvendig. Dette er av miljøhensyn og av arkitektoniske hensyn. Tre gir en annen lydabsorbasjon enn betong og det er enkelt å vedlikeholde.

I følge prosjektleder i Kruse Smith Eiendom, er det lagt opp til geobrønner for å hente energi. Bygget må oppføres i henhold til TEK 10, men utover det følges ingen sertifiseringsordninger.

Vindmøllebakken er et uprøvd prosjekt og skal også bygges på måter som er nye for entreprenøren, noe som anses som en økt risiko og dermed øker tradisjonelt prisen. Dette har tvunget frem nye måter å tenke struktur og prosess, der prosjektgruppen har satt seg ned sammen og har gått gjennom de enkelte elementene og delene for å minske risiko. På den måten har de fått ned prisen i forhold til utgangspunktet. (Wigum, p.m., 2017)

I intervjuer med beboere i andre bofellesskap, har det kommet frem at enkelte fysiske tilstander har ført til hyppig utskifting av beboere. Dette har for eksempel vært der det har vært dårlig akustikk eller lydisolasjon, eller at den private enheten har vært så liten at beboerne har måttet tilbringe mye tid i fellesarealene. Særlig der det sosiale ikke har fungert, har dette ført til flytting. Derfor er Vindmøllebakken planlagt med enheter med eget kjøkken og bad, og de har satset på en sammensetning av flere generasjoner. Det er også lagt til rette for at man skal kunne bli boende i endret livssituasjon, gjennom at leilighetene er av ulik størrelse og at man kan kjøpe en henholdsvis større eller mindre boenhet. (Wigum, p.m., 2017)

Ved byggestart, vil det bli igangsatt en litt mer planlagt detaljeringsfase. Da er det lagt opp til workshops med beboerne med faste temaer og systematisk samspill med arkitektene. (Wigum, p.m., 2017)

Underveis i salgsprosessen har det vært samarbeid med mindre aktører og gründere i nærområdet i forhold til leveranse av mat eller andre ting det har vært behov for når det har vært arrangementer. (Wigum, p.m., 2017)

4 Teori

4.1 Økologisk økonomi

Økologisk økonomi er et transdisiplinært fagfelt som ble institusjonalisert i 1988 gjennom etableringen av «*The International Society for Ecological Economics*» (ISEE) og forskningsjournalen *Ecological Economics* (JEE) der de første artiklene ble utgitt i 1989.

4.1.1 Historisk kontekst

Økonomien på 1700-1800-tallet rettferdiggjorde jakten etter materielle goder med at når de nødvendige behovene for mat, husly og klær var oppfylt, ville folk ha tid og mulighet og

bruke tiden til å vokse moralsk og finne kollektive sosiale forbedringer. Denne tanken har i stor grad blitt glempt, mens den materielle veksten har for mange blitt et mål i seg selv. (Costanza, Cumberland, Daly, Goodland, & Norgaard, 1997) Økonomi som fag vokste frem i en transdisiplinær tradisjon og forholdt seg i utgangspunktet i sterk grad til naturen. Utover mot midten av 1900-tallet har økonomifaget utviklet seg i en mer abstrakt form, der natur og miljø nesten ikke blir nevnt, men den konsentrerer seg om tilbud og etterspørsel og vekst i brutto nasjonal produkt (BNP). Økologi er et yngre fag enn økonomien og har alltid vært preget av transdisiplinaritet. Faget har sin opprinnelse i biologien, med zoologi og botanikk og senere spesialisert fagområder. Selv om også økologifaget har blitt mer spesialisert har det aldri sluttet å ha dialog med de andre naturvitenskapene. Dette ønsker også den økologiske økonomien å ta med seg; samarbeidet på tvers av fagdisiplinene. På 80-tallet ble det holdt flere møter mellom økologer og økonomer for å møte miljøutfordringene og for å forsøke å finne nye strukturer og måter å tenke økonomi på. Noen av dem som deltok i dette arbeidet var Robert Costanza (Jakobsen O., 2017) (f.1950) fra USA og utdannet innen arkitektur og miljøvitenskap, Herman Daly (Jakobsen O., 2017) (f.1938) økonom fra USA og AnnMari Jansson (The International Society for Ecological economics, 2017) (1934-2007) fra Sverige og utdannet økolog. Costanza ønsker å forbedre samarbeidsformene mellom økologer og økonomer og han poengterer at det er viktig å ta med negative miljøkonsekvenser som utgiftspost i regnskapet for å unngå urealistiske overskudd. Han ønsker å sette pengeverdi på alle økosystemer for å kunne snakke samme språk som økonomien og for å kunne ta kostnadene med i regnskapet. Dette vil være et hjelpereidskap for å kunne ta beslutninger, fordi dypøkologiens tanke om naturens egenverdi har liten gjennomslagskraft hos politikere og beslutningstakere i dag. Han mener også at måling av BNP ikke er et tilstrekkelig verktøy for å måle livskvalitet og at det der ikke tas hensyn til om aktiviteten er knyttet til produksjon som kan være skadelig (for eksempel våpenindustri) eller til positiv virksomhet (for eksempel medisinsk teknisk utstyr). Daly ble tidlig inspirert av termodynamikken gjennom Georgescu-Roegen (1909-1994, økonom fra Romania og USA) og har derfor jobbet med vekst og økonomi og hevder at det vil være fysisk umulig å fortsette innenfor et vekstparadigme. Dette inspirerte ham til å arbeide frem et nytt paradigme; økologisk økonomi. Han kritiserer konvensjonell økonomi for å ikke ta hensyn til overforbruk av naturressurser og fordelingsproblematikk. Daly er også inspirert av organisk filosofi der tanken er at alt er knyttet sammen gjennom dynamiske relasjoner (Web of Life). Dette gjelder også for markedet. Derfra kommer tanken om at den økonomiske fagfeltet må bevege seg fra en mekanisk virkelighetsoppfatning til en organisk virkelighetsoppfatning og det betyr også at

«the economic man» blir erstattet av fellesskapet, eller mennesket-i-fellesskapet. For å få til dette må man over til et nettverksbasert samarbeid i stedet for konkurranse. Daly er skeptisk til Brundtlandrapporten som hevder at fattigdomsproblematikken kan løses via vekst i rike land og mener at utfordringen til økologisk økonomi er å utvikle et teoretisk rammeverk for allokering – hvordan brukes ressurser på ulike produkter, distribusjon- hvordan skal ressursene/varene/tjenestene fordeles nasjonalt og internasjonalt og skala- hva er bærekraftig forbruk av ressurser og hvor mye avfall kan økosystemet håndtere. I Norge har vi også hatt betydelige inspirasjonskilder til den økologiske økonomien; Holbæk-Hanssen (Jakobsen O., 2017) (1917-1991), Arne Næss (1912-2009) og Sigmund Kvaløy Setreng (1934-2014). Holbæk-Hanssen var siviløkonom og Norges første professor i markeds- og distribusjonsøkonomi. Fra 1985-1988 var han ansvarlig for et doktorgradskurs i samarbeidsøkonomi ved Handelshøyskolen (NHH). Han var sterkt inspirert av antroposofien og Steiners tregreningsprinsipper (mer om dette under) og ønsket en helhetlig tilnærming til økonomien, som brøt med de rådende økonomiske sannhetene på en rekke områder. Næss og Setreng er noen av grunnleggerne av økosofien og økofilosofien. Næss valgte begrepet økosofi, fordi han mente man da sto friere til å tillegge det normer og verdier. «Slik ordet er brukt i følgende, er en økosofi et filosofisk grunnsyn, totalsyn eller system som er inspirert av livsforholdene i biosfæren, særlig slik de fremtrer i økologi, innbefattet økologisk orientert sosialantropologi.» (Næss, 1999, s. 19). Setreng derimot holdt på navnet økofilosofi, fordi han ville «okkupere» ordet før det akademiske etablissementet tok det til seg og definerte det som en verdinøytral retning som for eksempel sosiologi. Han ville også beholde «filo» - delen av ordet fordi det henviser til kjærligheten/venn i betydning totalt engasjement og ønsket ikke et navn som kunne gi assosiasjoner til det esoteriske som for eksempel teosofi eller antroposofi. Næss ønsket at studenter skulle kunne studere økofilosofi som et verdinøytralt fag på linje med matematikkens filosofi, men Setreng mente at det var et fag man ikke kunne forholde seg nøytralt til siden verden befinner seg i en økososial krise. Næss skiller faget i to; økofilosofi som et ordinært vitenskapelig fag og økosofi som et livssyn. En annen ulikhet mellom de to er at Næss ønsket dybde der Setreng ønsket bevegelse. Setreng mente at arbeid er meningsfylt fordi vi utvikler oss selv og vårt potensiale og fordi vi gjør noe med mening for fellesskapet. Hvis arbeidet i seg selv kun blir et instrumentelt redskap for å få nok penger til fritiden, forsvinner en viktig verdi. Arbeidet vi utfører trenger ikke nødvendigvis være det vi føler vi må gjøre for å utfylle vårt potensiale, men det må likevel oppleves meningsfylt, at det jeg gjør har mening for sammenhengen. (Setreng, 2014) «Selve nøkkelbegrepet for en økologisk preget samfunnsretning, er «meningsfylt arbeid». Det er en allment godtatt oppfatning at et

menneske som arbeider med tiltakslust og oppfinnsomhet gjør det ut fra en opplevelse av at arbeidsoppgaven og arbeidsmåten er meningspreget.» (Setreng, 2014, s. 48)

I teksten over har jeg tatt for meg noen av de miljøene og personene som har vært viktige for utviklingen av økologisk økonomi, men teoriene og tankene det bygger på er ikke nye. Tenkere helt tilbake til Aristoteles har vært med på å danne grunnlaget for den formaliserte økologiske økonomien. Når Aristoteles snakket om oikonomia som «forvaltning av husholdet» er dette mer sammenlignbart med den økologiske økonomien enn den klassiske økonomien. Det moderne tradisjonelle synet på økonomi går i retning der oikonomia og krematsittikk (berikelseskunst) slås sammen, fordi denne tar utgangspunkt i vekst, mens den økologiske økonomien tar utgangspunkt i den mest *optimale* fordelingen av de ressursene vi har. Personer som Leonardo da Vinci som viste viktigheten av både mekanikk og organisme; uten mekaniske deler kan ikke organismen fungere, Johan Wolfgang von Goethe ville ha oss til å se det store i det små og det små i det store og Rudolf Steiner har hatt betydning for utviklingen av økologisk økonomi. Steiner skrev om samfunnets grunnleggende idé i sine skrifter om tregreningen. Den grunnleggende idéen vil variere med tid og sted. I etterordet til «Tregrening» av Steiner, skriver Peter Nordmann Waage: «Derfor finner vi stadig uttrykk som «denne eller lignende idéer» når han snakker om tregreningen.» Den bygger på «livet selv» og er ikke ferdig uttenkt, men så å si empirisk begrunnet. «Steiners skrifter og foredrag er likevel fulle av til dels detaljerte forslag og utredninger om alt fra skattesystem, renter og pengeverdi til lover, rettspraksis, eiendoms- og arverett og pedagogikk.» «Kanskje blir det ingenting igjen av alle de enkelthetene jeg har argumentert for. Det har heller ingen betydning. Det som har betydning, er at man griper virkeligheten praktisk an, uten dogmatikk, men ut fra det virkeligheten selv krever». (Steiner, 2008, s. 146) De nevnte tenkerne og vitenskapspersonene kjennetegnes også av at de opererte innenfor flere fagfelt- de var transdisiplinære.

I dag ser vi flere uavhengige tenkere rundt temaet økologisk økonomi. Og de er inspirert av ulike retninger og tradisjoner. Otto Scharmer f. 1961 holder til ved Massachusetts Institute of Technology (MIT) i USA og skrev blant annet i 2013 boken: «*Leading from the Emerging Future: From Ego-System to Eco-System Economies*» sammen med Katrin Kaufer. Denne handler om Teori U, en tilnærming til ledelse og samarbeidsformer i en samtid der vi skal avløse industrisamfunnet med noe vi ikke helt vet hva blir ennå. (Scharmer, 2011) og Fritjof Capra f. 1939 er fysiker og har blant annet skrevet «The Tao of Physics» og «The Web of Life» om systemteori, økologi og paradigmeskifter. Han er medgrunnlegger av *Center of*

Ecoliteracy som økologisk undervisning, bærekraftig mat og systemendring i Berkeley, California. Han er også tilknyttet *Schumacher College* i Devon i England, som har kurser og underviser for å møte økologiske, økonomiske og sosiale utfordringer vi står overfor i det 21. århundre. Capra er inspirert av både Thomas Khuns paradigmatheori «.....I have generalized Kuhn's definition of a scientific paradigm to that of a social paradigm, which I define as 'a constellation of concepts values, perceptions, and practices shared by a community, which forms a particular vision of reality that is the basis of the way the community organizes itself'». (Capra, 1997, s. 5) Mer fra Capra kommer i avsnittet om nettverksteori.

Alle har ulikt utgangspunkt, men har likevel mye påvirkning innenfor den økologiske økonomien. Dette viser tydelig viktigheten av å forstå økologisk økonomi som et transdisiplinært fag. Retningen har fått navnet økologisk økonomi fordi man ønsker å lære av naturen og ikke om naturen. Man går inn i naturen og observerer økosystemene og hvordan de fungerer. På samme måte ser man for seg at et samfunn kan fungere.

4.1.2 Perspektivskifte

Det beste bildet på økologisk økonomi, synes jeg er helhet. Jorden og økosystemet er helheten, naturen er utgangspunktet og kulturen kultiverer. Med dette som utgangspunkt blir ikke målet økt velstand og økt velferd på bekostning av natur og kultur, men at mennesker skal oppleve tilfredshet og egenverdi og at naturen og kulturen også skal få ha sin egenverdi. I økologisk økonomi lever menneskene i og med naturen, ikke bare av den. Vi skal ikke sette oss over naturen men vi må respektere den og vi har en forpliktelse til å ta vare på den. (Næss, 1999) I tradisjonell økonomitenkning har naturen en tydeligere instrumentell verdi og den inngår i en matematisk kost-nytte analyse. Naturen går inn under økonomiens premisser og verdsettes ikke i seg selv, men i pengeverdi. Tar man hensyn til at naturen kan ha en egen verdi, forsøkes dette og verdsatt i økonomisk målestokk og dermed har man fratatt naturen egenverdien. (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004). I økologisk økonomi lever de ulike verdiene og midlene i nettverk og balansert sameksistens i stedet for at den ene verdien må underordne seg den annens vesen. Natur skal ikke underordnes økonomiens vesen, men økonomien skal heller ikke underordne seg naturens vesen.

Dagens paradigme er knyttet til teorien om økt vekst, i form av økt forbruk som gir økt velferd. Målet har vært å øke velferden og det har man lyktes med. Det er mindre fattigdom enn for hundre år siden. Men til tross for lavere andel fattige i verden er rikdommen fordelt på

færre mennesker enn før. Det er større forskjeller mellom fattig og rik og også større forskjell mellom mellomklassen og de rike. Andre konsekvenser er klimaendringer og redusert artsmangfold. Velferden har økt, men nå er det på tide å se på livskvaliteten. For høyt forbruk (energiinntak) er knyttet til like store helseutfordringer som for lavt energinntak. (Verdens helseorganisasjon, 2016) Det kan altså se ut til at vi har et fordelingsproblem, ikke et mengdeproblem.

Det kan ikke skje et paradigmeskift kun ut fra tekniske justeringer innenfor det økonomiske feltet. Det handler også om et skifte i tankesett, holdninger, verdier, ontologi og handling. I økologisk økonomi ser man et behov for nye arenaer for samarbeid og dialog. Det vil være gjennom nettverk av ulike aktører endringene vil skje. I tradisjonelle styrings- og kontrollmodeller vil det også være rom for å nærme seg et nytt tankesett, men det vil antakelig være vanskeligere å endre noe som allerede har en etablert kultur, enn å starte noe nytt med den kulturen og verdsettet man ønsker. (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004)

Daly og Farley (Daly & Farley, 2011) sammenligner jorden med et skip der lasten er summen av økonomisk produksjon. I konvensjonell økonomi er effektiv allokering av ressursene den viktigste mekanismen og markedet blir sett på som det beste stedet for dette. Effektivitet i økonomisk sammenheng betyr at ressursene er fordelt slik at ingen får det verre. (Pareto optimalt). Forskjellene spiller ingen rolle, uavhengig av hvem som oppnår forbedring er dette den «korrekte» måten å drive på fordi det er mest effektivt. Hvis vi ser dette i skipslikningen vil det da være viktig at lasten er jevnt fordelt i hele lasterommet slik at skipet flyter jevnt i vannet. I konvensjonell økonomi er det mindre viktig hvem som har med lasten. Det kan like gjerne være at reisende på første klasse får ha med seg all lasten og at resten av passasjerene ikke får ha med noe. Teorien er at de førsteklassereisende vil ha så mye med seg at det blir litt rester til resten, slik at de får mer enn de i utgangspunktet hadde og dermed får alle det bedre. Dette går også igjen i teorien om Trickle-down som går ut på at ved å stimulere til vekst (bidra til økt sysselsetting gjennom gunstige tiltak for næringslivet) vil det automatisk føre til en utvikling i fattige områder. Dette har til en viss grad vist seg å stemme, men det har også ført til økte forskjeller og et ressursforbruk som er langt over jordens tåleevne.

I økologisk økonomi ser man at det ikke bare er effektiv allokering som er viktig, men også at skipet ikke overlastes og at alle passasjerene om bord må kunne ha nok med seg til at de får en god og behagelig reise. At skipet er jevnt lastet hjelper ikke mye hvis det synker når det

kommer ut for en storm. Det må med andre ord ikke lastes over lastelinjen. Hvis vi også trekker inn grønn økonomi, for å vise forskjellene på grønn og økologisk økonomi ville skipet bli lastet effektivt med «grønne» produkter (økologiske bananer), men man ville like fullt lastet skipet med for mange bananer og man hadde ikke brydd seg om hvem som hadde lasten med seg.

I økologisk økonomi ønsker vi med andre ord et perspektivskifte fra den konvensjonelle økonomiens ensidige tankegang om at løsningen på fattigdomsproblematikken og klimaendringene er økt vekst (brutto nasjonal produkt) og lavere CO_2 utslipp, til en holdning der et videre perspektiv legges til grunn. Det er viktig å poengtere at økonomien i økologisk økonomi må være bærekraftig slik naturen og kulturen må være. Hvis ikke økonomien er levedyktig har den ikke sin berettigelse, på samme måte som gjelder i konvensjonell økonomi.

Ove Jakobsen snakker om den økologiske økonomien som en utopi, ikke som en ideologi. Han skiller mellom dem slik; utopien er et sted i fremtiden som ikke vil realiseres, men som vi arbeider mot og den utfordrer autoriteter. Ideologier forholder seg til det som er, det legger grunnlag for felles verdier, skaper kollektiv identitet og autoriteter aksepteres (Jakobsen O., 2017).

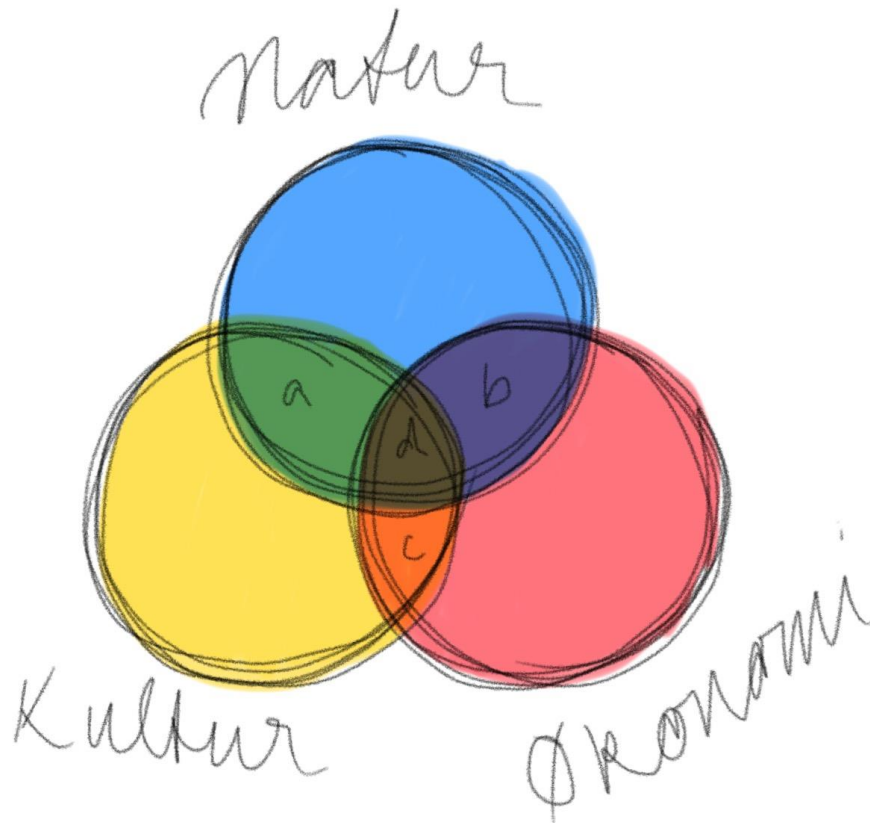
4.1.3 Kretsløpsøkonomi

Kretsløpsøkonomien med den integrerte kretsløpsmodellen er et forslag fra Jakobsen og Ingebrigtsen (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004) til operasjonalisering av den økologiske økonomien. De har valgt å dele samfunnet inn i tre sektorer; økonomi, natur og kultur. De definerer de tre begrepene slik:

- Økonomi - omfatter alt som har å gjøre med fremstilling, foredling, forbruk og gjenvinning av varer og tjenester.
- Natur – Den delen av virkeligheten som ikke er bearbeidet av mennesket. Det vil si at den har utviklet seg av seg selv gjennom evolusjonære prosesser.
- Kultur – er utviklet gjennom menneskelig virksomhet. Både fysiske og psykiske strukturer i det sosiale system, bl.a. teknologi, kunnskap, verdier og normer.

For å få en bærekraftig samfunnsutvikling må alle de tre sektorene være bærekraftige. Når man går fra et system preget av én verdi til et system preget av flere verdier, er det nødvendig

å finne arenaer for kommunikasjon når ulike verdier støter mot hverandre. Kun gjennom samarbeid og en gjensidig forståelse av de ulike verdiene kan man finne den måten økonomien best kan «forvalte natur og kulturressursene på en måte som tjener individenes og felleskapets beste» (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004, s. 11).

Figur 2 Sektorer, verdisystemer og verdisoner (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004)

Sektorene natur, kultur og økonomi overlapper hverandre og skaper verdisoner (a, b, c, d). Verdisystemene er verdiene som kjennetegner en samfunnssektor. I økologisk økonomi vil det være balanse mellom sektorene og systemene. I dagens økonomiske system ser vi en tendens til at økonomisektoren er i ferd med å spise seg innover i de andre sektorene og dermed sørge for en økonomisering av både natur og kultur og gjøre dem til rene innsatsfaktorer i økonomien. Et samfunn der flere verdier er tilstede vil kreve en større grad av kommunikasjon og dialog. Dette er krevende men nødvendig hvis vi vil gå en mer bærekraftig fremtid i møte: «Et viktig formål med å etablere formaliserte arenaer for

kommunikativt og dialogbasert samspill er å sikre at alle berørte parter blir trukket inn i utarbeidelsen og gjennomføringen av konkrete løsninger. På denne måten blir aktørene ansvarliggjort i det felles arbeidet med å realisere målene om en bærekraftig utvikling.» (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004, s. 14)

Det er målene, verdiene og virkemidlene i teoriene som er forskjellige. For å tydeliggjøre forskjellen mellom dagens paradigme og økologisk økonomi har jeg under satt opp noen punkter der det er tydelige forskjeller.

Økologisk økonomi/kretsløpsøkonomi⁷	Konvensjonell økonomi
Målene	Målene
Økonomisk bærekraft	Økonomisk bærekraft
Økologisk bærekraft	-
Sosial bærekraft	-
Verdiene og virkemidlene	Verdiene og virkemidlene
Kretsløp	Lineært
Samarbeid	Konkurransse
Verdipluralisme	Verdimonisme
Holisme	Atomisme

Tabell 1 Økologisk økonomi-konvensjonell økonomi

Økonomisk bærekraft – å opprettholde produksjon over tid for å tilfredsstille menneskelige behov (ibid.).

Økologisk bærekraft – økosystemet må opprettholdes over tid. Økonomisk virksomhet må ikke true dette (ibid.).

Sosial bærekraft – sosiale systemer må opprettholdes over tid. De sosiale systemene består av blant annet helsevesen og skole, men også i hvilken grad det er frihet og rettferdighet (ibid.).

I et *kretsløp* tenkes det «fra vugge til vugge» i et produksjonsperspektiv. Det betyr at man ikke bare tar hensyn til hvordan avfallshåndteringen er etter at produktet er ferdig med sin

⁷ Ingebrigtsen og Jakobsens kretsløpsmodell

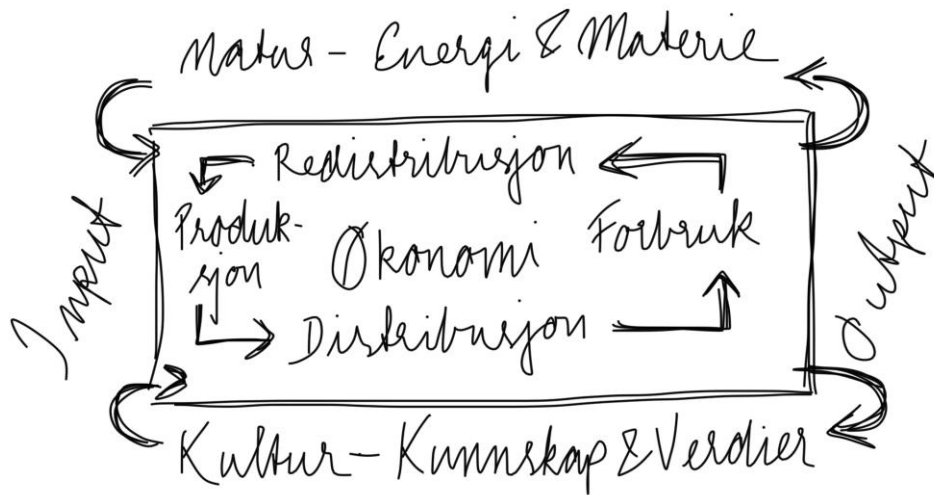
levetid, men man må planlegge hvordan produktet kan inngå i nye produkter. Produkt blir prosess og kan ikke eksistere uavhengig av belastning og gjenbrukshensyn. I dette kretsløpet blir det helt nødvendig å drive samarbeid, fordi man må tenke gjenbruk og gjenvinning av sine avfallsprodukter med lavest mulig energitap. På samme måte må man samarbeide for å finne bedrifter som kan bidra med råvarer med lavest mulig energitap, i egen produksjon. Kretsløpstankegang vil innebære alt fra avfallshåndtering til klesbytte/arving, bytte av bolig etter hvert som behovet endres og bruk av våre menneskelige ressurser etter som de endres med alder og kapasitet.

Gjennom *samarbeid* kan vi oppnå ønskede resultater. Ikke nødvendigvis maksimalt resultat for en enkel bedrift, men et optimalt resultat for samfunnet. Gjennom samarbeid motvirker vi egoisme. I et bofellesskap vil samarbeidet være essensielt, både for å kunne fungere bærekraftig og bra på et sosialt plan, men også hvis man ønsker å oppnå redusert forbruk og klimabelastning. Det er viktig å legge til rette for en kommunikativ arena der man definerer hvilke områder det er mest hensiktsmessig å samarbeide om og hvilke områder det er mest hensiktsmessig å konkurrere på for å oppnå optimale økonomiske og økologiske resultater. I samarbeidet blir det klart hvilke innsatsfaktorer som er mest hensiktsmessig både for primærprodusent og sekundærprodusent. Eksempelet fra «Økonomi, Natur og Kultur» er papir – hvilken cellulosekvalitet er best å bruke for at drikkekartongen skal være best mulig og hvilken type er best å bruke for at cellulosen skal ha best mulig kvalitet etter at drikkekartongen har gått til gjenvinning? Hva bruker minst energi i gjenvinningsprosessen? Det kan produsentene best vite hvis de samarbeider (ibid.).

I dagens økonomisystem er det verdimonisme knyttet til monetær verdi. Det fører til at både natur og kultur står i fare for å bli økonomisert. I økologisk økonomi er det ikke hensiktsmessig og ønskelig å foreta denne forflatingen av natur og kultur. Det må være rom for *verdipluralisme* og tillegge natur og kultur sin egen verdi og ikke la dem underordne seg økonomiens premisser. Dette vil prege vår tilnærming til hvordan vi organiserer våre liv og bedrifter. Det må være et integrert samspill mellom natur, økonomi og kultur. Når ikke lenger det eneste målet er avkastning i form av penger, men målet er at alle kjenner egenverdi gjennom felleskapsforståelse, vil naturen, kulturen og mennesket få en like stor plass som pengene. Utvikling blir viktigere enn velferd (ibid.).

I økologisk økonomi er idealet at bedrifter og individer er uløselig knyttet til hverandre og til naturen og kulturen som et nettverk. Et nettverk der det kreves samarbeid og der vi vil stå

sterkere sammen i en organisk virkelighet. Enkeltindivider og bedrifter kan ikke sette seg i en løsrevet og isolert posisjon fra resten av omverdenen. Vi inngår alle i en *helhet* (ibid.).

Figur 3 Den integrerte kretsløpsmodellen (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004)

Den integrerte kretsløpsmodellen viser hvordan produksjon og forbruk inngår i sammen med energi og materie, kunnskap og verdier og der avfall/output blir innsatsfaktorer i et økonomisk system. Det vil være et system der den høyeste verdien av energi og materie brukes i det første kretsløpet og til produksjon av produkter der det er nødvendig med høykvalitets råvare og så vil kretsløpet fortsette til avfallet til slutt ender som biologisk masse til energiproduksjon eller til forbrenning.

4.2 Nettverksteori

I kapitlet om nettverksteori har jeg benyttet Fritjof Capras «The Web of Life» (Capra, 1997) og Setreng som kilder. Capras systemtenkning er knyttet til levende organismer. Når Setreng snakker om systemer, skriver han om improvisasjon og systemer. Der systemet er perfektjonsstrebende, er det kompliserte (datamaskinen), mens det komplekse (hjernen) systemet er mer sammenlignbart med den improviserende musikken (Setreng, 2014).

Oppgaven vil se på nettverksteori i konteksten «samarbeid» og «fellesskap».

Capra mener det må skje et skifte både i tenkning og verdier for å få til et paradigmeskifte.

Han setter det opp i en tabell slik:

Tenkning		Verdier	
Selvhevdende	Integrerende	Selvhevdende	Integrerende
Rasjonell	Intuitiv	Ekspansjon	Bevaring
Analyse	Syntese	Konkurrans	Samarbeid
Reduksjonistiske	Holistiske	Kvantitet	Kvalitet
Lineær	Ikke-lineær/sirkulær	Dominans	Partnerskap

Tabell 2 (Capra, 1997, s. 10)

Han poengterer at hverken det ene eller andre er det gode eller dårlige, men at både det selvhevdende og det integrerende er nødvendig. I den vestlige kultur har selvhevdelse blitt vektlagt fremfor integrerende tendenser. Derfor er det viktig at den integrerende tenkningen og verdiene blir tillagt mer vekt fremover. Den selvhevdende tenkningen (rasjonell, analytisk, reduksjonistisk og lineær) og verdiene (ekspanderende, kompetitiv, kvantitativ og dominerende) kjennetegnes ved at det er «mannlige» kvaliteter og det vil ofte være en del av den mannlige lederens (og noen kvinner) identitet. Den passer til en hierarkisk struktur. Dette gjør det vanskelig å snu denne trenden, fordi det betyr enten å endre identitet, eller å gi slipp på maktposisjon, og når posisjonen er knyttet til identiteten kan det skape en eksistensiell krise for menneskene som opplever dette. For å endre de sosiale strukturene må man derfor gjennom et paradigmeskifte eller en perspektivendring. «The paradigm shift thus includes a shift in social organization from hierarchies to networks» (Capra, 1997, s. 10). Det Capra altså sier er at man må bort fra hierarkiet til et samarbeidende nettverk. Biokjemikeren Lawrence Henderson hadde stor betydning for definisjonen av «system»; System er en integrert helhet, der de vesentlige egenskapene oppstår i relasjonen mellom delene. Systemtenkning er forståelsen av fenomener innenfor konteksten av en større helhet. Altså, for å forstå ting systematisk, må man sette dem i en kontekst og finne ut hva som er det naturlige forholdet mellom dem. (Capra, 1997) «Analysis means taking something apart in order to understand it; systems thinking means putting it into the context of a larger whole» (Capra, 1997, s. 30) I det samarbeidende nettverket er relasjonene og konteksten viktig. Systemer kan bare forstås i en

kontekstuell tolkning og kan ikke forstås gjennom analytisk tenkning. Noe av det samme er Setreng inne på når han skriver om systemet som komplisert og komplekst. Et komplisert system vil kunne analyseres, mens et komplekst system krever en annen tilnærming. Det krever bevegelse, kreativitet og åpenhet, og det oppnår man gjennom relasjoner og å forholde seg til kontekst. Et system som er komplisert, krever at det ikke oppstår uforutsette hendelser, fordi det er dårlig på å reagere kreativt og organisk på problemet. Det komplekse system derimot er mer robust overfor uforutsette hendelser, fordi det er smidigere gjennom at det er flere relasjoner og er laget for å tilpasse seg endringer. (Setreng, 2014)

Relasjonene og nettverkene i fellesskap vil være like viktige som i naturen ellers. Å lage hierarkiske rigide systemer kan føre til fremmedgjøring og ansvarsfraskrivelse.

«Vi har i dagens situasjon å gjøre med en alvorlig trussel mot likevekstevnen i livssystemet og i livsprosessenes evne til selvfornyelse og videre-utvikling, ved at vårt samfunn prioriterer vekst og individuelle prestasjonsmål i stedet for likevekt. Ut fra dette synes en sentral målsetting innen en økofilosofi å måtte bli opprettholdelse eller styrking av økologisk likevekt og menneskelig samarbeid og en nedprioritering av vekst i form av vinning gjennom individuell konkurranse: - Krisen fremtvinger en ny blikkretning, en ny form for livskamp.» (Setreng, 2014, s. 74)

Setreng har besøkt Himalaya og skriver om sherpafolkets sameksistens med naturen:

«Dersom de ikke farer varsomt frem og greier å holde likevekt med sine naturomgivelser, trues de straks direkte og nært. For å greie dette har de måttet bygge opp en samfunnsorganisasjon basert på samarbeid og fellesskapsfølelse: samfunnet har også likevekt innad.» (Setreng, 2014, s. 74)

Dette blir et samfunn der alle bidrar og har verdi, fordi de har sin integrerte funksjon med hverandre og naturen. Det er et komplekst system som er fleksibelt, man har nærhet til produksjonen og naturen og det er ikke høy grad av spesialisering, derfor blir samfunnet robust. Et samfunn som i stor grad er spesialisert vil være sårbart for endringer.

4.3 Hjemmet – et sted å bo – et sted å leve

I innledningen er tall fra statistisk sentralbyrå presentert, de viser at boarealet per innbygger i Norge har økt med 61% de siste tretti årene (til 58 m²). Samtidig har antallet mennesker i husholdningen gått ned fra et snitt på 2,7 (i 1980) til 2,2 hvilket betyr at i 1980 bodde 2,7

personer på i underkant av 100 m² mens i 2011 bodde 2,2 personer på i underkant av 130 m². Vi har fått mer plass og mer rom, men har vi fått mer tilfredshet og er vi mindre ensomme?

Birgitte Lange skriver i boken «Hjemmestedet»: «Graden av selvbestemmelse påvirker også om noe er en bolig eller et hjem. Et hjem er tett forbundet med stor grad av innflytelse, ansvar og påvirkningsmuligheter for den enkelte.» (Lange, 2015, s. 15) Mennesker opplever det ulik hvor enkelt de synes det er å skape et hjem, skriver hun. Det å skape et hjem som føles hjemme for seg selv, men der det også skal tas hensyn til at andre skal kunne føle seg hjemme. Andre med annerledes behov enn seg selv. Skal man skape et hjem er det altså viktig å føle at en har stor grad av innflytelse og påvirkningsmulighet. Hun reflekterer også over betydningen av ordene «bolig» eller «hus» og «hjem» og hvordan de brukes ulikt for å definere ulike institusjoner. Det er helt tydelig at ord med hjem har som mål å lage institusjonen til et hjem, mens institusjoner med ordet bolig eller hus kjennetegnes av å være beregnet til opphold av kortere varighet eller de det er preget av lite medbestemmelse for beboerne; Gamlehjem, barnehjem, omsorgsbolig, sykehjem, sykehus. Så har vi begreper som «mottak» som gir enda tydeligere signaler om at det ikke er et hjem men et svært midlertidig oppholdssted. «Slik jeg ser det» skriver Lange: «Består et fysisk hjem av tre hovedelementer; relasjonene mellom dem som bor sammen, gjenstandene i hjemmet og det som kalles tilstanden, stemningen eller atmosfæren.» (Lange, 2015, s. 15)

Det er ingen tvil om at Norge ligger høyt oppe på listen over land som pusser mye opp. Men hvorfor velger vi å bruke det økonomiske og tidsmessige overskuddet til å pusse opp, hvorfor velger vi ikke å bruke det på noe annet? Akkurat dette er et av aspektene GbS tar opp og ønsker å stimulere til – å benytte overskuddet til noe annet en økt forbruk i form av oppussing.

Setreng hevder at det skapende mennesket er avhengig av omsorgsfulle voksne, flere voksne, fordi de med sine ulike erfaringer og bakgrunn som kan gi barnet

«oppveksterfaring som sier at det er mange måter å møte livsutfordringer på, men at denne erfaringen får en praktisk, effektiv retning bare ved sammenheng og stedfeste. Et grunnleggende behov hos mennesket er altså behovet for å vokse opp i en kulturtradisjon det kan kalle sin egen, slik at det også kan oppnå en identitet – uten identitet, intet helt menneske og ingen menneskelig frihet. En identitetsgivende kultur er en frukt av et nært, egenartet og langvarig samspill med et spesielt sted og særegne naturvilkår. Identitet er også forutsetningen for samfunn og for folkestyre, for disse krever individer som tar til ordet og som kan bidra med noe eget.» (Setreng, 2014, s. 125)

I Norge har det lenge vært en tverrpolitisk målsetting at alle skal eie sitt eget hjem. OBOS ble en viktig aktør i denne målsettingen. Oslo og omegn bolig- og sparelag ble opprettet i 1929 etter inspirasjon av bolig-kooperativer i Sverige. Etter hvert skiftet de navn til Oslo Bolig- og Sparelag. Hovedformålet var å bygge rimelige boliger for sine medlemmer. Etter hvert kom husbanken og bidro med billige lån og kommunen bidro med billige tomter. Det gjorde det mulig å møte foreningens formål; å skaffe billige boliger. Etter hvert har det sosiale engasjementet endret seg og foreningen driver på samme vilkår som andre utbyggere, etter kommersielle markedsprinsipper. Det offentlige tilbyr ikke lenger billige tomter og lån. (OBOS, 2017) På nettsidene til OBOS beskriver de selv sin sosiale profil på denne måten:

«Det viktigste OBOS kan gjøre er kjøpe tomter, utvikle disse og legge ut for salg så mange nye boligprosjekter som mulig. Vi lover både medlemmene våre og omverdenen at vi ikke spekulerer i prisvekst gjennom å ruge på tomtene våre, men vi skal sette i gang bygging så raskt vi bare får lov av myndighetene, og ut fra hva markedet tåler. Det vi tjener i gode tider, skal vi fortsatt reinvestere i nye boligtomter for å bygge mer. Det er sosial boligpolitikk «The OBOS Way».» (OBOS, 2017)

Samfunnsengasjementet definerer de selv slik:

«OBOS støtter flere arenaer innenfor kultur, sport og humanitært arbeid, og er nøye på at sponsorstøtten kommer medlemmene til gode. Vi har som mål å støtte positive miljøtiltak i medlemmenes boområder, samt bidra til positive oppvekstvilkår for barn og unge.» (OBOS, 2017)

Evely Dyb, forsker på bolig og sosial boligpolitikk ved HiOA, hevder i Aftenposten 26.05.17 (Nordli & Hegtun, 2017) at OBOS er blitt som alle andre og at andre aktører må på banen for å bygge rimeligere boliger. Hun mener en løsning er at interessegrupper går sammen og danner boligbyggelag som kooperativer. I forhold til dette er GbS et initiativ som går i denne retningen.

5 Vitenskapsteori

Som forsker er det viktig å ha en reflektert holdning til sin egen plass og posisjon i forskningen. ««Alle mennesker streber av natur etter å vite» skrev Aristoteles som innledning til Metafysikken, et av hans hovedverk. «Kunnskap er makt» hevdet Francis Bacon om lag 2000 år senere.» (Nyeng, 2010, s. 11) Med dette i bakhodet er det klart at forskeren må ta stilling til den maktposisjonen forskeren sitter i. Det krever ydmykhet, men også bevissthet

om at man har makt i kraft av sin posisjon, selv om man som privat individ kan føle seg maktesløs og ubetydelig. Ved å gå inn i vitenskapsteorien og vitenskapsfilosofien får man en bevissthet om dette og kan da ta metodevalg og kunne gjennomføre god forskning, der leseren har mulighet til å forstå konteksten forskningen er skrevet i. I dette ligger å reflektere over hvilket menneskesyn og kunnskapssyn man har som forsker. Forskeren har sin bakgrunn som ligger til grunn for hvilken tolkning av virkeligheten hun har, derfor er det viktig å klargjøre sitt ståsted i vitenskapsfilosofien. Personlig vil jeg hevde at det kan være relevant å opplyse om politisk og religiøst ståsted når man jobber innenfor samfunnsfaglig forskning.

I økologisk økonomi skiller man tydelig mellom den konvensjonelle økonomien som er i en positivistisk tradisjon og økologisk økonomi som ligger mer i den hermeneutiske tradisjonen. Økologisk økonomi er et transdisiplinært fagfelt. Det ser på samfunnet, naturen og kulturen som komplekst. Det er preget av helhetstenkning der virkelighetsoppfatningen er organisk.

5.1 Ontologi

Ontologien handler om antakelser om hvordan den sosiale verden ser ut og hvordan mennesket og samfunnet er og forholder seg i og til verden. Virkelighetsoppfatningen innenfor økologisk økonomi er ulik den klassisk økonomiske vitenskapelige disiplinen ved å være holistisk og organisk i sin form i stedet for fragmentarisk og mekanisk.

En organisme lever, en mekanisme er en «død» innretning. Det er praktisk med mekaniske innretninger innenfor en organisme. Men en arm kan ikke fungere løsrevet for seg selv uten å være en del av en organisk kropp og være i relasjon til de andre delene i kroppen. Det samme kan vi si gjelder for et samfunn og den verden vi omgir oss med. Vi trenger mekaniske verktøy for å optimalisere relasjonene og Mennesket har som særegenhet å være mangfoldig og lite spesialisert. Der maskinen har sin fordel med å være svært spesialisert har menneske sin styrke i å kunne resonnerer, ha forestillingsevne og selvrefleksjon. (Setreng, 2014).

Den økologiske økonomien er også tydelig i sin verdiforankring; økonomi, natur og kultur sidestilles. Jakobsen og Ingebrigtsen refererer til Durkheim og skriver:

«.....Durkheim mente at økonomien burde styres gjennom samarbeidende næringsorganisasjoner. I dette perspektivet utgjør det forpliktende fellesskapet grunnlaget for den individuelle frigjøringen. Det vil si at individene må respektere normene og reglene som er nødvendige for at samfunnet skal fungere sunt.» (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004, s. 132)

I lys av dette gir også sitatet fra Nyeng mening:

«Mennesket er alltid på en eller annen måte relatert til andre mennesker og til naturen, til kunst og til praktiske gjøremål, til politiske idealer og etiske prinsipper som peker ut over seg selv» (Nyeng, 2010, s. 189)

Det er derfor vanskelig å støtte seg til en ontologi som tar utgangspunkt i at helheten er summen av enkeltindividene. Enkeltindividene må samhandle for å oppnå et velfungerende samfunn som blir noe mer enn summen av enkeltindivider. Dette må gjøres gjennom dialog. Ifølge Charles Taylor kan menneskesynet forenklet sett deles inn i to. Tradisjonelt sett har det økonomiske fagfeltet innenfor menneskevitenskapen sett på mennesket som

«Det rasjonelle/økonomiske mennesket» der: «- det unike med mennesket er evnen til å handle planmessig/strategisk og – nyttemaksimering under begrensninger». I sosiologien har mennesket vært: «Det meningssøkende/emosjonelle menneske» der: «-Mennesket er først og fremst et vesen med unike følelser (evnen til å erfare et mangfold av betydning) og – Meningssøking som forutsetter sterke verdivurderinger og sosiale relasjoner». (Nyeng, 2010, s. 129).

Jeg vil si at i fra et holistisk ståsted, kan vi ikke bare være det ene eller det andre. Som menneske er vi begge deler, vi er både rasjonelle og emosjonelle. Når det er sagt legger jeg til grunn at vi ikke kan løsrive oss fra våre meninger og emosjoner, det vil si at selv om handlingen kan fremstå som rasjonell, er den basert på hva vi *mener* er rasjonelt og hva som er intensjonen med handlingen. Altså heller jeg mot menneskesynet som går bort fra individualismen og mot kommunitarismen. Vi går fra «The economic man» til «The ecological man».

5.2 Epistemologi - kunnskapssyn

I mitt forskningsarbeid vil jeg forsøke å forstå hva som kan bidra til å gjøre et bofellesskap bærekraftig. Jeg undersøker helheten og sammenhengen mellom delene, derfor støtter jeg meg den hermeneutiske vitenskapsteorien. Faget (økologisk økonomi) er transdisiplinært og det handler om bevegelse, samspill og utvikling. Det er ikke statisk og det vil formes etter hvert. Det krever at det til enhver tid tenkes nye tanker basert på erfaring og tolkning av den tiden man står i. Lik naturen er et økosystem, er også menneskenes kulturelle og samfunnsmessige struktur et økosystem. Disse to økosystemene lever i et felles økosystem; jorden.

«Filosofen Gunnar Skirbekk mener muligheten ligger, ikke i å oppheve faglige skillelinjer i form av å skape en ny helhetsinnsikt, men i å utvikle evnen til å bevege seg mellom ulike disipliner – løsningen ligger med andre ord ikke i semantisk holisme, men i tverrfaglig kompetanse. Oversikt kan ikke skaffes til veie som integrasjon av ulike former for spesialkunnskap til en ny høyere ordens helhetskunnskap, men gjennom flerfaglighet kombinert med vitenskapsteoretisk modenhet.» (Nyeng, 2010, s. 186).

Den økologiske økonomien er holistisk og i dette perspektivet kan ikke forskningen eksistere uavhengig av sin kontekst. Konteksten er tiden, kulturen og subjektet meg- forskeren. All min tidligere kunnskap og erfaring vil jeg ta med meg når jeg undersøker caset og setter det i sammenheng med teori. I intervjurundene og annen datainnhenting vil dette også være preget av intervjuobjektene bakgrunn og meninger og min tolkning av dette.

«Den nye tilnæringsmåten innebærer å bevege seg i en hermeneutisk sirkel med bevissthet om at enhver lesning bygger på og inngår i en dialog med andre lesinger. Siden det ikke finnes noen verifikasjonsprosedyre å falle tilbake på, kan vi bare fortsette å tilby fortolkninger og befinner oss i en fortolkningsmessig sirkel, sier Taylor, og ser denne konklusjonen i forhold til idealet for en vitenskapelig verifikasjonspraksis.» (Lægreid & Skorgen, 2006, s. 319).

Charles Taylor skriver om sterke og svake vurderinger, der svake vurderinger er knyttet til smak og behag som; skal jeg velge rød eller sort sykkel. Sterke vurderinger er: skal jeg redde det barnet og selv risikere livet, eller skal jeg redde meg selv? Dette har betydning når forskeren gjør sine fortolkninger. Det henger sammen med mennesket som selvfortolkende vesen og at fortolkningen av seg selv, påvirker fortolkningen av forskningen. (Fosslund & Grimen, 2001)

«For Taylor er selvet identisk med sine mål. Dets identitet er bestemt av hvilke sterke vurderinger det har. Sterke vurderinger definerer livets moralske målsettinger. Og sterke vurderinger kan bare utvikles i sosiale fellesskap.» (Fosslund & Grimen, 2001, s. 229)

6 Metode

Når Vindmøllebakken skal undersøkes som bærekraftig bofellesskap, i lys av teorien i oppgaven, er det relevant å velge en kvalitativ metode som casestudie. Gjennom teorien vil jeg undersøke om caset kan benyttes som modell når det planlegges bofellesskap, som har som mål å være bærekraftige.

6.1 Forskningsdesign – den kvalitative metoden

Kvalitativ og kvantitativ forskningsmetode er vesensforskjellige ved at den kvalitative metoden er tekstens tale og den kvantitative metoden er tallenes tale. Den kvantitative vil derfor også ligge mot den atomistiske virkelighetsoppfatningen, mens den kvalitative vil ligge mot den holistiske virkelighetsoppfatningen. Det er ikke fortolkningen i seg selv som gjør dem forskjellige, men målingen. Kvantitative data blir gjerne samlet inn i allerede oppdelte variabler, mens kvalitative data blir typisk hentet inn ved dybdeintervju og er derfor åpner. (Nyeng, 2010) I teorikapittelet og i vitenskapsteorien beskriver jeg hvordan denne oppgaven har utgangspunkt i en holistisk og fortolkende – ikke analyserende- virkelighet. Oppgaven søker å finne svar på om GbS er en modell som kan brukes hvis man ønsker å bygge og etablere et bærekraftig bofellesskap etter økologisk økonomiske prinsipper. Vindmøllebakken vil være caset jeg undersøker og det vil brukt som et eksempel.

Det er et teoristyrte casesdesign, der økologisk økonomi, teorier om nettverk og Gaining by Sharing modellen legges til grunn når caset undersøkes. Prosjektet er ikke fullført, det betyr at det ikke er bygget ennå og beboerne har ikke flyttet inn, men det er besluttet igangsettelse og planlagt innflytting til jul 2018.

6.2 Datainnsamling og kildevalg

Datainnsamlingen foregikk gjennom ustrukturert/semistrukturerte intervjuer. I intervjuene ønsket jeg å oppnå en situasjon der informantene kunne føle seg frie til å fortelle sin historie og komme med sine synspunkter. Jeg velger konsekvent å benytte intervju og samtale om hverandre i beskrivelsen i oppgaven, fordi ikke noen av delene er helt dekkende. En følelse av samtale og dialog var det jeg ønsket at informanten skulle oppleve. Oppgaven ønsket perspektivet til både «eiersiden» og «kjøpersiden» i prosjektet, derfor var det nødvendig å ha med informanter som representerte begge disse gruppene. Intervjuobjektene ble plukket ut fra sin rolle i caset; «Vindmøllebakken» og Gaining by Sharing. Det er fire personer som har profesjonelle roller knyttet til prosjektet og så har jeg intervjuet syv kjøpere/potensielle kjøpere. Det ble gjennomført 11 intervjuer med 11 personer. To av intervjuene var med to personer, resten av intervjuene var en til en. En av informantene hadde jeg tre samtaler med.

I tillegg vil det benyttes relevant litteratur innenfor økologisk økonomi, nettverksteori og bofellesskap, nettsider, statistikker og offentlige dokumenter.

6.2.1 Gjennomføring og planlegging av intervjuet

Før intervjuet fant sted ble det utformet en samtaleguide/intervjuguide. Den ble brukt som en hjelp i samtalen, slik at informantene skulle kunne gi relevant informasjon i forhold til problemstilling og forskningsspørsmål. Spørsmålene intervjuet ville ha svar på var av både beskrivende – knyttet til konkrete handlinger og hendelser, fortolkende – vurderinger, oppfatninger og tolkninger og teoretisk karakter – belyse, forstå og forklare. (Johannessen, Christoffersen, & Tufte, 2011) Det ble sendt e-post til informantene med spørsmål om de ønsket å delta i undersøkelsen. Samtidig sendte jeg samtykkeskjema med informasjon om studien. Etter samtykke ble det avtalt tid og sted for intervjuet. Informanten fikk selv velge hvor og når det skulle foregå. I starten av samtalen fortalte jeg om studiet og min bakgrunn og om hvor lang tid jeg så for meg at intervjuet ville ta. Deretter ble båndopptageren satt i gang. Jeg benyttet app'en Smart Record og som backup opptagerfunksjonen på nettbrett. Underveis gjorde jeg noen notater, men forsøkte i størst mulig grad å konsentrere meg om hva som ble sagt for å kunne komme med oppfølgingsspørsmål og følge opp innspill fra informantene. Intervjuene ble i etterkant transkribert. Presentasjonen av informasjonen hentet fra intervjuene er bearbeidet slik informasjonen er relevant for oppgaven.

6.2.2 Analysemetode – den hermeneutiske sirkel

Datamaterialet besto av både sammenlignbart materiale og ikke sammenlignbart materiale. I samtale med de syv kjøperne/potensielle kjøperne benyttet jeg den samme intervjuguiden. De fire andre informantene utformet jeg individuelle intervjuguiden til. Prosessen med å sammenligne og sortere data var derfor en omfattende prosess der jeg tok utgangspunkt i problemstillingen og forskningsspørsmålene. Samt å sammenligne med verdier i økologisk økonomi. «Å analysere betyr å dele opp noe i biter eller elementer», «Å tolke betyr å sette noe inn i en større ramme eller sammenheng» (Johannessen, Christoffersen, & Tufte, 2011, s. 186) Oppgaven setter caset inn i en større sammenheng, deler ikke opp men ser det i sammenheng med helheten. Dette har kommet frem i både teori og metodekapittelet. Det er derfor ikke være en analyse av empiri og teori, men en tolkning. Det er den hermeneutiske fortolkningen, beskrevet i epistemologiavsnittet, som benyttes her.

6.3 Validitet

Validitet er vidt fortolket et spørsmål om undersøkelsen er gyldig. Dataene er ikke virkeligheten, men en del av den eller en oppfatning av den. Caset i oppgaven er et enestående prosjekt i startfasen og det er få involverte. Det har derfor ikke vært mulig å ha stor breddeundersøkelse. Jeg har likevel forsøkt å få en så bred representasjon som mulig for å få frem ulike synspunkter. «Den kvalitative forskeren befinner seg i en verden som er mangfoldig og sammensatt, der det gjelder å finne og utforske «teorivariablene» i og for seg, i sin bredde og mangesidighet, ikke å operasjonalisere og måle dem. Godtar vi et slikt utgangspunkt gjelder det i kvalitativ metode å få frem flest mulig sider ved en sak, flest mulig nyanser-altså bevisst søke spredning i resultatene.» (Nyeng, 2010, s. 199) Dette har vært mitt mål i oppgaven. De fleste informantene har jeg intervjuet bare en gang og det vil alltid være en mulighet for feiltolkning. Hvis jeg har vært usikker, har jeg sendt utdrag av teksten tilbake til informanten for å få bekreftet, avkreftet eller korrigert min tolkning.

6.4 Etikk

De formelle retningslinjene til Den nasjonale forskningskomité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) er fulgt og prosjektet er meldt inn til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD). Før intervjuene ble alle informantene informert om at de når som helst kunne trekke seg. Etter beste evne har jeg forsøkt å ikke legge føringer og opptre så nøytralt som mulig. Jeg har informert om studiet og dets verdigrunnlag, derfor har jeg ikke fremstått som verdinøytral, men jeg har likevel forsøkt å få informantene til å føle trygghet for at de kunne snakke fritt. Informantenes privatliv er respektert. Der det er mulig å identifisere informantene er dette opplyst om og skriftlig akseptert.

7 Empiri

Empirikapittelet er delt inn i to deler; Gaining by Sharing og Vindmøllebakken. Informant 1) -4) har en rolle i prosjektet og informant A) - G) er kjøpere eller potensielle kjøpere. Tematisk deler jeg det opp i punkter knyttet til forskningsspørsmålene.

I kapittel 2 og 3 er GbS og Vindmøllebakken beskrevet. Der er det forsøkt å besvare de beskrivende spørsmålene – det som knytter seg til fakta. I empiridelen forsøker oppgaven å gi

rom for fortolkende og teoretiske (som beskrevet hos Johannesen et al.) betraktninger og synspunkter.

7.1 Gaining by Sharing

Et av forskningsspørsmålene er: «*Er verdiene fra økologisk økonomi sammenfallende med GbS?*». For å kunne besvare dette har det vært nødvendig å klargjøre verdiene i GbS. Da har jeg tatt utgangspunkt i tabell 3 i teorikapittelet som viser verdiene og målene i økologisk økonomi, for å kunne sammenligne.

7.1.1 Hvilke verdier fremkommer i den empiriske studien av GbS?

Økonomisk bærekraft

Informant 1): Det har hele tiden vært en målsetning at prosjektet skal bære seg økonomisk. Det er preget av stor grad av idealisme, men som privatperson må hun også tjene til livets opphold.

På spørsmål om hvordan hun tenker i forhold til at GbS er planlagt for å danne grunnlaget for kollektive boformer for det kommersielle markedet, når GbS har en bred verdipluralistisk plattform, svarer informant 1): «Vi er pragmatiske, for vi kan jo ikke realisere et prosjekt av den størrelsen vi snakker om, og fordi vi ønsker at det skal være en modell som vi kan gjenta». Det krever *samarbeid* med et eksisterende næringsliv og økonomi, som er en blanding av alt mulig. Men det oppstår gnisninger her, fordi man har måttet gå bort fra den normale resultatmarginen. Alle eierne har måttet akseptere en resultatmargin på ca 5% mot normalt 10-20%. Dette gjør de fordi de mener det kreves som en investering for at prosjektet skal kunne leve videre. Informanten opplyser om at denne resultatgraden er noe de ikke kan gjenta, fordi alle arbeidstimer ikke er lagt inn her, så deres resultat er også deres lønn i stor grad. Selve utviklingsarbeidet som har pågått i over 5 år har ikke vært lønnet. Det er kommet noe støtte til prosess fra Innovasjon Norge og Husbanken. Informanten snakker litt om trippel bunnlinje: «..jeg tror jo det er et mye større skifte som skal skje før virkelig kan snakke om trippel bunnlinje, for de som viser til trippel bunnlinje er jo ofte firmaer som har kjempegod økonomi og som har råd til å si; ja vi spytter inn litt her og legger inn litt i den stiftelsen der, men altså det er jo fordi de har et overskudd, det er ikke fordi de andre verdiene begynner å telle med. Da hadde det jo virkelig begynt å bli interessant.» Informanten kunne gjerne tenkt

seg en økonomi som gikk utenom pengesystemet der det ble investert i studenter som eksempelvis kunne være i praksis i bedrifter. På den måten kunne det skje en utvikling og et samarbeid. Studentene kunne få jobb i bedriften når praksistiden og utdannelsen var over. Informant 1) opplever at det er enklere å gjøre endringer og handle annerledes i det små, men at i et stort byggeprosjekt som dette må man forholde seg til mange aktører som er knyttet til en klassisk tenkning og at man da blir fanget.

Informant 2) sier: «Det som nå trengs er hvordan kan vi være med som systemendringsagenter, hvordan kan vi i vårt lille prosjekt være med å påvirke det store systemet og gå i riktig retning?» Det var grunnen til at hun leste litt av Jakobsen og Daly og Farley, men litt frustrert sier hun at: «Det gir ingen føringer når vi skal begynne å sette opp våre kalkyler. Vi må ha litt oppskrift, liksom den første brøduppskriften, for nå snakker vi surdeigsbrød, vi snakker ikke gjærbakst.» Hun mener også at verdisettet må ligge i bedriften fra dag én. «Til og med når du ikke har til salt i grøten, for du legger et fundament av verdier i bunn og det er ikke så lett å snu på dem når det begynner å gå bra.»

Økologisk bærekraft

Informant 1): sier at en av verdiene er «å ta vare på naturen». Modellen i seg selv er svært ambisiøs med flere innoverende ledd. Blant annet et nytt byggesystem i tre som puster. Informant 2) forteller på spørsmål om hennes bakgrunn, om tanker om livsstil og et godt liv som ledet henne til en diskusjon om faktor 10: «Vi bør egentlig redusere forbruket vårt med 90%, så der kommer faktor 10 inn, altså en tiendedel. Det er et ganske ambisiøst mål, men egentlig er det ikke vanskelig å redusere og det finnes teknologiske løsninger, men det handler om endring av vaner, kreativitet, se ting i sammenheng og da kommer jo det med bofellesskap inn som hvordan vi velger å leve.»

Sosial bærekraft

Dette kom frem under intervju med Informant 1): Den enkelte beboer kan ta aktivt del i beslutninger som vil være med å forme dens hverdag, sammen med andre. Gi rom for medvirkning, både til fysiske og ikke fysiske beslutninger. Et annet innoverende ledd er at kollektivet skal organiseres som et borettslag og at dette blir organisert på en ny måte.

Kretsløp

Informant 1): som bedrift ønsker de gjennom denne modellen å legge til rette for deling. At fellesskapet bare trenger én maskin av hver sort og at ikke alle må ha sin egen. Og at denne

plattformen også fører til at beboerne kan sirkulere på en annen måte og så skjer det noe med menneskene. Bedriften vår har ikke gjort noe direkte, men vi har lagt til rette for at beboerne kan inspirere hverandre til å handle annerledes. De ønsker også å bevise at folk er villige til å betale litt mer for å få noe som er miljøvennlig.

Samarbeid

Informasjon fra informant 2): I utarbeidelsen av modellen var det diskusjoner om det skulle være en fast verdiplattform, eller skulle det være som en sertifiseringsordning. Det som er bestemt, er at det skal ligge noen grunnleggende verdier i bunn, knyttet til miljø og fellesskap, slik at folk vet hva de velger når de kjøper seg inn i bofellesskapet, men så må det tilpasses sted og kontekst.

Møtestrukturen i møte med entreprenør er endret i forhold til slik entreprenør vanligvis gjør. Så i stedet for å møte ti der bare fire er interessert, gikk vi over til å bare møte de fire og jobbe tettere sammen der.

Når det gjelder deling av kunnskapen, er det allerede i gang. Oslo kommune og husbanken jobber med en håndbok for nye boformer og vil gjerne ta inn arbeidet fra GbS. Informanten er litt bekymret for, at det oppstår en mengde «light» versjoner av modellen der essensen og verdiene forsvinner og at bare det ytre og overfladiske blir tatt med. «Det er ganske irriterende, men det er ganske typisk. Det har jeg opplevd i andre prosjekter hvor man har brukt årevis på å utvikle noe som er hel ved og så blir du kopiert og så er det på en måte – de har ikke brukt prinsippene i det hele tatt.» Hun mener derfor det er viktig å være tydelig i kommunikasjonen med markedet slik at det blir oppmerksom på forskjellen. Hun synes de har delt mye og det meste ligger ute på nettsidene til fri benyttelse, så hvis noen vil la seg inspirere står de fritt til det. Likevel sier hun at det ligger mye detaljkunnskap i den praktiske gjennomføringen som ikke er så lett formidle via en nettside. Her er tanken at GbS kan komme inn og tilby hjelp. Ideelt sett kunne hun tenke seg å videreutvikle kunnskapen- evaluere det som har vært, lære av prosjektene, dokumentere det og gjøre det tilgjengelig for andre. Informant 1) er inne på det samme. Hun ønsker også å forske videre for å se klimaeffekten av bofellesskapet.

Informant 3) sier at hun ser på det som en stor fordel, at de tre med samme visjon men ulik styrke og bakgrunn fant hverandre. Hun mener at mange gründerprosjekter mangler dette og at de derfor er vanskelige å drive frem. Det har gått fra idé til et forsøk på virkeliggjøring.

Verdipluralisme

Informant 1): Kjernen i prosjektet er at det er en verdiplattform i sentrum av hele prosjektet og at det er en verdi i seg selv «på et metanivå». Det er sterke verdier knyttet til valg av arkitektur og design, gjennom valg av materialer, men også verdier som er knyttet til estetikk og romlige opplevelser og «følelseskvantiteter som man ikke får på lik linje i en vanlig bolig». «Å få til bokkvalitet på en annen måte». «Det med verdier er altovergripende». Det er synergiene og hvordan ting kan gjøres på en smart måte. Hele tiden må det stilles spørsmål. Det er umulig å skille verdiene - de går hånd i hånd. «Du må ha det økonomiske filteret, naturens filter og kulturen og mennesket, du må ha alle de tingene oppe samtidig og det er jo synergiene som gjør at det blir bærekraftig».

Holisme

Informant 1) sier at det også er knyttet verdier til hvordan man totalt sett omgås ressursene. Det er et poeng å bruke ressursene slik at gjennom denne prosessen skal de klare å skape «en god bolig som også lager et fellesskap som er miljøvennlig». I modellen forsøker man å legge til rette for helhetstenkning i stedet og «vi vet at i bunn er dette noe av det mest bæredyktige man kan gjøre innenfor bolig, så på en måte er bunnlinsen allerede der». Informant 1) opplyser om at det vil bli laget et enkelt klimagassregnskap, men det vil først starte når detaljprosjekteringsfasen starter. «Hvis vi skal måle hva folk gjør i hverdagen, blir det et helt eget prosjekt. Vi må nesten få til å forske på det etter hvert».

7.2 Vindmøllebakken

Svarene på spørsmålene knyttet til pilotprosjektet «Vindmøllebakken» er organisert etter forskningsspørsmålene.

I intervjurunden hadde jeg et par introduksjonsspørsmål for å finne ut hva informant A) - G) tenkte om begrepene økologisk økonomi og bærekraftig bofellesskap og hvorfor de var interesserte i bærekraftig bofellesskap. Dette er hva de svarte:

Om økologisk økonomi:

Informant A): Deling, rive ned gjerdene mellom hagene og lage fellesområder som kan benyttes av fellesskapet. Resirkulering og kortreist mat. Hun nevner andelslandbruk.

Informant B): Fellesskapsløsninger og urbant landbruk. Og at hvis det er som med økologisk landbruk, så handler det om å ikke utarme jorden. (Ressursene).

Informant C): Har ikke hørt så mye om det, men hun nevner Über.

Informant D): Har hørt mer om begreper som delingsøkonomi, som Über, Airbnb og bildeleordning. Han nevner klimamål og fotavtrykk og at fotavtrykket til den enkelte må bli lavere. «Men man kan ikke til evig tid basere økonomi på at det til enhver tid skal være vekst. Ingen trær gror inn i himmelen. Før eller siden vil den type økonomi som verdensøkonomien er basert på stoppe opp, for det er ikke nok ressurser til at det kan være evig vekst i økonomien.»

Informant E): At det kanskje ikke bare er fortjeneste som står i sentrum, men at økonomien er bærekraftig. At det er en helhetstenkning – at alt henger sammen, som i naturen.

Informant F): Tenker at økologisk økonomi kanskje handler om at det må tenkes i et lenger perspektiv og ta inn flere faktorer «enn det som er normalt i en alminnelig økonomi».

Informant G): har hørt om økologisk økonomi i forbindelse med leting i studier. «Jeg vet ikke helt hva det er, men regner med at delingsøkonomi og det sosiale aspektet og miljøaspektet (ligger der)».

Om bærekraftig bofellesskap:

Informant A): Forbinder det med økolandsbyer, men også minimalisme, mye deling og å hjelpe hverandre.

Informant B): At vi kan være en ressurs for hverandre og dele. Det blir mer bærekraftig hvis det ikke bare er en aldersgruppe, for eksempel hvis det bare hadde vært eldre mennesker. Man må yte for å få i et bærekraftig bofellesskap. Et sosialt fellesskap.

Informant C): At vi kan dele. Og så er det spennende med tre. Det er også at det blir mer økonomisk bærekraftig, fordi det kan kjøpes i større kvanta. Hun synes også det er viktig med den sosiale bærekraften, at det muligens kan hjelpe mot ensomhet og at i et slik fellesskap tar man vare på hverandre. Hun er interessert i bofellesskapet først og fremst fordi hun var lei et stort gammelt hus. Ungene har flyttet hjemmefra. Dessuten er det perfekt beliggenhet.

Informant D): Deling av alle slags maskiner. At innklimaet blir bedre med tre. Han er interessert i bofellesskap fordi huset han nå bor i er gammelt og trenger mye oppussing. Ungene er blitt voksne og har flyttet hjemmefra. Vindmøllebakken har flott beliggenhet med det meste i nærheten; restauranter og internasjonalt matsenter.

Informant E): At det er bygget med miljøvennlige materialer, lite strømforbruk, deling av både materielle og personlige ressurser. At det kan bli «litt familiefellesskap» også for

enslige. Interessen for bofellesskap kom delvis på grunn av misnøye med nåværende bosituasjon og fordi Vindmøllebakken kom opp som prosjekt. Prosjektet samsvarte med en del av hennes verdier og interesser og ønsker for en ny bolig. Det er nytt og miljøvennlig, det ligger i «riktig» bydel og arkitekturen vekket nysgjerrigheten. Dessuten trekker hun frem tryggheten i det å bo i et fellesskap.

Informant F): tenker at det ligger mange ting i begrepet bærekraftig bofellesskap, men at det overordnede er at det må være bærekraftig. Det kan også ha noe med fotavtrykket vi etterlater oss og delingsøkonomi, mener han. Byggematerialer, energiløsninger og byggeskikk står også sentralt.

Informant G): «Bærekraftig- ordet har mistet sin mening synes jeg. Jeg føler at bærekraftig er en merkelapp som blir satt på så mye at verdien av det- det betyr ikke så mye lenger, for det er så forskjellig hva folk putter den merkelappen på og hva de mener med det». Hun sier at nå er tankene rundt bærekraftig bofellesskap knyttet så sterkt til Vindmøllebakken og GbS at det er dette hun forbinder det med. «Sånn som foreldrene mine bor- de har 150 m² hver nå og de trenger jo liksom ikke det. Det er ikke nødvendig»

7.2.1 Hvilke verdier fremkommer i den empiriske studien av Vindmøllebakken?

På spørsmål om hvilken betydning informant 1) ser for seg at Vindmøllebakken kan ha ut over seg selv, svarer hun at hun håper at bofellesskapet kan ha en betydning for andre på mange plan. Eksempelvis ser hun for seg at fellesarealene kan innby til å invitere nabolaget inn. Verkstedene kan kanskje benyttes av andre utenfor og muligens kan bildeleordningen også bli for flere. Ellers er det forsøkt å tilpasse arkitekturen til området, slik at det blir en videreutvikling av småhusbyen i tre. Det er også gjort flere endringer underveis for å tilpasse seg brukernes behov. Det er blant annet justert på leilighetsstørrelsene, fordi det var ønsket et bredere spekter i alder og familiekonstellasjoner. Nå er spredningen mellom 23-69 år. Det er også et ønske at de klarer å skape trygghet, men hun kan ikke garantere for at fellesskapet kommer til å fungere. Hun opplevde at workshopene de hadde på beboerkursene var svært inspirerende, kreative og morsomme. Særlig det at alle ble så fanget av muligheten for å dra nytte av at alle var forskjellige. Som hun sier: «At én elsker for eksempel å stå opp og lage grøt og kan utmerket godt lage grøt til 10», eller at noen elsker planter og noen vil dra på tur. «Og så skjønner du på en måte at det er overskudd når folk får dele ut fra det de selv er interessert i.» Det er dette hun håper vil skje i fellesskapet. «I en vanlig boligblokk får en jo

aldri sjans til å vite om en er interessert i det eller det». Hun sier at i et fellesskap som her vil delingen gjøre at «vi får tilgang på å vite hvem vi er og hva vi har av interesser og ressurser og da kan det begynne å skje kreativt samarbeid, som er veldig inspirerende og jeg tror det er da det virkelig begynner å skje ting i form av hva vi deler og hvordan vi gjør ting smart i hverdagen, for da er det plutselig ikke påtvunget, men det er noe du blir inspirert av å utforske sammen».

Informant 2) fikk spørsmålet: *Hva legger du i begrepet helhet knyttet til GBS og VB?* «Jeg opplever at vi ikke er helt der ennå. Det handler om oppstarten av et prosjekt. Hvordan man finner tomtene, hvordan man finner samarbeidspartnere og hvordan man får dette til å bli bygget på en mest mulig økonomisk bærekraftig måte». Hun har observert at mange av dem som er interessert i Vindmøllebakken er gjerne mennesker som allerede har tatt noen valg i livet som gjør at de allerede lever relativt bærekraftige liv. «Det betyr også at de har en lavere inntekt enn gjennomsnittet og dermed ikke har råd til å kjøpe seg inn i her og da har vi bommet». «Hvis vi ikke klarer å nå dem opplever jeg det som vi ikke har favnet helheten». «Men nå er vi i det første prosjektet, dette er en pilot og ære være dem som har våget å satse for det er stor økonomisk risiko.» I utgangspunktet var det lagt opp til at beboerkursene i seg selv skulle fungere som salgsledd. Etter hvert ble det en for stor jobb å holde rede på interessentlister og kommunisere med dem, så det ble ansatt en megler for å holde i trådene. Dette gjorde også at salgsstrategien ble noe endret til en mer klassisk modell med informasjonsmøter og enkeltkvelder og kontakt gjennom megler. Det ble avholdt litt færre workshops enn planlagt, men hun sier også: «...de tre verdiene (øko­logisk-,økonomisk- og sosial bærekraft) henger veldig tett sammen, så når vi har jobbet med arkitekturen og opplegget på workshopen, har vi hatt de tre verdiene som styringsverktøy.»

Informant 3) fikk spørsmål angående motivasjonen for å ha et overskudd i bedriften og sier følgende: Behovet for å ha et visst overskudd, ligger i usikkerheten og at hvis ikke overskuddet er der, «så mister vi lysten». Grunnen er at overskuddet gir mulighet til å starte et nytt prosjekt. I byggebransjen er det slik at noen prosjekter går med overskudd og andre går med underskudd, derfor er det viktig å budsjettere med et overskudd. Det dukker ofte opp uforutsette kostnader og i en totalentreprise er det utbygger som sitter med denne risikoen. I CSR (Corporate Social Responsibility) - arbeidet skiller hun sterkt mellom sosialt entreprenørskap eller lignende som skal være skalerbart og økonomisk bærekraftig og filantropi. Hun mener at ingen er villige til å risikere kapitalen, hvis de ikke har en viss tro på at prosjektet kan gi avkastning, da er man i tilfelle inne i «filantropirommet».

Vindmøllebakken skal ikke være et filantropisk prosjekt, den skal være økonomisk bærekraftig. *På spørsmål om hvordan hun opplever at bedriften ser på det å satse på et bærekraftig prosjekt, om det har en egenverdi eller instrumentell verdi, svarer hun:* «Ja vi er nok et eksempel på det siste vil jeg tro. Men det gjelder selskapet.» Når det gjelder enkeltindivider i selskapet mener hun at det har skjedd en utvikling og at det er en genuin interesse. «Men når jeg har gått til lederen (i KSE) og sier at vi har et Gaining by Sharing AS og spør hvordan de stiller seg til det (er de interessert i å være med på flere prosjekter), da sier de bare: lykke til! (vi ønsker ikke å være med på det nåværende tidspunkt).» «På alle de møtepunktene vi har hatt, har det skjedd små revolusjoner, men å speile det tilbake til den økonomiske tankegangen som er i et helt selskap fra ledelse og- det har ikke skjedd i dette prosjektet. Det synes jeg vi er langt ifra.» Selskapet liker uansett å smykke seg med et «grønt» omdømme og hun mener også at det er en positiv ting, fordi det kan føre til en bevissthetsendring. Hun sier videre: «Jeg kan ikke si at den strukturelle måten å jobbe på er endret, for det er såpass sterk tradisjon og det er det de blir målt på. Det er deres KPI'er (Key Performance Indicator). Det er fremdrift og kostnader.» *På spørsmål om hvem som bestemmer hva de blir målt på ler hun og peker på seg selv:* «Det er klart det, at som tredjegerasjonseier klør jeg meg veldig i hodet på hvordan får jeg transformasjon i eget selskap?» Hun sier hun er i gang med omstillingen, men det hun opplever som «babysteps» opplever andre som elefantsteg, så det tar tid. «For det er meg som sitter på de KPI'ene – som styreleder så er det jo det. Og jeg synes det er kjempevanskelig.» Erfaringen hennes er at du kan få innovasjon i møtene og hos enkeltpersonene, men at det er vanskelig for en stor tradisjonell bedrift å absorbere denne type innovasjon, fordi det er så sterke drivere fra før. Derfor har hun valgt å opprette sitt eget selskap der hun kan legge et annet verdigrunnlag fra starten og så håper hun det blir flere av den typen selskaper.

På spørsmål om hvilke verdier informantene opplevde at det var størst fokus på i forhold til å bo i Vindmøllebakken responderer de slik:

Hvilke verdier oppfatter du at ligger i Vindmøllebakken?

Informant A): «Det har gått mye på kvalitet enten det har vært verdier eller materialvalg.» Det har også vært stort fokus på at det skal skapes et bomiljø for nærområdet som skal skape trygghet i samfunnet. «At du kjenner naboene dine». Informant B): «Kanskje dette med fortjenesten av å dele?» Samtidig synes vedkommende det har vært overraskende lite fokus på den økonomiske fortjenesten ved å dele. «At det kan bli et kraftsenter for et unikt bomiljø i

østre bydel.» Informanten poengterer også at det er livsløpstilpasset og at det gir vedkommende en trygghet å vite at alle kan hjelpe hverandre uansett alder, enten man er en yngre som trenger ekstra besteforeldre eller det er eldre som trenger hjelp til tunge tak eller annet. Det gir kanskje mulighet til å bo hjemme lenger uten så mye bruk av kommunale tjenester. Informant E): «Jeg føler at arkitektene var veldig opptatt av kjøkkenfasilitetene, altså felles rom for bespisning og samvær.» Informant F): Samhold og samarbeid mellom beboerne var en av de verdiene informanten mente ble tydeligst formidlet – det sosiale aspektet og å dra nytte av hverandre. Vedkommende hadde kanskje trodd at energisiden ved byggingen skulle være noe tydeligere, at det skulle være ambisjoner om nullhus eller plusshus. Det var savnet. Informant G): Det var det sosiale aspektet. Informanten ler og kommenterer: «Dette er voksenutgaven av kollektiv, altså litt sånn kollektiv møter borettslagstyrer. Og en sånn god ramme, det tenker jeg at det er det som kommer til å gjøre at dette forhåpentligvis kommer til å fungere». «Jeg tenker det kommer til å gå godt uansett og at vi har jo uansett våre komplette leiligheter». Vedkommende opplever at det er stor grad av idealisme i prosjektet, selv om kommersielle aktører er involvert. «Det ble tydelig formidlet fellesskap – innad i Vindmøllebakken, men også det lokale og globale- vi må gjøre vår del og ta vare på det».

På spørsmål om hvordan informantene opplevde at kursdeltakerne tok imot verdiene og om de opplevde at det var samsvar mellom kursdeltakernes og Vindmøllebakkens verdier svarte de:

Informant A): Noen «satt litt på gjerdet» og så hvem andre som signerte, så noen var nok nokså opptatt av hvem andre som flyttet inn. Det er nok ulike holdninger til forskjellig, men ikke slik at det ikke kan løses. Informant B): Det var nok noen som ikke skjønnte hva konseptet innebar helt i begynnelsen, men de falt av underveis. Informant C): Poengterer at mange i gruppen tydelig var opptatt av miljø og økologi i utgangspunktet. «Det er ikke helt tilfeldig hvem som velger et sånn konsept.» Informant D): «Det var nok forskjellige oppfatninger av verdiene, men det var en ganske forskjellig gjeng med folk og.» Likevel poengterer informanten at det nok var mer ensartet enn om tyve forskjellige mennesker var blitt plukket ut på gaten. «Jeg vil tro at viljen til å resirkulere vil være større her enn i et vanlig leilighetskompleks.» Informant E): «Når vi hadde gruppearbeid viste det seg at alle var opptatt av mat.» «mat er veldig sosialt, det er lett å enes om et godt måltid, og om det er dagens suppe eller pizza stekt i steinovn ute i fellesarealet, det var altså alle opptatt av.» Informanten opplevde også at alle var opptatt av å ha et skjermet privatliv og at ingen skal

tvinges til å være sosiale. Informant F): opplever at det er gode intensjoner i prosjektet og at det er et «oppriktig prosjekt». Intensjonen er å skape et godt miljø for beboerne og området rundt Vindmøllebakken og å lage et konsept som kan spre seg. Informanten opplevde at de fleste var innforstått med verdiene som ble formidlet men poengterer at det likevel var litt ulik innfallsvinkel til det. Folk i ulik situasjon og ulik alder vil naturlig ha fokus på ulike ting. Informant G): «Det virket som om alle har den samme tanken om at det blir flott og fint å ha et fellesskap og dele på ting og så skal det bli godt å trekke seg tilbake også». Men det er også klare ulikheter som at vedkommende for eksempel ønsker å ha høner og det var det ikke alle som ville, selv om alle lyttet velvillig på kurset.

Punktene under vil være med å klarlegge om intensjonene fra GbS følges opp i Vindmøllebakken.

Menneskelig bærekraft

Fra informant 2): Hun sier det er vanskelig å forutse om det vil bli et bærekraftig bofellesskap. Det vil legges til rette for at det skal bli det, gjennom guiding og kursing etableringsperioden. Med bærekraftig i denne sammenhengen tenker hun at bofellesskapet blir relativt stabilt, at folk blir boende over lang tid og at ikke alle flytter ut samtidig. Informant C): Mener det er mulighet for å få et rikere sosialt liv, fordi de her møter folk de ikke ville truffet ellers. Informanten mener det er fint å kunne hjelpe hverandre på det sosiale planet. Informant E): mener at det er en verdi i seg selv å inngå i et fellesskap og at det kan gi en mening i livet. «Man er mer enn seg selv.»

Prosess/medvirkning

Informant 2): Å ta modellen til realisering skjedde gjennom en organisk prosess. Det ble først laget et fagseminar der over 200 som meldte seg på. Deretter var det en workshop der det kom en del tilbakemeldinger på «å dele», «ha omsorg for» og «hva trenger du for å ha det bra». Dette ble forsøkt materialisert inn i tegningene. Erfaringene fra de første de første workshopene var at de burde ha kommet noe lenger i prosessen. Prosjektet burde vært godkjent og ha vært gjennom reguleringsplaner og andre godkjenningstrinn. Men de så også at prosessene ikke måtte ha kommet så langt at de opplevdes som lukket. «Selve prosessen har vært veldig mye prøving og feiling og jeg synes til tider at det kanskje har vært litt vel mye prøve og feile, for jeg har tenkt at noen ganger kunne vi satt oss ned og vært enda, spesielt på dette med involvering i markedet og brukere, og at vi er litt mer tro mot planen.» «Jeg har tenkt noen ganger at prosjektet er litt for stort og risikofyllt til å være en pilot, men

sånn er det nå. Noen ganger har jeg tenkt at det er for lite fleksibilitet i f.eks. salgsledet, men det er ikke mitt fagfelt, det er bare min opplevelse av det.»

Et av spørsmålene til informant 1) *er hvordan en ser for seg at beslutninger skal treffes*. På dette svarer hun at det er ikke endelig bestemt, nettopp fordi det må beboerne selv være med på å bestemme, men det er lagt opp til en struktur med husmøter hvor en fra hver boenhet skal møte månedlig. «Det har du på en måte sagt ja til når du kjøper, så sånn sett er du forpliktet til å delta, men om det blir konsensusordning eller ei, det har vi ikke villet påføre kollektivet. Men vi har snakket med flere kollektiv som mener at det er det beste, men de har ikke vært så store.»

Informant 2): «I gjennomføringen av kursene var det interessant å se hvor fort vi greide å få en samlet gruppe – hvor fort de fikk tillit til hverandre».

Gjennom samarbeidet opplever hun at i hvert ledd påvirker de noen aktører. I kontraktskrivingen er advokatene påvirket fordi de har måtte formulere kontrakten slik at den ivaretar fellesskapet i prosessen i salgssøyemed. For eksempel slik at bofellesskapet har kontroll med hvem som kommer inn og at fellesområdene blir ivaretatt. I salgsledet er det også påvirket til ny tenkning. Påvirkning er likevel toveis og vi har også blitt påvirket. Det var også viktig å kartlegge hva de ulike beboerne var interessert i å dele. Og så ikke minst hva kunne den enkelte tenke seg å ha ansvar og omsorg for? Da utkrystalliserte det seg etter hvert en del ting som folk gjerne vil ha, men de ønsker ikke å ha ansvar for det. For eksempel hvis ingen er interessert i å stelle en hage, bør det kanskje ikke være en hage med mye planter i det bofellesskapet.

På spørsmål om beboerkursene og brukermedvirkningen svarer informantene følgende:

Informant A): Vi fikk te og kaffe og litt frukt. Kommunikasjonen var åpen, aktiv og lyttende. Der var ingen besserwissere som hadde svaret på alt. Gruppearbeidet på kurset ble gjennomført på en god og demokratisk måte. Informant B): Det startet med en presentasjonsrunde rundt bordet. Det var fint å bli kjent, både med de som «styrte og stelte» og de andre som hadde skrevet under på kjøpskontrakt. Det kom nyttig informasjon fra andre bofellesskap og så hadde vi øvelser der vi skrev på lapper hvordan vi så for oss en vanlig dag. Dette ble det laget historier ut av. Og så kunne vi snakke om hva vi kunne se for oss å gjøre sammen og dele. Alle deltok aktivt. På et annet treff laget vi middag sammen. Det var kjempespennende. Kurset var pedagogisk bra og det bar ikke preg av elitistisk tenkning, slik at noens tanker var mer verd enn andres. Her fikk alle komme med de de mente, enten de

hadde fagkompetanse eller ikke. Informant C): Det var lagt opp til gruppearbeid der de skulle beskrive en drømmedag i Vindmøllebakken. Informanten kan ikke se for seg at det er svært sære mennesker som velger denne boformen og at samarbeid og brukermedvirkning derfor vil gå greit. Vedkommende synes også det er en stor fordel at arkitektene som eier prosjektet også skal flytte inn. Informant D): Det var litt mat og kaffe og så var det informasjon. Det var også en sesjon med innspill til hva fellesområdene skulle benyttes til. Mange ønsket trimrom og badstue og noen ønsket vedfyrte badestamp. Opplevde kurset som bra. Bra å høre om andres erfaringer fra bofellesskap. «I bruken tror jeg at alle, og også de som eier prosjektet ser at det er helt nødvendig at brukermedvirkningen er stor.» Informanten ser på det som positivt hvis det meste kan løses ved konsensus. Informant E): Informanten syntes kurset opplevdes informativt og interessant at det var god stemning og det pirret nysgjerrigheten.

«Jeg sa etterpå at jeg tror dette er antakelig det nærmeste jeg kommer til å føle hvordan det er å være medlem av en menighet og hvordan det er å være religiøs. Å ha det der fellesskapet- jeg har alltid sagt at økologi er min religion, men dette føltes på en måte som en slags religion. Det er noe større som alle er opptatt av.»

«Her er det ikke bare fire vegger, det er noe som strekker seg utover de veggene.»

Informanten synes det er fint å være med fra starten for å være med å utforme verdsett og husregler og at det er bra å kunne påvirke hvordan fellesskapet skal fungere. Informant F): synes kursene har vært en god blanding av opplæring, om både verdier og praktiske ting, og «bli kjent». I løpet av kursene og workshopene var det god mulighet til dialog og medvirkning. Informant G): Kurset var flott, med masse informasjon og innspill. Informanten gleder seg til kursene som kommer når bygging er vedtatt og prosjektet igangsettes.

Ressursbruk miljøvennlighet

Informant 1) «Tek 10 kommer vi ikke unna». Vindmøllebakken har også vært en del av «Fremtidens byer», som gjør at det kommer noen ekstra krav og mål. Prosjektet i seg selv er så krevende og med mange innovative ledd at det er valgt å gå utenom sertifiseringsordningene.

Informant 4) er skeptisk til naturlig ventilasjon der luft kommer direkte utenfra og inn i huset, fordi det kan resultere i en ubehagelig følelse av trekk. Han ønsker at det settes inn mer ressurser på å lage betong mer miljøvennlig, fordi det er dette som benyttes mest i byggebransjen. Det vil ha en større effekt på miljøet totalt enn å bygge i tre. Han ser heller ingen grunn til å benytte mer tre enn nødvendig: «For i mitt hode er det litt unaturlig å bruke

veggtykkelser med massivtre som er 15-20cm bare fordi vi skal binde co², for vi trenger det ikke i forhold til statikk og sånn, så egentlig er det sløsing av ressurser i mitt hode». «Vi legger bare inn flere kubikkmeter med tre så får vi et gunstig co² regnskap.»

Det er klart at det er andre kvaliteter og argumenter for å bygge trehus, men de gjelder selv om vi bruker mindre tre. Jeg synes det er riktig måte å se det på, at det ikke skal brukes mer enn nødvendig. «En må ikke være avhengig av politiske vedtak og ufornuftig bruk for å oppnå mål.» Det må være bærekraftig i seg selv, for ellers går det bare en liten stund og så endres forutsetningene og så er det andre mål som gjelder.

Informant E): Tenker at en av verdiene i Vindmøllebakken er at det er lagt opp til deling av materielle verdier og lavt strømforbruk.

Arkitektoniske løsninger

Det er besluttet å benytte mest mulig tre, og det er gjort en imponerende innsats for å få det gjennomført sier informant 2). Informant D): trekker også frem det at Vindmøllebakken blir bygget i tre som en verdi. Informant E): fremholder bruk av tre som en verdi og at det ikke brukes betong. Vedkommende sier at prosjektet bærer preg av å være «vennlig». At det er lunt og hyggelig og at fellesskapet hele tiden er en gjennomgående verdi. Informanten synes det er «verdens beste garanti» at arkitekten selv skal bo i fellesskapet.

Økonomi og organisering

Informant 2): Hun ser på det som positivt at Vindmøllebakken utvikles sammen med en stor og kommersiell organisasjon. Det kan bety at de vil bli sett på som et godt eksempel og at andre kan følge etter. De har muligheten til å skape et større mangfold av bomuligheter i en by. Hun anser det som mindre sannsynlig at en liten gruppe med annerledestenkende mennesker kunne hatt samme gjennomslagskraften. Det har vist seg at mange kommuner er interessert i modellen. Kommuner har muligheten til å tilby billigere tomter og derfor legge til rette for at flere har mulighet til å velge et alternativ som dette. Ulempen sier hun, er kanskje at noen personer føler at det blir for toppstyrt, at de ville hatt mer innflytelse på konseptet eller arkitekturen selv.

Hun hadde gjerne sett at det ble funnet løsninger som gjorde at beboere kan komme inn uten en stor egenkapital. For eksempel ved å betale «husleie» de tre første årene som går inn som en egenkapital til borettslaget og så får de kjøpe leiligheten etter denne oppsparing og beviset på at de har betalingsdyktighet. Informant D): Det er fint med den økonomiske

delingen. «Flott at de som liker å jobbe i hagen kan gjøre det og så kan jeg vaske gulv inne.»
«Jeg tro det er viktig å lage et system som gjør at ikke alle må gjøre alt, men å fordele arbeidsbelastningen slik at de kan gjøre det de synes er greit å gjøre.»

Salg og formidling

Informant 2): Salgsstrategien må evalueres i forhold til slik den var planlagt og slik det ble, «men jeg tror at når du skal inn å kjøpe – til syvende og sist er det økonomien det står på, det er ikke nok med en hyggelig kveld. Du må bli overbevist på et litt dypere nivå slik målet var med kurspakken.»

På spørsmål om hvordan informantene oppfattet at verdiene i Vindmøllebakken ble tydeliggjort sier de:

Informant C): kommenterer at «man kan jo gå ekstremt tydelig ut (i skriftlig/reklame-materiell), men da kan det jo også fort virke veldig sært. Da kan man få litt «Drømmeslottet» (film av Wam og Vennerød), litt sånn.....Det er lett at det oppfattes veldig sært.» Informant D): sier i forbindelse med formidling av verdiene i prosjektet at det nok er vanskelig å formidle skikkelig på en skriftlig måte. På kurset opplevde vedkommende at verdiene ble veldig tydelig formidlet. Informant E): synes verdiene i prosjektet har kommet veldig godt frem.

På spørsmål om hvordan informantene har opplevd dialogen i prosessen svarer de:

Informant A): At alle har vært imøtekommende, det har vært åpen dialog. «At du blir tatt sånn med i prosessen betyr veldig mye». Informant B): Det var en lukket facebookgruppe og vi hadde løpende kontakt. God dialog om det praktiske og planløsninger. Det eneste som har vært negativt, er at det har tatt lenger tid enn vi forventet og at vi først fikk høre at det måtte selges 15 leiligheter og så ble dette økt. Informant C): Dialogen har vært fin. Informant D): «Grei og profesjonell». Godt å bli kjent med de andre beboerne i forkant. God dialog angående endringer på egen leilighet. Informant E): Informanten opplevde dialogen med megler som god, den var ikke påtrengende og hun var opptatt av å finne gode løsninger og eventuelt riktig leilighet. Informant F): synes det har vært en god dialog og at det ikke har manglet informasjon. Informant G): synes det var en god dialog og at det ble fulgt godt opp. Det var litt kjedelig at prosjektet ble utsatt.

På spørsmål om hva de opplevde som kursets formål svarte informantene:

Informant A): å skape entusiasme! Salgsfaktoren var lav. Informant B): Det første informasjonsmøtet var det over 200 tilstede, så skjedde en utsilingsprosess etter hvert. På beboerkursene var det informasjon og veiledning. Informant E): opplevde at formålet var todelt; informasjon og salg og brukervedvirkning. I brukervedvirkningen var det toveiskommunikasjon der intensjonen var å høre hvilke forventninger, drømmer og tanker kommende beboere hadde. Informant G): «En pitch av konseptet og tankene bak». Informanten opplevde at prosjektet fremsto som veldig ærlig. Det ble også snakket om utfordringene rundt det. Det var viktig å få et innblikk i hva det faktisk skulle være – «hva som faktisk lå bak ordene i selve prosjektet».

7.2.2 Hva fremholder potensielle kjøpere som fordelene ved denne formen for hjem?

Og hvorfor er de interesserte i bærekraftig bofellesskap?

Informant A): ikke en direkte fordel, men «hvis vi skal være litt snobbete, synes jeg det er artig å kunne; altså Helen & Hard er jo premierte ikke bare i innland, men også i den store verden, så det kan jo bli et sånn bygg hvor folk kommer for å se.» Det er tillitsskapende at arkitektene er store kunstnere. Vi kan dekke til 12 i vår egen leilighet og så er det festlokale hvis vi blir flere. Det er heis til når vi blir eldre. Vi har sol hele dagen. Informant B): synes det skal bli deilig å slippe vedlikehold av en stor enebolig. Ha noe som er nytt, overkommelig, skreddersydd og begrenset. Det skal bli godt å bruke tiden og ressursene på noe annet enn bolig. Informant C): «At det er helt nytt.» Informanten liker også tanken på at det er mulig å sosialisere og gjøre noe annet enn å døse foran TV alene. Ta med en kopp te eller et glass vin ned i fellesarealet og spille et spill eller se en film sammen. «Man blir kanskje litt senere senil, fordi man bruker hodet på en litt annen måte.» Informant D): «For det første at jeg slipper å pusse opp.» Vedkommende nevner også det at det blir tilgang på fellesarealer og deling som positivt. «Jeg tror det kommer til å bli kjempegøy på nyttårsaften og julaften og 17. mai hvor man kan ha en kjempestor «familie» og feire sammen.» Informant E): tenker på følgende som fordeler: At det er nytt, at det er trehus og ikke betong, at både menneskelige og materielle ressurser kan deles og så er det viktig med trygghet. I tillegg er det en fordel med gjestehybel og at fellesskapet deler på ansvaret for boligen. Informant F): har bakgrunn fra en hageforening, som er en form for et bofellesskap, der beboerne har sitt parsellhus og så leies tomten slik at hele uteområdet er felles. Det er strenge reguleringer og husene står tett. Der

var det samhandling, samarbeid og fellesskap. Dette samholdet og muligheten for å hjelpe hverandre og dele er det som tiltaler informanten mest med denne boformen. «Jeg blir ikke lykkeligere av å ha min egen hage. Jeg blir lykkeligere av å treffe andre mennesker». For denne informanten er den sosiale biten viktigst, men også å kunne trekke seg tilbake til sin private sfære «og da er det jo selvfølgelig ekstremt avhengig av hvilke andre mennesker som flytter inn». Informant G): «Det føltes så riktig med en gang». Informanten forsøker å leve et bærekraftig liv og da føltes dette som en god måte å bo på og som et prosjekt med de riktige verdiene i bunn. «Og så var det så lett tilgjengelig». «Du trenger ikke å gjøre det i ensomhet, for det er ganske tungt å ofre ting alene, men der føltes det ikke som et offer, selv om du må leve på mindre plass. Å dele ting, det er jo bare en berikelse». Fordelen med et hjem som dette er at «det er i tråd med mine ønsker og verdier». Det er også en stor fordel at man ikke trenger å eie alt på egen hånd og at det er mye som kan deles. «Jeg skal jo bo alene og det å skulle bo alene sammen med mange andre mennesker er jo veldig hyggelig». «På god og vondt burde man jo kjenne sine naboer».

På spørsmål om hva som er den ideelle boligen for informanten, svarte de følgende:

Informant A): Heis, stort bord og god uteplass, toalett og bad nært soverommet. Informant B): Urbant, sentrumsnært, gangavstand eller sykkelavstand til det meste og så må det være tilstrekkelig med lys, sol og utsikt. «Og så gode naboer, men det er jo stort sett opp til oss selv å inkludere naboene i det sosiale liv.» Informant C): mener at hvis noen andre hadde gjort alle oppgavene som følger med et hus kunne vedkommende bodd hvor som helst. Rasjonelt sett, er det fint å ha noe som ikke er så stort mener informanten. Det er peis i en ideell bolig og vaskemaskin på badet. «Vi har i alle disse noen og tjue årene vi har vært gift hatt vaskemaskin i kjelleren der du må gå ut av huset.» Informant D): «Jeg liker ordentlig vann når jeg dusjer (ikke sparedusj.» Vedkommende liker tanken på å ikke ha hage og at det ikke er så stort, «så er jeg så rotete at jo større bolig jeg har, jo mer rot blir det.» Vedkommende vil kunne lage mat samtidig som det er gjester på besøk. Informant E): «Aller helst hadde det vært kjekt å bo i en enebolig som ligger litt unna folk.» Informanten synes det hadde vært fantastisk å ikke høre biltrafikk, men det er ikke ønske om å flytte fra området, så da er det ikke drømmen realistisk gjennomførbar. «Det er viktig å ha hus med sjel». Der synes informanten Vindmøllebakken ble det beste alternativet, fordi det er sjel i prosjektet og fordi det ligger i et område som revitaliseres. Informant F): «Den ideelle boligen er bynær». Sånn sett synes informanten Vindmøllebakken er bra. Det hadde vært uaktuelt om det lå utenfor byen. Vedkommende synes det hadde vært ideelt å bygge opp noe tilsvarende Vindmøllebakken,

men sammen med mennesker som hadde funnet hverandre først. Informant G): «Jeg er jo en av de som har søkt på «småbruk» på finn.no 5000 ganger». Aller helst ville informanten bodd på et småbruk med dyr utenfor byen. Uansett om vedkommende bor i by eller på landet må boligen være liten og et sted som naturlig begrenser tingene det er plass til. Så når det ikke er aktuelt med et småbruk, er Vindmøllebakken nær opp til idealet, både i den livssituasjonen informanten er i nå, men også om vedkommende får familie en gang.

7.2.3 Hva er det største ankepunktet kjøpere har til denne boformen?

Her er det både direkte motforestillinger fra den enkelte informanten og det de oppfatter at andre har motforestillinger om, eller som de synes er vanskelig med et bofellesskap.

Informant A): Det eneste må være at vi ikke vet noe om fremtiden. Vi vet ikke hvordan bofellesskapet blir. Informant B): Vedkommende har en oppfatning om at folk synes det er vanskelig å kjøpe seg inn i et prosjekt der leiligheten ikke er helt fritt omsettelig. Det ligger restriksjoner inne ved salg, som at kjøper skal godkjennes av bofellesskapet. Informant C): mener den største utfordringen er hvor sære folk kan bli og hvis det er noen andre beboere vedkommende ikke går overens med. En ytre faktor er om det kommer mange uvedkommende besøkende som sitter i hagen og ruser seg, eller stjeler sykler. Informant D): påpeker at det fremdeles er et relativt belastet område og stiller spørsmål til om det vil bli et problem at komplekset er tenkt åpent og ikke låst. Informant E): «Man vet jo ikke hvordan det fungerer før man er oppi det og det er jo litt skummelt på en måte.» Informanten synes også det var litt lite vaskerom og det er relativt dyrt. Informant F): Vedkommende valgte å ikke kjøpe seg inn i prosjektet og noen av grunnene til det var at det ble dyrt og så var det litt på grunn av sammensetningen av andre kjøpere - «det var ingen vi klikket med». Informanten var også litt usikker med tanke på miljøvennligheten i prosjektet. «Det er klart at når noen har inngangsvinkel til at det viktigste er jacuzzi på altanen, andre har lagt opp til deleøkonomi i forhold til bilkollektiv og så hørte vi jo etter hvert at de fikk inn en klausul at de skulle ha egen bilplass. Da blir det sånn – var det ikke viktigere enn det?» Informant G): Å kjøpe en slik bolig følte for informanten som å være bundet til byen en stund fremover.

7.2.4 Hva har opplevdes som utfordrende for initiativtaker i prosessen?

På dette punktet svarer informant 1) at det er friksjonen i de etablerte systemene, når noe nytt forsøkes, som har vært mest utfordrende. Hun opplever det ikke som at ikke folkene vil, men

at det er systemene som ikke er rigget for endringene. Dette fører til at det blir mange ekstra runder å gå og ting må gjerne gjøres både på den gamle måten og den nye måten. Veldig mye av dette mener hun handler om trygghet. Det blir mye dobbeltarbeid i stedet for å våge å bare gjøre det på den nye måten. «Og da tenker jeg særlig på totalentreprisereformen som er tungrodd, de hiver seg ikke lett rundt og er ikke opptatt av å høre på brukeren. Så det at vi har et veldig nært fokus på brukeren så sitter vi med en totalentreprenør som helst ikke vil ha noe med brukeren å gjøre, som holder dem sånn (på lang avstand). Det er friksjon der hele tiden. Hun tror vedkommende som har jobbet som prosessfasilitator har kjent på dette. Hun har vært den som skulle lede brukermedvirkningen og er gjentatte ganger blitt ekskludert fra informasjon i utviklingsprosessen med entreprenøren, som ser denne prosessen som en utgift. Vi har gått inn der med viten og vilje alle parter og likevel skjer det jo fordi systemene sitter som en kultur.» Informant 1) sier at det også har vært tøft at det har vært så liten økonomisk støtte fra for eksempel Husbanken. Det har vært tungt å bære alene, fordi det har vært mye interesse for prosjektet hvilket har ført til mye foredragsvirksomhet. «Vi har vært på uhyggelig mange foredrag og alle er så begeistret, synes det er så flott og så er det så liten støtte, det føles veldig rart av og til. Alle vil ha det, men ingen vil støtte det». Det har også vært ganske mye jobb å få solgt det. Blant potensielle beboere har det også vært mye entusiasme, men det å faktisk gå til det skrittet å kjøpe har vist seg å være en helt annen ting. Det kan jo også ha noe å gjøre med at vi la prosjektet ut for salg akkurat i den verste tiden (ref. nedgang i oljesektoren i Stavangerområdet).

Synspunkter fra informant 2). «Det har vært veldig utfordrende å jobbe med denne typen prosjekt for å få billigst mulig leiligheter for dem som flytter inn, når du er i det tradisjonelle entreprisystemet, nesten umulig. Så det at dette prosjektet har holdt det gående gjennom denne tiden som har vært i Stavanger, det er fordi det er et forskningsprosjekt som har blitt vernet om, og det er fantastisk og det er en satsing.» Hun synes også det til tider har vært frustrerende at i brukermedvirkningsprosessen trakk det mye mot den «gamle flowen» der brukeren nesten ikke er tilstede, fordi den kulturen sitter så sterkt hos entreprenøren. Hun ser at det fra deres side var i et ønske om å redusere risiko, men som hun sier: «Det er enda større risiko å kjøre det gamle løpet når vi holder på med et helt nytt produktsom du må være litt tro mot. Det er en grunn til at vi tenker at vi skal bruke beboerkurs, for eksempel for at de skal bli trygge og kjente med konseptet før de signerer og samtidig bereder vi grunnen for videre brukermedvirkning.»

Informanten sier at prosjektene fremover må bære seg lettere økonomisk og at forventningen er at det vil skje siden det er hentet så mye erfaring fra piloten. En av utfordringene har vært at prising og kalkyler har tatt lang tid, fordi det ofte i første omgang ikke er kommet pris på det «kravsspecen» etterspør, men på standarden. Dette har medført ekstra runder og lengre prosess.

Hun er engstelig for at når økonomien begynner å knipe så blir det kutt i de ikke-materielle verdiene i prosjektet, som brukermedvirkningen. Det er litt diffust og da er det lett å kutte ned på det. Hun tror dette er et svært viktig ledd for å lykkes. Ellers ser hun for seg at det kan ende med kaos og at bofellesskapet kan få et dårlig rykte. Siden det er store fellesarealer (over 350m²) må de forvaltes på en god måte. Man må finne en rytme og styre det uten at det blir for dyrt (man kjøper inn vaktmestertjenester) og så er det noen som detter ut, fordi det blir for dyrt for dem. Hun synes det er viktig at det er en felles forståelse i gruppa av hvem som har kjøpt og at det kan legges til rette for differensiert betaling, eller at noen kan velge å gjøre mer selv, men alt dette må gjøres på en slik måte at det ikke føles urettferdig.

Informant 3): Den største utfordringen synes hun har vært salget. Hun ser at det også for kjøperne er innovasjon i å velge å kjøpe seg inn i prosjektet og derfor kan oppleves som risikofylt, særlig i et marked der det er vanskelig å komme inn på grunn av høye priser. «Det var derfor vi begynte å snakke sammen, det var en av de fire (økonomi, miljø, arkitektur, mennesker) vi ønsket å løse. Og så har vi ikke fått det til. Viljen har vært der, men vi har blitt styrt av dyr tomt og budsjettene. Men jeg har forstått at det er en «missing gap» der. Absolutt ser jeg det. Det hadde vært spennende å finne en modell for dette».

Informant 4): Det er ikke så lett å si hva som kan gjøre et prosjekt som dette miljøvennlig og billig. Tomteprisene i Stavanger har de siste 18 årene økt fra 80 kroner til ca. 2000 kroner pr m². Så for urbane prosjekt er tomtepris en stor del av kostnaden. Dette kan kommunen gjøre noe med, der de har tomter tilgjengelig, men nå er tilgangen på offentlige tomter i Stavanger i ferd med å bli brukt opp og kommunen må konkurrere i samme marked som private aktører.

Jeg tror at hvis vi skal få gjort noe med pris, må vi tenke annerledes i forhold til brukermedvirkningen. Det må standardiseres mer og vi må utvikle noen byggeklosser som kan settes sammen på ulike måter etter innspill fra brukerne, men byggeklossene må ikke kunne endres på.

7.2.5 Hva har initiativtakerne lært av prosessen?

Informant 2): Informanten har en bekymring for at fellesområdene kan bli for store og at det derfor blir for dyrt å drifte. Det må være en klar sammenheng mellom antall enheter og fellesareal. Informanten fremhever også at entreprenøren i utgangspunktet er mest kjent med stål og betong og har derfor også måttet gå inn i nye prosesser. Det mener hun kan gi ringvirkninger og være viktig for fremtiden. I dette leddet har det vært både kompetanseutvikling og kompetansedeling.

Informant 3) opplyser om at det er besluttet å beholde Union Canning, den gamle sardinfabrikken med pipe, som ligger i komplekset. Den vil bli restaurert og tatt i bruk som næringsbygg. Forhåpentligvis vil næringen kunne samarbeide med bofellesskapet. Informanten hevder at det er flere innovative ledd i modellen og prosessen, blant annet at det er tre byggherrer. Hennes erfaring er at hvis de ikke hadde hatt 2/3 flertall for prosjektet med Indigo Vekst og Helen & Hard, så ville det ikke blitt realisert. «For det er så sterke drivere på å holde seg til det tradisjonelle, for det er det de blir målt på i Kruse Smith Eiendom.» Hun mener at kanskje det første som kan bære mot å tenke flere bunnlinjer, er nettopp at det er tyngde bak og at det handler om makt i et system. «Dessverre kan du si». Men den påvirkningsmuligheten de har hatt, har de hatt fordi de har vært byggherrer og sitter med kapitalen. Helen & Hard eier 1/3 av tomten og KSE eier 2/3 av tomten, men der har Indigo Vekst en avtale om å kjøpe 1/3, dette fordi KSE nok ikke hadde kjøpt denne tomten uten denne avtalen.

8 Tolkning

Tolkningen vil gi svar på problemstillingen og forskningsspørsmålene, med utgangspunkt i den begrensede informasjonen jeg har hatt tilgang til. Dette er en oppgave som ikke vil kunne gi et svar på et generelt grunnlag, men det vil forhåpentlig vise om det er en praktisk tilnærming til økologisk økonomi som kan benyttes innenfor boligbransjen.

«Kan økologisk økonomiske prinsipper brukes i oppbyggingen av et bærekraftig bofellesskap?»

8.1 Spørsmål 1) Er verdiene fra økologisk økonomi og GbS sammenfallende?

1. Økonomisk bærekraft

Økonomisk bærekraft finner vi i både økologisk økonomi og i GbS. I teorien i oppgaven som omhandler kretsløpsøkonomi har jeg benyttet Jakobsen og Ingebrigtsens definisjon om økonomisk bærekraft: «å opprettholde produksjon over tid for å tilfredsstille menneskelige behov. Det skal den gjøre uten at det går på bekostning av økologisk og sosial bærekraft.» I GbS er målet om økonomisk bærekraft helt tydelig tilstede. Det skal være mulig å «leve» av boligprosjektene for «selger» og det skal også være en modell som legger til rette for sosial økonomisk profil som gjør at «alle» har råd til å kjøpe seg inn i prosjektene. Modellen baserer seg ikke på pengestøtte. I studien GbS refereres det til økologisk økonomi som en mulig løsning og man ser på det samarbeidende nettverket som en merverdi man får gjennom bofellesskapet som erstatter for en mulig finansiell like stor avkastning som i et vanlig boligprosjekt. Dette er tanker som er sammenfallende med økologisk økonomisk tankegang.

2. Økologisk bærekraft – ressursforbruk og miljøvennlighet

Økologisk bærekraft defineres slik i avsnittet om kretsløpsøkonomi: «økosystemet må opprettholdes over tid. Økonomisk virksomhet må ikke true dette.» (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004) I GbS er det et kapittel med tema ressursforbruk og miljøvennlighet. Her legges det tydelig vekt på at det ikke ønskes «ferdigsnekrede» miljøkravsspesifikasjoner som lager et positivt regnskap i forhold til det som måles, men at det er et mål i seg selv å ta vare på helheten. Det holder ikke å redusere ressursforbruket i driftsfasen som det gjøres i passivhusstandarden. Målet er å tenke fra vugge til vugge, men også forhold som inneklimate er viktig. I tillegg tenkes det arealeffektivt. Hvis disse målene følges, er det godt mulig å innfri definisjonen om økologisk bærekraft i økologisk økonomi – «økosystemet må opprettholdes over tid.»

3. Sosial og kulturell bærekraft

I avsnittet kretsløpsøkonomi defineres sosial bærekraft slik: «sosiale systemer må opprettholdes over tid. De sosiale systemene består av blant annet helsevesen og skole, men også i hvilken grad det er frihet og rettferdighet.» (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004) I GbS er det et viktig poeng å ta vare på individet i fellesskapet, men det er også et mål at beboerne skal gå fra holdningen «å eie» til «å være» og at i dette perspektivskiftet vil omsorg være grunnstrukturen. En grunnstruktur som vil gi oss en nærmere forbindelse til andre mennesker,

natur og oss selv. Da vil vi gå fra en isolerende og selvtilfreds holdning til en inkluderende og relasjonell holdning. Vi vil dele både materielle og ikke-materielle verdier. I avsnittet om nettverksteori viser jeg at Capra (Capra, 1997) og Setreng (Setreng, 2014) kommer til de samme konklusjonene. Begge skriver om hvordan hierarkiske systemer kan være med å skape en kultur som fører til ansvarsfraskrivelse og fremmedgjøring, mens det samarbeidende nettverket som lever i sameksistens med naturen og mennesket vil oppleve en likevekt. I GbS er det lagt opp til stor grad av «frihet og rettferdighet» gjennom brukermedvirkningen og gjennom en arkitektur som skal understøtte disse verdiene. Det legges til rette for at hver enkelt skal kunne definere sine grenser og behov.

4. Kretsløp – kretsløpshuset

Kretsløpstankegangen er tilstede både økologisk økonomi og i GbS. Innenfor økologisk økonomi er dette beskrevet i teorien om kretsløp i kretsløpsøkonomien og i nettverksteorien. Et kretsløp er vanskelig å få til i et hierarkisk system, det fordrer en samarbeidende nettverkstankegang. Kretsløpet kan forstås systematisk (som et system) der konteksten og relasjonene er viktige for å få til endring (Capra, 1997). I GbS er det tenkt at endringen vil føre til et redusert forbruk og at bofellesskapet kan gå inn som en naturlig del av konteksten det er i. Det er snakk om naturens kretsløp, årstidenes kretsløp og menneskets kretsløp og kretsløpet i bofellesskapet. Det går igjen i valg av byggematerialer – tre, men også i arkitekturen som skal legge til rette for livskretsløpet.

5. Samarbeid og brukermedvirkning

Samarbeid og brukermedvirkning er en av de sentrale verdiene i GbS. Samarbeidet gjelder både internt i bofellesskapet, men også utover, med leverandører og nærområdene rundt bofellesskapet. Basert på materialet jeg har innhentet vil jeg hevde at samarbeidet og brukermedvirkningen retter seg i første omgang mot beboerne i bofellesskapet, men at det som gjøre det ulikt andre byggeprosesser er at de tas inn på et mye tidligere tidspunkt. Tankene om samarbeid og brukermedvirkning står også sterkt i økologisk økonomi og nettverksteoriene. GbS foreslår en organisering av medvirkning gjennom Max-Neefs behovsmatriser og gruppearbeid. Dette er helt i tråd med tanker man finner for brukermedvirkning i økologisk økonomi.

6. Verdipluralisme

Kjernen i GbS er at det er fundamentert i flere verdier. Verdiene arkitektur, mennesker, miljø og økonomi ligger i bunn og har sin egenverdi, men synergiene imellom dem er like viktige og hvordan de kan leve sammen. Det samme gjelder økologisk økonomi som beskrevet i avsnittet om perspektivskifte.

7. Holisme

GbS har som idé å tenke helhetlig. Tanken går gjennom verdiene og at ressursbruken skal inngå i en helhetstenkning. Helhetstankegangen gjelder også fra mikro- til makronivå der mennesket i boligen inngår i helheten med nærområdene men også deres effekt på den globale helheten. På samme måten som i nettverksteori og økologisk økonomi henger alt sammen med alt.

Oppsummering

Satt opp i tabellform er det helt klare likheter og sammenfall i den stikkordsmessige fremstillingen.

	Økologisk økonomi	Gaining by Sharing
1.	Økonomisk bærekraft	Økonomisk bærekraft
2.	Økologisk bærekraft	Ressursforbruk og miljøvennlighet
3.	Sosial bærekraft	Sosial og menneskelig bærekraft
4.	Kretsløp	Kretsløpshuset
5.	Samarbeid	Samarbeid - brukermedvirkning
6.	Verdipluralisme	Verdipluralisme
7.	Holisme	Holisme

Tabell 3 Økologisk økonomi – Gaining by Sharing

Skrevet materiale og muntlig presentasjoner av GbS har mange sammenfallende verdier med økologisk økonomi. Den ønsker en bred og helhetlig tilnærming til boformer. Boformer som kan redusere forbruk og som legger vekt på menneskelige verdier og samtidig ser verdien i å omgi seg med materialer fra naturen. Å møte bosituasjonen på en organisk måte fremfor å bygge en bomaskin. Bofellesskapet skal skape liv – ikke ødelegge eksisterende liv.

Som vist i teksten tidligere peker alle de sentrale teoretikerne, Capra, Setreng, Jakobsen og Ingebrigtsen, på kretsløp, samhandling og nettverk for å få et samfunn som er fleksibelt og derfor lettere kan møte endring og være pådrivere for endring. Et slik system vil være mer robust enn et hierarkisk system der det fort vil oppstå ubalanse hvis ett ledd forsvinner eller svekkes. I et nettverk med sterke relasjoner og en bevisst nærhet til kontekst og helhet vil en lettere se hva den andres funksjon er. Dialog er en viktig faktor i et velfungerende nettverk og et bærekraftig samfunn. (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004) I denne sammenhengen er bofellesskapet et mikrosamfunn men også en del av resten av samfunnet. I bofellesskapet blir det viktig å kartlegge hva den enkelte kan bidra med. Ikke i en form som fører til distansering (eksempelvis betaler seg ut av dugnaden og skaper distanse), men i en form som fører til nærhet til medmenneskene, naturen og tingene.

8.2 Spørsmål 2) Følges verdiene og intensjonene fra GbS opp i Vindmøllebakken?

«Bærekraft ifølge GbS-modellen omfatter ikke bare fysiske løsninger som arkitektur og infrastruktur. Modellen søker også å ivareta best mulig livskvalitet og sosiale relasjoner hos beboerne. Målet med modellen er å skape sosiale, miljømessige, økonomiske og arkitektoniske gevinster, gjennom fellesskap og deling.» «I bunn av modellen ligger et krav om bærekraft i alle aspekter av det å bo: miljømessig, sosialt, økonomisk og arkitektonisk.» (Gaining by sharing, 2017)

Dette er de fire grunnleggende verdiene, men modellen er delt opp i seks områder, derfor gjør jeg også det her når jeg skal se om verdiene følges opp i praksis. Hovedformålet her er å få frem sammenhengen mellom *GbS* og *Vindmøllebakken*, men det er også interessant å se det i sammenheng med økologisk økonomi som var spørsmål i forrige avsnitt, derfor setter jeg opp punktene derfra i tillegg til områdene fra GbS.

1. Økonomisk bærekraft - Økonomi og organisering

Det er uttrykt at med så lav resultatmargin som Vindmøllebakken har endt opp med er det ikke bærekraftig over tid. Dette har både utbygger og eiende arkitekt gitt uttrykk for. At det blir mer bærekraftig etter hvert er godt mulig. De har heller ikke kommet helt i havn for dette prosjektet med den sosiale økonomiske profilen. Som beskrevet i avsnitt 4.3 om hjemmet, har OBOS forlatt sin sosiale boligprofil. De er blitt en markedsaktør som alle andre og samfunnsansvaret knyttes til sponning i områder som ikke har med deres kjernevirksomhet å gjøre. Det er med andre ord et marked i boligsektoren som ikke synes å være dekket, nemlig

for grupper uten sterk kjøpekraft. I Ekko 24.05.17 (NRK P2, 2017) problematiseres dette i et innslag om enslige der psykolog Eva Tryti etterlyser boliger som enslige har råd til, men også der de kan inngå i et fellesskap med andre. GbS prosjekter har potensiale til å bli det og det ser ut fra samtale med informantene de mener Vindmøllebakken vil bli et slikt sted. De håper driftskostnadene ved å bo blir lavere og at det kan utjevne den relativt høye kjøpesummen på rundt kroner 63000 pr m² (Kruse Smith, 2017), et ordinært nytt boligprosjekt i samme område har en pris på rundt 55000 pr m² (Kruse Smith, 2017). Det generelle gjennomsnittet (nye og brukte boliger) for området er rundt kroner 41000 pr. m² (Dnb Eiendom, 2017). Det er vanskelig å foreta en direkte sammenligning i pris her, fordi i Vindmøllebakken vil man ha tilgang til langt flere kvadratmeter enn det man betaler for direkte. Om lag 13m² av fellesarealet betaler hver boenhet for, men de får tilgang til 350m². Likevel er det penger man skal ha tilgang til i investeringsøyeblikket. Informant 2) problematiserer dette på en god måte med å påpeke at fellesarealene ikke bør bli for store, nettopp på grunn av den økte kostnaden det vil føre til og at det vil stenge enkelte grupper ute fra prosjektet. De som allerede har tatt miljøbevisste valg har kanskje lavere kjøpekraft og derfor ikke råd til å flytte inn.

I avsnitt 7.1.1 uttrykker informant 2) en viss frustrasjon over det hun opplever som manglende konkrete forslag til hvordan økologisk økonomi kan brukes i praksis. «Det gir ingen føringer når vi skal begynne å sette opp våre kalkyler. Vi må ha litt oppskrift, liksom den første brøduppskriften, for nå snakker vi surdeigsbrød, vi snakker ikke gjærbakst.» Hun mener også at verdisettet må ligge i bedriften fra dag én. «Til og med når du ikke har til salt i grøten, for du legger et fundament av verdier i bunn og det er ikke så lett å snu på dem når det begynner å gå bra.» Jeg har ikke svaret og oppskriften til henne, men etter hvert i arbeidet med oppgaven begynner det å bli klart for meg at økologisk økonomi kanskje ikke kan komme med ett konkret forslag, fordi det ville endre det tverrdisiplinære fagets vesen å tvinge det inn i én form, men jeg tror informanten som uttrykker frustrasjonen er inne på noe selv når hun sier at verdisettet må ligge i bedriften fra starten. Jf. Jakobsen og Ingebrigtsens som sier at det vil være vanskeligere å nærme seg nye tanker i en gammel etablert kultur. (Beskrevet i oppgaven i avsnittet om perspektivskifte (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004)). Jeg vil hevde at det er mulig å endre en kultur hvis det er et sterkt ønske om det, men det krever hardt arbeid og tid. Å omorganisere slik at man legger til rette for og skaper arenaer, for samhandling og dialog mellom ulike aktører, vil være en mulig vei å gå (ibid.). Jeg tenker også at kretsløpsøkonomien kan benyttes i en beslutningsprosess for en bedrift. Man kan bruke

punktene i kretsløpsøkonomien; økologisk-, sosial- og økonomisk bærekraft, kretsløp, samarbeid, verdipluralisme og holisme, før et prosjekt/ bedrift startes. Hvis bedriften går gjennom disse punktene og definerer hva de skal gjøre for å møte disse verdiene og målene vil de være på vei i prosessen mot en økologisk økonomi. Her henviser jeg til svaret i spørsmål 1).

I Vindmøllebakken har en til en viss grad gjort det, så jeg tolker det slik at de er på vei. Hvordan veien og prosessen er, er essensielt i økologisk økonomi. Det er ikke økologisk økonomi hvis man kjøper en økologisk banan som er dyrket under slavelignende forhold og fraktet på en miljøødeleggende måte til Norge.

2. Miljømessig bærekraft- Ressursforbruk og miljøvennlighet

Den miljømessige bærekraften gjelder både fysisk bygning og det man oppnår gjennom deling og redusert forbruk. Når det gjelder bygningen skal det bygges i tre som gir en lavere klimabelastning enn betong. Den totale effekten og hva som er best for klima i et langsiktig perspektiv er det ulike oppfatninger om hos utbygger og byggherre og arkitekt. Det fremkommer blant annet i empirien i avsnitt 7.2.1 om ressursbruk og miljøvennlighet. Når det gjelder effektene av deling av ressurser i bofellesskapet er ikke det mulig å måle før etter beboerne har bodd der en stund. Forhåpentligvis vil dette inngå i forskning senere. Når det gjelder arealbruk og miljøgevinsten i dette sier prosjektlederen: «Det har vært en grunnleggende tanke som er ganske utfordrende. De (byggherrene) har sagt at vi skal bygge boliger som er 20 m² mindre enn vanlig og så skal de få igjen 10 m² av disse i fellesareal». (Øksendal, 2017) Dette er nesten oppnådd, men det er tydelig at mange ønsker å ha begge deler; en privat sfære stor nok til å ha gjester der og ha plass til blant annet vaskemaskin og tørketrommel på eget bad. Til tross for at det er felles vaskeri. For dem som har en enebolig å selge, vil dette også være mulig fordi man da har kapital nok til å få en av de største leilighetene. (Øksendal, 2017)

Den samme observasjonen jeg har gjort i mine samtaler med beboere. Selv om de har et sterkt fokus på å dele og gjerne ønsker det, er det ofte knyttet til det sosiale og til ting som ikke benyttes daglig, som verktøy, sportsutstyr, hageredskaper og spesialredskaper til kjøkkenet. Det ser også ut til at tanken på å ikke ha egen bil er utfordrende for noen.

«Vi har sagt at vi skal ha et energiforbruk på nivå med passivhus. Her har vi vært veldig bevisste på å bruke «på nivå med» fordi det er ulike måter å løse dette på og vi vil ikke være bundet til en standard.» (Øksendal, 2017)

I GbS modellen argumenteres det for at aktivhuskonseptet (Aktiv-Hus, 2017) vil være mer egnet som rammeverk for bofellesskap som ønsker en helhetlig tilnærming. Oppgaven er avgrenset slik at byggetekniske løsninger ikke er en del av den, derfor går jeg ikke videre inn på det her.

Utbygger ser det ikke som en egenverdi å satse på miljø, men det er en god instrumentell verdi for å oppnå økonomisk bærekraft. Helhetsperspektivet til GbS klarer dermed ikke å få med seg hele helheten, men påvirker og forsøker. I det første intervjuet med informant 3) synes det som entusiasmen hos utbygger var større enn da jeg hadde intervju nummer to med henne. På det tidspunktet hadde bedriften besluttet å ikke delta i liknende prosjekter igjen. Flere av informantene sier at mange var opptatt av miljø og økologi i utgangspunktet. Det kan gi et godt grunnlag for en enda mer bærekraftig livsstil, fordi man påvirker hverandre positivt og dermed oppnår en effekt som endrer livsstilen. Kanskje det fører til mindre reiser, fordi det er trivelig å være hjemme? Det kan også være at effekten ikke blir så stor fordi disse menneskene allerede har et lavt forbruk. Dette vil det heller ikke kommen noen svar på før beboerne har bodd i bofellesskapet en stund.

Underveis i prosessen har det vært en bevissthet rundt å velge økologiske og nære leverandører når det har vært kurs og andre arrangementer. Underleverandørene i byggeprosessen vil også møte strenge miljøkrav. Så langt i prosessen ser det ut til at intensjonene i GbS følges opp. Kulturforskjellene mellom utbygger og arkitekt kommer frem som klare ulike synspunkter på hva som er bærekraftig og miljøvennlig. (Punkt 7.2.1. Ressursbruk og miljøvennlighet). Her blir makten en viktig faktor for hvilken løsning man velger.

3. Sosial bærekraft - Menneskelig bærekraft

Prosessen frem til igangsettelsen av Vindmøllebakken har vært en arena for kommunikasjon – både med beboere og med de involverte i utviklingsperioden. Likevel fremkommer det at det har vært utfordrende å involvere alle de nye leddene løpende gjennom hele prosessen. Blant annet påpekes det at prosessfasilitatoren ikke alltid er tatt med i kommunikasjonsloopen. Jeg tolker det dithen at gamle strukturer og kulturer ikke har sett det som nødvendig å alltid ha det leddet med. (Jf. Jakobsen og Ingebrigtsen om etablerte kulturer i punkt 1 om økonomisk bærekraft og i avsnittet om perspektivskiftet.) Prosessfasilitatoren har vært beboernes og brukervedvirkningens talsmann og er derfor helt essensiell for et GbS-prosjekt. Hun har vært den som har tilrettelagt og sørget for å skape arenaene for kommunikasjon. For å danne et

sterkt nettverk og fellesskap deltok beboerne på kurs der det ble skapt rom for improvisasjon, åpenhet og lek. Setreng sammenligner det komplekse systemet med improvisasjon (se avsnitt 4.2 om nettverksteori), og et system bestående av mennesker i et bofellesskap er komplekst. Samtidig som det ble skapt åpenhet for improvisasjon, var beboerkursene også systematisk lagt opp for å kunne fange opp den enkeltes behov og skape trygghet. Trygghet er viktig i et velfungerende samfunn. I denne fasen ble Max-Neefs behovsmatrise brukt som inspirasjon i arbeidet. (Se kapittel 2 om prosess og brukervedvirkning) (Wigum & Stangeland, 2013).

Det påpekes at det er umulig å si noe på forhånd om bofellesskapet blir bærekraftig på det menneskelige planet, men at det forhåpentlig blir stabilt og at aldersspennet blant beboerne vil være med å bidra til det. Det er ikke bestemt hvordan styreformene skal organiseres, men det er helt i tråd med GbS- det er beboernes ansvar å selv finne den formen de ønsker. Muligheten for klassiske demokratiske styreformene diskuteres. De er hierarkiske i sin oppbygning og ikke nettverksbaserte og organiske, som man ville foretrukket i økologisk økonomi.

4. *Arkitektonisk bærekraft*

Arkitekturen tilpasses nærområdet og skal være menneskevennlig. Materialvalget har betydning for inn klima, akustikk og følelser, derfor velges det tre. I Vindmøllebakken blir det lagt til rette for livsløpstilpasning. Det blir fellesrom for bespisning og samvær, slik at sosial interaksjon blir lett tilgjengelig. Miljø skal bli godt både for beboere og området rundt. Så langt i prosessen ser det ut til at de arkitektoniske intensjonene blir oppfylt i Vindmøllebakken.

5. *Prosess og brukervedvirkning*

Beboerkursene startet bra, men ble noe kuttet og en informant er også bekymret for fortsettelsen. Hun uttrykker bekymring for at det blir kuttet når økonomien kniper. Det vil være i sterk kontrast til det GbS har som mål. Brukervedvirkningen står sterkt og er en av de nyskapende faktorene som gjør denne formen for bofellesskap til noe annet enn tradisjonelle bofellesskap initiert av for eksempel en kommune eller studentsamskipnad der beboerne ikke blir involvert før de er blitt tildelt en leilighet. Det er likevel en bekymring som knytter seg til fremtiden, så det er umulig å konkludere med noe i den retningen. Så langt i prosessen har det vært god brukervedvirkning og beboerne har følt den reell og åpen. Den har levd et organisk samliv med utviklingen av prosjektet. Synspunkter, tanker og idéer som har kommet frem i prosessen har ført til justeringer i prosjektet. I samtalene med informantene kommer det frem at samholdet og medvirkningen er viktig. De vet at det forventes noe av dem og de forventer

også at andre skal delta. Det kan virke som de fleste har en oppfatning av at en demokratisk organisering må til, men at de fleste beslutningene forhåpentligvis kan avgjøres gjennom konsensus.

Hvordan brukermedvirkningen med nærområdene vil foregå er foreløpig uklart og er derfor ikke med i oppgave.

Slik informantene har beskrevet hvordan beboerkursene var og deres opplevelse av dem, synes de i v re i tråd med modellens intensjoner.

5. Salg og formidling

Brukermedvirkningen er en viktig faktor i salgsprosessen i GbS og det har vært brukt i stor grad i Vindmøllebakken. Det var i utgangspunktet planlagt å ha flere salgsm ter og beboerkurs, i stedet gikk prosjektet over til å ha en megler for å få koordinert og organisert informasjon ut til alle interessentene som etter hvert meldte seg. Rent praktisk ble det for mye å organisere på dugnad for initiativtakerne. Kursene har vært viktige for potensielle beboere. I et prosjekt som dette mener de det er viktig å få informasjon på et dypere nivå enn i et vanlig boligprosjekt. De oppfatter verdiene som tydelig formidlet og at alle har fått delta i prosessen.

8.3 Spørsmål 3) Hva fremholder kjøpere som fordelene ved denne formen for valg av hjem.

I teorien pekes det på flere fordeler ved å velge bofellesskapet som hjem. Det er det åpenbare med muligheten for samarbeid og deling. (Jf. Jakobsen og Ingebrigtsen, 2004, se avsnitt 4.1.3 om kretsløpsøkonomi) I prosjektet Vindmøllebakken er det også tatt et bevisst valg om å redusere arealforbruket per enkelt beboer, bruke miljøvennlige materialer, både med tanke på klima, men også med tanke på innemiljø. Når jeg bruker ordet innemiljø og ikke inneklima, er det fordi det handler om noe mer enn klima, det er akustikk, følelsen materialene skaper og hvilket miljø men skapet i forbindelse med vedlikehold. (Jf. Stangeland og Wigum, 2013, se avsnitt 2.1.4 om arkitektoniske løsninger). For eksempel ser jeg for meg at materialer som krever lite og enkelt vedlikehold skaper både et bedre sosialt miljø og er bedre for klima. Den økonomiske siden av det er også viktig, fordi ved komplisert vedlikehold kreves ofte spesialkompetanse eller mye tid, dette kan føre til at jobben settes ut til andre enn beboerne selv og dermed f r man en høyere kostnad og ikke den nærheten til hjemmet det legges opp til i et helhetsperspektiv. De fleste av oss legger mye identitet i hvordan hjemmet v rt er;

plassering, størrelse, interiør og så videre (Jf. Lange, 2015, beskrives i avsnitt 4.3 om hjemmet). I samtalene med informantene er dette et aspekt som kommer frem. Blant annet er det ett par som hevdet at de nok ikke kunne vært med i dette prosjektet hvis det ikke var fordi de tilhørte venstresiden i politikken. Andre var bekymret for at Vindmøllebakken skulle assosieres med veganere som avstår fra all bruk av deodorant og dusj og det de forbant med «utflytende hippie-bevegelse». At det er et nyskapende prosjekt med anerkjente arkitekter kommer også frem som en identitetsindikator. «Det er i tråd med mine verdier». Alt dette viser hvor viktig boligen er for oss. Hvor vi bor er viktig for oss. Det forteller en historie om oss, enten vi er femte generasjon på en gård eller i et område, eller vi velger å flytte langt bort fra tradisjonen. Alle informantene har i utgangspunktet vært positive til prosjektet, så det er naturlig nok flere positive holdninger til denne boformen enn det er motforestillinger i denne gruppen informanter. Hadde utvalget vært mer tilfeldig ville nok svarene her vært annerledes. På det spesifikke spørsmålet er dette noen av svarene: det er nytt, jeg slipper å vedlikeholde en stor enebolig og kan bruke tiden på noe annet, det er plass til selskap i leiligheten men enda bedre plass til store fester i «festsalen», at det er mulig å sosialisere, deling og fellesskap, at det er bygget i tre, det gir trygghet, samhandling og samarbeid, å ha noe eget samtidig som man har et fellesskap, slippe å eie så mye selv. Noen av disse svarene går igjen hos flere, særlig det å slippe å ha ansvar for og vedlikeholde så mye på egen hånd, det å dele og muligheten for å ha felles sosiale treffpunkter i hverdagen.

For å kartlegge om informantene synes dette var det optimale hjemmet for dem, spurte jeg om hva som var den ideelle boligen. Da kommer det frem ulike synspunkter, som også viser hvor vanskelig det ofte er å forme teoretiske verdier og tanker om til praksis. Vi forholder oss til den virkeligheten vi er i og det påvirker handlingene våre i stor grad. Det kan synes som det er lettere å følge «normen» til den sammenhengen man befinner seg i enn å bryte ut av den. Det betyr at hvis man har god tilgjengelighet til høyt forbruk, så er det lettere å ha et like høyt eller høyere forbruk enn dem rundt seg, enn det er å redusere forbruket. Det var blant annet flere som nevnte at hvis økonomien hadde vært ubegrenset ville de gjerne hatt et stort hus med en stor hage, noen knyttet også dette opp mot et behov for hjelp i huset – både daglig renhold og annet vedlikehold samt «husmortjenester» som matlaging og klesvask. Og så kommer også en del spesifikke ønsker for en ideell bolig, som heis, utsikt, peis, vaskemaskin og tørketrommel på badet, ordentlig trykk og masse vann i dusjen, plass til stort spisebord, god uteplass, sentrumsnært, romslig/åpent kjøkken for å kunne lage mat når det er gjester på besøk og huset må ha sjel. Men når de så på virkeligheten der økonomien ikke var ubegrenset

var bofellesskapet det nærmeste de kom «det ideelle» hjemmet. Det var også noen som mente at uansett ville et ideelt hjem være lite i størrelse. Blant annet fordi det ville forenkle en livsstil med lavere forbruk.

8.4 Spørsmål 4) Hva er det største ankepunktet potensielle kjøpere har mot å flytte inn i Vindmøllebakken?

Grovt sett tolker jeg det dithen at usikkerhet er det største ankepunktet. Det er usikkerheten knyttet til hvordan bofellesskapet vil fungere, om man vil finne samarbeidsformer der man i størst mulig grad unngår dype konflikter. Det er også usikkerhet knyttet til videresalg av boligen. Blir det vanskelig å selge leiligheten videre med restriksjonene som følger med? Det er også usikkerhet knyttet til hvordan omgivelsene vil forholde seg til et åpent bofellesskap. Vil det måtte lukkes fordi utenforstående ikke klarer å lese grensene i en privat men åpen sfære? Dette er spørsmål beboerne stiller seg. Det krever en viss grad av raushet og tillit og det krever vilje til samarbeid. GbS legger opp til et strukturert samarbeid og at det skal ha en åpen form, men det er ikke definert nøyaktig hvilken form dette samarbeidet skal ha, fordi beboerne skal være med på å bestemme dette. Som tidligere nevnt, er en struktur der Max-Neefs behovsmatrise blir brukt et forslag for en samarbeidsprosess i bofellesskapet. Denne vil likevel ikke avgjøre hvordan beslutningene tas, men den kan legge et grunnlag for at alle blir hørt og alle får bidratt på sitt vis. Når slike prosesser ligger i bunn, er det lettere å akseptere en avgjørelse som ikke er helt sammenfallende med ens private første valg eller ønske. Jf. Setreng i avsnittet om nettverksteori og Lange i avsnittet om hjemmet. Setreng skriver om hvordan de samarbeidende relasjonene gir robusthet, mens hierarkiske systemer kan føre til fremmedgjøring og ansvarsfraskrivelse. Jeg tolker det slik at fremmedgjøring skaper følelsesmessig avstand og der det er følelsesmessig avstand oppstår lettere konflikter. I en konflikt vil man ha større problemer med å akseptere andres løsninger enn der det ikke er konflikt. Lange skriver om graden av selvbestemmelse og betydningen av det for å føle seg hjemme. Når tilbakemeldingene fra informantene er at det største ankepunktet er usikkerhet, vil det viktigste være å skape trygghet gjennom å gi en reell, men også følelse av å ha innflytelse, ansvar og påvirkningsmulighet. (Lange, 2015) Man kan i bofellesskapet ende opp med en form som en vanlig demokratisk styreform der flertallet avgjør. Dette kan fungere hvis det er gode åpne prosesser i forkant, men det kan også føre til en passivisering og gruppering av «de for» og «de imot» og at noen ikke føler seg hørt. Fra en av initiativtagerne er det en klar bekymring at dette arbeidet blir et nedprioritert område når det blir knapphet på

penger særlig i perioden før innflytting. Etter hvert er det meningen at bofellesskapet skal klare å finne samarbeidende former uten en moderator. Men det er også flere beboere som uttrykker at de ønsker en samarbeidsform og organisasjonsform der flest mulig beslutninger kan ende med konsensus. Basert på tilgjengelig informasjon, har det så langt i prosessen vært en åpen samarbeidsform. Prosjektet er ikke klart for innflytting før en gang i 2018, så hvordan det vil arte seg i bosituasjonen har jeg ikke hatt mulighet til å konkludere med enda.

8.5 Spørsmål 5) Hva opplevdes som utfordrende for initiativtaker i prosessen og hva har de lært underveis?

29.april 2017 ble det vedtatt å realisere prosjektet. Det er solgt nok leiligheter til å få finansieringen på plass. Prosjektet så langt har vist seg å være å ta både lenger tid og koste mer enn forutsett på forhånd. (Leire, Samtale, 2017) De innovative leddene som går på samarbeid med flere involverte enn vanlig, brukermedvirkning og at det skal benyttes andre materialer enn det som vanligvis benyttes, for å få et så bærekraftig bygg som mulig, har vært tungt i et totalentrepriseprosjekt. Oppdragsgiver har tydelige preferanser i forhold til leverandører, mens det i totalentreprise tradisjonelt er opp til entreprenør å velge leverandør fordi det er entreprenør som sitter med risiko. De som har arbeidet tettest i prosjekteringsfasen av Vindmøllebakken har kjent på friksjonen mellom etablerte og nytenkende systemer. Det er erfaringen fra begge sider. Når oppdragsgiver og oppdragstaker tilhører ulike kulturer og tradisjoner og er dette vanskelig. Det snakkes ikke samme språk og organisasjonene er ikke opplært til å lytte og ha dialog. Enkeltpersoner i en bedrift kan også være redde for å «gjøre en dårlig jobb» hvis ikke prosjektet oppnår fastlagte målsettinger, derfor er det vanskelig å bryte ut av det tradisjonelle mønsteret. Bestiller og leverandør er ikke vant til en dialogisk form, men forholder seg til å gi en bestilling og ta imot en bestilling. Jeg registrerer at her er det også maktstrukturer inne som har betydning for gjennomføring av prosjektet. Makt og organisasjon har ikke vært et betydelig fokusområde i oppgaven, men det er likevel interessant å se hva tradisjonelle maktstrukturer betyr i dette caset. Der dialogen og samarbeidet bryter sammen går man tilbake til tradisjonell form og bruker formell makt for å få gjennomført prosjektet slik det er ønsket.

Salgsprosessen har også vært vanskeligere enn ventet og en del av det har vært knyttet til prisen på leilighetene. Dette ble påpekt både av potensielle beboere og initiativtakere. Ønsket om å gjøre det enklere for folk å komme seg inn på boligmarkedet var helt klart

utgangspunktet for prosjektet, men der uttrykker informanter selv at de mener at de ikke har lykkes helt med det, selv om prisene er justert ned og forsøkt tilpasset. De uttrykker håp om at dette skal bli mulig etter hvert som modellen blir brukt flere ganger og prosessene er mer innkjørte. Det er gått mye tid og ressurser på å gjøre dobbeltarbeid fordi prosessene er nye og ukjente. Det finnes også andre måter å gjøre boligene lettere tilgjengelige for flere, noen tiltak har informantene selv påpekt, som billigere tomter og subsidierte boliger. Disse forslagene har knyttet seg til at det offentlige kan bidra med dette. I økologisk økonomi vil det være naturlig å tenke at det kan være samfunnsbidraget til utbygger like gjerne som det er et offentlig anliggende. I stedet for å støtte og sponse prosjekter som ligger utenfor bedriftens kjernevirksomhet, kan bedriften bidra innenfor sin kjernevirksomhet, med blant annet å avgi tomter til en lavere pris til et prosjekt man mener skal ha en sosial og samfunnsbyggende profil. Prisen er også knyttet til det utbygger anser som økt risiko. Den økte risikoen ligger i bruk av nye materialer og nye strukturer, men det har også ført til utvikling av nye prosesser for å minimere den økte risikoen.

9 Konklusjon og oppsummering

Hovedspørsmålet i oppgaven: «**Kan økologisk økonomiske prinsipper brukes i oppbyggingen av et bærekraftig bofellesskap?**» er ennå ikke besvart;

Å komme med bastante konklusjoner i en oppgave som dette er vanskelig, men jeg vil hevde, basert på det studien har vist, at det er grunnlag for å si; ja, det er mulig, men krevende å bruke økologisk økonomiske prinsipper i oppbyggingen av et bærekraftig bofellesskap. Det begrunner jeg med at alle verdiene fra økologisk økonomi: økonomisk-, sosial- og økologisk bærekraft, kretsløp, samarbeid, verdippluralisme og holisme har vært tilstede i den tidlige oppbyggingsfasen frem til igangsetting av Vindmøllebakken.

Som ethvert annet nystartet firma eller prosjekt, er det ikke å forvente at den økonomiske bærekraften er robust ved utviklingen av piloten, men planene og organiseringen rundt økonomien tyder på at det vil bli bærekraftig på sikt. Selv om kunnskapen om fagområdet økologisk økonomi har vært begrenset hos de involverte, har forfatterne av studien GbS forsøkt å sette søkelys på økonomi som et av områdene det må tenkes nytt, for å få et mer bærekraftig samfunn. Samarbeid har vært viktig. I prosessen med Vindmøllebakken er det spesielt to steder samarbeidet har en annen form enn i andre byggeprosjekter, det er i brukervedvirkningen og det er samarbeidet mellom byggherre (som er tre eiere) og utbygger.

For alle parter har det også vært nytt og derfor tidkrevende å ha så stort fokus på brukeren/kunden, der kunden legger mange av premissene. Brukerne/kundene har opplevd samarbeidet positivt og bra, men samarbeidet mellom byggherre og utbygger der innspillene fra brukerne skulle med, virker å ha vært krevende og da begrunnes det med usikkerhet og kulturforskjeller (Jf. Kapittel 3). På området økologisk bærekraft/ miljø er arealeffektivitet og materialvalg viktige faktorer og legger godt til rette for å redusere forbruk. Men, når det er sagt er det en del som tyder på at gruppen som så langt har kjøpt seg inn i Vindmøllebakken er en relativt sett kjøpesterk gruppe og at hvis forbruket består på samme nivå som før, vil forbruket bare knytte seg til andre ting når de flytter inn i Vindmøllebakken. Det er blant annet nevnt badestamp, sauna og treningsrom. Hvis dette er fasiliteter som øker det totale forbruket, kan en jo diskutere om det viktigste er brukermedvirkningen og beboernes mulighet til selv å definere hva et godt liv er for dem og hvordan de kan oppnå det, eller om det er det klimamessige fotavtrykket som skal veie tyngst. Det ble uttrykt ulike holdninger til dette blant informantene. Uansett er betydningen av at det drøftes og at det er en dialog rundt disse valgene viktig i økologisk økonomi. For beboerne er det viktig å kunne dele – både sorger og gleder og verktøy. For mange av dem er det viktig å stå i en sammenheng «være en del av familien/menigheten» og dele på ansvar (Jf. Setreng, 2014, presentert i kapittel 4). Økologisk økonomi søker mot en livsform der man har en opplevd god livskvalitet uten å ha et høyt forbruk. Slik tolker jeg også at intensjonen i GbS er, det å leve i en sammenheng der man kan bli inspirert til og der det legges til rette for, og skapes systemer som skal gjøre det lett å velge en mer bærekraftig livsstil (Jf. Kapittel 2).

Det er enkeltmennesker sammen som har drevet prosjektet fremover og uten enkeltindividenes visjoner hadde ikke prosjektet blitt realisert. Forhåpentligvis, med tid og stunder, vil systemene følge etter. Det er en start her og mange av leddene i GbS og Vindmøllebakken er innoverende i byggebransjen og er slik jeg tolker det i tråd med økologisk økonomi. Å gjennomføre et prosjekt med en bred verdiforankring i samarbeid med en aktør som har en konservativ og noe snevrere verdiforankring kan ses på to måter- det er positivt å jobbe med den konservative bransjen, fordi den da kan bli påvirket, eller man bør ikke samarbeide med konservative organisasjoner fordi det krever for mye energi i forhold til resultatene og det bør heller opprettes egne entreprenørselskaper som har en bredere verdiplattform i bunn. Gaining by Sharing sammen med økologisk økonomi kan gi et fint bidrag til en byggenæring som ønsker et perspektivskifte.

I tillegg til å være et bidrag inn til byggenæringen spesielt, mener jeg at funnene kan brukes i forbindelse med andre bedrifters utarbeidelse av verdiplattform, organisering og prioritering. Når det defineres hva overskuddene skal brukes til og hvordan, kan de tre målene og fire verdiene benyttes som kompass og måleverktøy. De kan lett tilpasses den enkelte bedrift.

I økologisk økonomi vil jeg fremheve helhet og samarbeid/nettverk. Mitt ønske er at bedrifter i sitt strategiarbeid kan legge til grunn en helhetlig tankegang som innebærer at de ser på sin egen produksjon i sammenheng med resten av verden. At det betyr noe hva som produseres og at samfunnsansvaret knytter seg direkte til produksjonen. Produsenten må også se på en helhetlig konsekvens av sin produksjon og sin vekst. Det er helhetstankegang. Bedrifter og enkeltpersoner kan også drive filantropisk virksomhet, men samfunnsansvaret bør knyttes til produksjonen. En regnskapsbedrift kan for eksempel tilby regnskapshjelp til frivillige organisasjoner i stedet for å gi penger til røde kors, en entreprenør kan avgi tomter rimeligere der det skal bygges bygg til samfunnsnyttige formål i stedet for å sponse opera eller fotball. Teorien om økologisk økonomi er tydelig her; Enkeltindivider og bedrifter kan ikke sette seg i en løsrevet og isolert posisjon fra resten av omverdenen. Vi inngår alle i en helhet (Jakobsen & Ingebrigtsen, 2004). For å se helheten må vi samarbeide og inngå i nettverk. Det er umulig for en bedrift eller enkeltpersoner å få overblikk over «helheten». Vi er avhengige av hverandre for å utvikle forståelse og kunnskap. Kanskje vi i denne prosessen kan utvikle visdom? Capra (Capra, 1997) skriver om den selvhevdende og den integrerende tenkningen og verdiene og at det er viktig med begge deler for å få gode og velfungerende samfunn. Dette ligger det mer til rette for i et samfunn der alle kan delta og alle har mulighet til å ytre seg fritt og bli hørt. I et nettverk vil alltid kontekst og relasjon være viktig og det er ikke gitt at alle skal delta i alle nettverk. Den enkelte må inngå som en naturlig del i nettverket og så vil de ulike nettverkene være knyttet til hverandre via andre nettverk, slik ender vi alle opp i «The Web of Life» (ibid.).

Økologisk økonomi er gjerne som økologien i naturen- det skjer gjennom langsomme prosesser. Tilpasningen må skje over tid og det skal ikke skje gjennom revolusjon. Samarbeidende organiske prosesser tar tid, men blir muligens mer robuste. (Setreng, 2014) Samfunnet blir mer resilient gjennom slike systemer. At et tradisjonelt system ikke endres gjennom ett prosjekt er naturlig (økologisk), men kanskje er det sådd et frø et sted som kan bli til en mangeartet skog etterhvert.

Forslag til videre forskning

Effekten av deling. Videre forskning innenfor tematikken jeg har jobbet med, kunne vært å undersøke den faktiske gevinsten ved å etablere denne type bofellesskap. Det kan gjøres både kvalitative og kvantitative undersøkelser knyttet til opplevd fordel ved å bo i et fellesskap og redusert forbruk i form av energiutslipp, avfall og forbruk i form av penger. Kan vi anta at det er mennesker med relativt sammenfallende verdier som flytter inn i bofellesskap og derfor oppnår man en positiv effekt knyttet til lavere forbruk, fordi her har naboen ikke så mange ting. Tingene blir delt og den man sammenligner seg med legger verdiene i noe annet enn materielle ting, eller gjør delingen bare at man har mulighet til å forbruke på andre ting?

Økologisk økonomi er ikke et klart definert system som kan anvendes i dagens rapporteringssystem. Det er transdisiplinært og det gjør det fleksibelt til å kunne tilpasse den enkelte situasjonen. Det er likevel en utfordring når det er et ønske om operasjonalisering av økologisk økonomi at det ikke finnes et ferdig verktøy som kan benyttes av bedriftseiere som vil tenke annerledes. Faren blir at man går inn i en økonomisering av natur og kultur fordi det er formen man kjenner. Dette hadde vært interessant å funnet mer ut av.

Makt viser seg som en interessant faktor i denne prosessen, men er det det som skal til for å få en systemendring. Må vi ha en viss maktpåvirkning? Underveis i studiet av økologisk økonomi har vi ikke diskutert maktstrukturer i andre sammenhenger enn der samarbeidet diskuteres. Slik jeg tolker det der, er bruk av makt ikke den ideelle løsningen, men så kommer spørsmålet inn: helliger målet middelet? Er dette en så god «sak» at det er greit å sette makt bak. Noe må man kanskje ha, og gjerne aller viktigst er det å sørge for en kultur basert på trygghet, der det er rom for meningsforskjeller. Kanskje det ikke er så viktig hvem som tar den endelige beslutningen, men at alle skal føle at de blir tatt på alvor og hørt? Det er en kultur som må virke for å ha et godt samarbeidende nettverk. Jeg ville gjerne forsket mer på makt og økologisk økonomi, med stikkordene: dialog, medvirkning, samarbeid, bærekraft, toppstyring og makt.

Litteraturliste

- Aktiv-Hus. (2017, 04 16). *Aktiv Hus-aktivhus*. Hentet fra AktivHus: <https://www.aktivhus.no/aktivhus>
- Capra, F. (1997). *The Web of Life - A New Synthesis of Mind and Matter*. London: Flamingo.
- Costanza, R., Cumberland, J., Daly, H., Goodland, R., & Norgaard, R. (1997). *An Introduction to Ecological Economics*. Florida: St. Lucie Press and ISEE.
- Daly, H. E., & Farley, J. (2011). *Ecological economics, Principles and Applications*. Washington: Island Press.
- definisjoner.no - velferd*. (2017, 06 06). Hentet fra definisjoner.no:
<http://definisjoner.no/velferd>
- Dnb Eiendom. (2017, 06 02). *Dnb Eiendom- Alt om bolig*. Hentet fra Dnb Eiendom:
<http://www.dnbeiendom.no/altombolig/kjop-og-salg/lokale-boligmarked/stavanger-rogaland/boligpris-stavanger-mars-2017/>
- Fossland, J., & Grimen, H. (2001). *Selvforståelse og frihet - Introduksjon til Charles Taylors filosofi*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Gaining by sharing*. (2017, 01 27). Hentet fra Gaining by sharing: <http://gainingbysharing.no/>
- Gaining by Sharing. (2017, 01 27). *Gaining by sharing -modellen*. Hentet fra Gaining by sharing: <http://gainingbysharing.no/modellen/>
- Gaining by Sharing. (2017, 06 08). *Prosjekter:Gaining by Sharing*. Hentet fra <http://gainingbysharing.no/prosjekter/vindmollebakken/>
- Jakobsen, O. (2017, 05 01). Hentet fra fylkesmannen.no:
<https://www.fylkesmannen.no/Documents/Dokument%20FMFI/Landbruk/Kommunesamlinger/Ove%20D.%20Jakobsen%20I%20morgen%20skal%20vi%20gj%C3%B8re%20noe%20annet.pdf>
- Jakobsen, O. (2017, 05 28). *arkiv:pengevirke:cultura*. Hentet fra cultura.no:
<https://www.cultura.no/arkiv/pengevirke/robert-costanza-2>
- Jakobsen, O. (2017, 06 07). *arkiv:pengevirke:cultura*. Hentet fra cultura.no:
<https://www.cultura.no/arkiv/pengevirke/leif-holbaek-hanssen>

- Jakobsen, O. (2017, 05 28). *arkiv:pengevirke:cultura*. Hentet fra cultura.no:
<https://www.cultura.no/arkiv/pengevirke/herman-daly>
- Jakobsen, O. D., & Ingebrigtsen, S. (2004). *Økonomi, natur og kultur*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. (2011). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag 3. utgave*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kruse Smith. (2017, 06 02). *Kruse Smith- prisliste-tielvene*. Hentet fra Kruse Smith:
<http://www.kruse-smith.no/prisliste/tielvene-prisliste/>
- Kruse Smith. (2017, 06 02). *Kruse Smith- prisliste-vindmøllebakken*. Hentet fra Kruse Smith-Vindmøllebakken: <http://www.kruse-smith.no/prisliste/leiligheter-2/>
- Lange, B. (2015). *Hjemmestedet*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Leire, S. (2016, 09 22). (I. Lægreid, Intervjuer)
- Leire, S. (2017, 03 31). (I. Lægreid, Intervjuer)
- Leire, S. (2017, 04 30). Samtale. (I. S. Lægreid, Intervjuer)
- Lægreid, S., & Skorgen, T. (2006). *Hermeneutikk - en innføring*. Oslo: Spartacus Forlag AS.
- Nordli, Ø., & Hegtun, H. (2017, 05 27). *osloby: Aftenposten*. Hentet fra Aftenposten.no:
http://www.aftenposten.no/osloby/Er-du-sykepleier_-larer-eller-enslig_-klarer-du-faktisk-ikke-a-kjope-deg-en-ordentlig-leilighet-i-Oslo-621982b.html
- NRK P2. (2017, 05 24). Ekko - Hvem kjemper den singles sak? Oslo, Norge. Hentet fra
<https://radio.nrk.no/serie/ekko/MDSP25010317/24-05-2017#t=1m34s>
- Nyeng, F. (2010). *Vitenskapsteori for økonomer*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Næss, A. (1999). *Økologi, samfunn og livsstil* (5.. utg.). Oslo: Bokklubben Dagens Bøker.
- OBOS. (2017, 05 27). *Om obos- fakta om obos: OBOS*. Hentet fra OBOS:
<https://www.obos.no/om-obos/fakta-om-obos>
- OBOS. (2017, 05 27). *Om obos:OBOS*. Hentet fra OBOS: <http://www.obos.no/om-obos/fakta-om-obos/obos-historie>
- OBOS. (2017, 05 26). *Om obos-nyheter: OBOS*. Hentet fra OBOS: <https://www.obos.no/om-obos/nyheter/norge-trenger-en-sosial-boligpolitikk>

- Regjeringen.no. (2017, 04 15). *Eøs notat - Sirkulær økonomi*. Hentet fra regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2015/des/sirkular-okonomi/id2470468/>
- Scharmer, C. (2011). *Teori U* (1.. utg.). Hinnerup: Ankerhus forlag.
- Setreng, S. K. (2014). *Elvetid*. Nord-Torpa: Naturveiviser AS.
- Språkrådet - Universitetet i Bergen. (2017, 06 06). *sprakradet.no - ordbok*. Hentet fra sprakradet.no: <http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=velferd>
- Stangeland, S. (2017, 03 28). (I. S. Lægreid, Intervjuer)
- Statistisk sentralbyrå. (2017, 02 07). *Tabell 2 Privathusholdninger og personer per privathusholdning, etter fylke. 1960, 1970, 1980, 1990, 2001 og 2011*. Hentet fra Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/a/kortnavn/fobhushold/tab-2012-12-18-02.html>
- Statistisk sentralbyrå. (2017, 02 07). *Tabell 8 Boforhold*. Hentet fra Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/a/samfunnsspeilet/utg/200304/01/tab-2003-09-26-08.html>
- Steiner, R. (2008). *Tregrening*. (P. N. Waage, Overs.) Oslo: Vidarforlaget AS.
- Stolz, G. (2017, 04 15). *snl.no/kapitalisme*. Hentet fra snl.no: <https://snl.no/kapitalisme>
- The International Society for Ecological economics. (2017, 05 28). *isecoeco.org*. Hentet fra isecoeco.org: <http://isecoeco.org/pdf/jansson3407.pdf>
- Thorsen, D. (2017, 06 03). *snl.no-nyliberalisme*. Hentet fra snl.no: <https://snl.no/nyliberalisme>
- Verdens helseorganisasjon. (2016, 12 21). *who.com*. Hentet fra Worlds Health Organisation: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/>
- Wigum, K. S. (2017, 03 08). (I. S. Lægreid, Intervjuer)
- Wigum, K. S., & Stangeland, S. (2013). *Gaining by sharing - en studie om bærekraftig boform*. Stavanger: Indigo vekst/Helen & Hard/ Gaia Trondheim.
- Øksendal, R. (2017, 04 06). (I. S. Lægreid, Intervjuer)

Vedlegg

Vedlegg 1) Respondentliste

Eier/initiativtaker/arkitekt og kjøper – Siv Helene Stangeland

Modellutvikler og prosessfasilitator – Kristin Wigum

Investor/initiativtaker og eier – Sissel Leire

Prosjektleder i Kruse Smith Eiendom, utbygger – Ragnar Øksendal

Respondent A) – G) er kjøpere og potensielle kjøpere til Vindmøllebakken.

Vedlegg 2) Intervjuguider/samtaleguider

Disse er ikke fulgt slavisk og alle spørsmål er ikke brukt og andre har kommet i tillegg.

Arkitekt

1. Kan du fortelle litt om verdiene i Vindmøllebakken/GbS?

I GBS modellen er det satt opp 4 verdier: økonomi, miljø, arkitektur og sosial. Kan du si noe om dette? Kan det sees på på samme måten og at arkitektur og sosial går inn under kulturbegrepet? Har det en egenverdi, eller måles det etter økonomiske prinsipper?

2. Intensjonen med GbS er at den skal danne grunnlaget for modeller for kollektive boformer kan innta det kommersielle boligmarkedet. Hvordan tenker dere her? Forholdet mellom det kommersielle (klassisk økonomitenkning) og ønsket? om økologisk økonomi i selve prosjektet?

3. Som eier av prosjektet og kommersiell aktør, hva tenker du om økologisk økonomi? Er den økologisk økonomiske tankegangen forbeholdt bofellesskapet, eller er den gjennomgående fra starten også fra utbyggers side.
(Hva er Helen & Hards forventninger og mål i forhold til inntjening i dette prosjektet?)

4. Helhet- De har valgt å gå utenom sertifiseringsordninger fordi de ønsker å fokusere på helheten – de fire punktene de selv har satt opp. Miljø, mennesket, økonomi og arkitektur. Med dette følger en tydelig spesifisert liste hva det innebærer. Dette har Siv mer om. Kan du si litt om det eller kan du sende meg en liste?

5. Kan du si noe om betydningen prosjektet er tenkt å ha utover seg selv? Betydning for nærområdet? Det er også stort fokus på nærområdet ikke bare seg selv nok.
6. Når beslutninger skal treffes, er det et mål at mest mulig skal avgjøres via konsensus?
7. Hva oppleves som den største utfordringen med prosjektet?
8. Er det samsvar mellom ønskede beboere og pris/størrelse på leilighetene?
9. Har det vært store endringer i forhold til planer og intensjoner, for å etterkomme k peres ønsker, som fraviker prinsippet om deling, bruk av felles ressurser og dermed energisparing?
10. Er det besluttet om prosjektet blir realisert? Når var i første omgang byggestart planlagt?
11. Er prosjektet for stort og risikofylt til å v re en pilot?
12. Har du noen ytterligere kommentarer eller tips i forhold til tema? Er det noe jeg bør få med meg som du synes er viktig?

Industridesigner/moderator

Innledning

1. Om meg selv, studiet, tema og den tentative problemstillingen. Hvordan intervjuet er tenkt gjennomført. (Samtykkeskjema er sendt informanten på forhånd). Jeg legger mest vekt på de menneskelige aspektene.
2. Kan du si noe om deg selv og din bakgrunn?
 - Hva er tittelen/posisjonen du har i prosjektet?

Introduksjonsspørsmål

3. Har du et forhold til begrepet økologisk  konomi?
4. Hva tenker du om begrepet og hva forstår du det som?
5. Hva legger du i begrepet «bærekraftig bofellesskap»?
6. Hva er de grunnleggende verdiene i GBS?
7. Kan du fortelle litt om integral designtenkning?
8. Hva tenker du om integritet som begrep i sammenheng med økologisk økonomi og bærekraftig bofellesskap?
9. Hva legger du i begrepet helhet knyttet til GBS og VB?

Overgangsspørsmål

10. Hva er din rolle i GBS og hvordan kom du inn i det?
11. Hvordan opplevdes samarbeidet i og utviklingsfasen i GBS?
12. Kan du beskrive litt av arbeidsprosessen med GBS? Var det fordelt mellom kapitler, og ellers lite kontakt og felles redigering, eller var det mye samarbeid og konsensusbasert?
13. Hva er din rolle i Vindmøllebakken? Hvem er oppdragsgiver/er det en oppdragsgiver?
14. Hvordan har du opplevd å samarbeide med kommersielt rettede bedrifter i utviklingen av GBS?

Nøkkelspørsmål

15. Hvordan har du opplevd beboerkursene?
16. Hva har vært det viktigste å formidle på kursene?
17. Så langt, hvordan opplever du at det er samsvar mellom GBS og Vindmøllebakken?
18. Hvordan opplever du det kommersielle aspektet i VB?
19. Hva tenker du om at Vindmøllebakken er et tilbudsrevet prosjekt?
20. Er der en plan for å tjene penger på selve modellen GBS?
21. Hvordan ivaretas «helheten» i Vindmøllebakken?
22. Hva har vært viktigst for deg i realiseringen av GBS (VB er realiseringen)?
23. Hva er du mest redd for at kan forsvinne av intensjonen i GBS, i realiseringen av et prosjekt? Fra teori til praksis?
24. Har VB eksterne samarbeidspartnere?
25. Hva tenker du rundt deling av kunnskapen dere får nå.

Avslutning

26. Har du noen ytterligere kommentarer eller tips i forhold til tema? Er det noe jeg bør få med meg som du synes er viktig?
27. Er det noe du savner, noe jeg burde spurt om?

Intervjuguide/samtaleguide investor

1. Hvem eier Vindmøllebakken AS? Er det H&H holding eller er det et prosjektselskap hos KSE? (Kristin sender fakturaer til prosjektselskapet Vindmøllebakken AS)

2. Kan du hjelpe meg med organisasjonskartet?
3. Jeg trenger hjelp til å forstå forretningsmodellen. Resultatgrad på 5% og resultatgrad på 15%. Dette skal lønne Siv Helene for hennes arbeid og Sissel? Men KSE har dekket sine kostnader underveis slik at dette er et rent overskudd som vil øke det totale resultatet til KS? (Kunne man sett for seg en modell der fortjenesten var så lav at den dekket kostnader, ikke økte egenkapitalen? At verdiøkningen ligger i vissheten om at man bidrar til noe positivt for samfunnet? (en lavere belastning på miljø og en bedre folkehelse).
4. Gjennom Indigo Vekst har du investert i form av penger i GbS. Er dette i form av lån? Eller noe annet? Ligger det til grunn at du skal ha disse verdiene tilbake i form av penger eller tenker du at du kan få det tilbake i form av en annen verdi?
5. Jeg er nysgjerrig på om kommersielle aktører kombinerer ordinær forretningsdrift med øø tankegang og hvilke tanker du har i forhold til dette? Jeg oppfatter verdigrunlaget i GbS som nokså nær øø tankegang.
6. Når KS går inn i Vindmøllebakken som har sine verdier fundamentert i GbS, Fra styreleders ståsted i ks. Ser du på verdiene i GbS som egenverdier for KS eller som instrumentelle verdier? (Hensynet til fellesskapet eller til aksjonærene til ks?)
7. Hva oppleves som den største utfordringen for deg i prosjektet?
8. Har du noe inntrykk av hva som oppfattes som den største utfordringen for KSE ansatte som jobber med Vindmøllebakken?
9. Hva er dine forventninger, ønsker og mål for dette prosjektet og for GbS?
10. Har du noen tips eller er det noe jeg burde spurt om som jeg har glemt. Noen kommentarer?

Kjøpere og potensielle beboere

Innledning

1. Om meg selv, studiet, tema og den tentative problemstillingen. Hvordan intervjuet er tenkt gjennomført. (Samtykkeskjema er sendt informanten på forhånd).
2. Kan du fortelle litt om deg selv?
 - Alder
 - Kjønn
 - Enslig/samboer/barn

- Høyeste utdanning
- Hvordan bor du nå

Introduksjonsspørsmål

3. Har du et forhold til begrepet økologisk økonomi?
4. Hva tenker du om begrepet og hva forstår du det som?
5. Når du hører begrepet «bærekraftig bofellesskap», hvilke assosiasjoner får du da?
6. Hvilke verdier knytter du til dette?
7. Hvorfor er du interessert i bærekraftige bofellesskap?

Overgangsspørsmål

8. Hvordan «oppdaget» du Vindmøllebakken?
9. Hvordan har du hatt kontakt med Vindmøllebakken?
10. Hvem i organisasjonen har du hatt kontakt med?

Nøkkelspørsmål

11. Hvordan har du opplevd dialogen med Vindmøllebakkens «eiere»?
12. Du har deltatt på beboerkurs, hvordan opplevdes dette?
13. Hvordan var kurset lagt opp rent praktisk?
14. I hvilken grad opplevde du at det var dialog?
15. Hva var ditt inntrykk at formålet med kurset var?
16. Oppleves det i kontakten med Vindmøllebakken som en reell mulighet til medvirkning?
17. Hvor opplevde du at det var størst fokus i forhold til å bo i Vindmøllebakken?
18. Hvilke verdier oppfatter du at ligger i Vindmøllebakken
19. Hvordan opplevde du at disse kom frem?

20. Hvordan opplevde du at gruppen på kurset tok imot disse verdiene?
21. Opplevdes det som om det var samsvar mellom kursdeltakernes og Vindmøllebakkens verdier?
22. Hvordan opplevde du at din stemme ble hørt?
23. Hva ser du på som fordelene med å velge et hjem som dette?
24. Hva er dine største ankepunkt mot å eventuelt velge det?

25. Hvordan er din ideelle bolig?

Avslutning

26. Har du noen ytterligere kommentarer eller tips i forhold til tema? Er det noe jeg bør få med meg som du synes er viktig?

27. Er det noe du savner, noe jeg burde spurt om?

Prosjektleder Kruse Smith Eiendom

1. Hvilke tanker har du om økologisk økonomi – begrepet og hva tenker du det inneholder?
2. Hva har vært de største utfordringene for deg som prosjektleder for KSE i prosjektet Vindmøllebakken?
3. Vindmøllebakken har valgt å gå utenom sertifiseringsordningene. (bortsett fra tek10 som må følges). Hvordan ser du på Vindmøllebakkens helhetstankegang opp mot for eksempel Breeam?
4. I vindmøllebakken må tek 10 følges, innebærer det at det i tillegg til pustende trevegger må inn ventilasjonakanaler (villavantaktig)?
5. Hvilken metode foretrekker du å arbeide etter? Hva skulle til for at du ville foretrukket denne modellen fremfor den klassisk prosjektmodellen dere arbeider etter?
6. I et langsiktig miljøperspektiv- hvilken modell tror du er best?
7. Sissel fortalte at det muligens blir en ytterligere forsinkelse pga kommunen. Hva er det kommunens innsigelser er?
8. Kan du se for deg en annen måte å organisere budsjettering og finansiering på som hadde minsket risiko?
9. Hva er den største kostnadsdriveren i et ordinært byggeprosjekt?
10. Hva har vært den største kostnadsdriveren så langt i dette prosjektet?
11. Har du andre kommentarer?